

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ

АБАЙ МЫРЗАХМЕТОВ АТЫНДАҒЫ КОКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІ

ӘӘЖ 375.22.836

Қолжазба құқығында

Макашева Меруерт Шалкарбековна

ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ДАМУДА
ПСИХОЛОГТЫҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ

7M01101 «Педагогика және психология»

Педагогика ғылымдарының магистрі дәрежесін алу үшін дайындалған
диссертация

Ғылыми жетекшісі:

П.ғ.к., доцент

Навий Лиза

Қазақстан Республикасы

Көкшетау, 2023

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІ СІЛТЕМЕЛЕР, ҚЫСҚАРТУЛАР

КІРІСПЕ	7
1 ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	11
1.1 Дарынды балалар қабілетін дамыту мәселесінің зерттелуі	11
1.2 Дарынды балалардың қабілетін дамытуға шығармашылық жұмыстардың тигізетін әсері	22
1.3 Дарынды балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері	29
2 ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛЕР	35
2.1 Дарынды балалардың қабілетін дамыту жолдары	35
2.2 Дарынды балалардың қабілетін дамытуға психологтарының жұмысының әсері	51
3 ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДА ПСИХОЛОГТЫҢ ЖҮРГІЗГЕН ТӘЖІРБИЕЛІК-ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІ	63
3.1 Дарынды балалар қабілетін дамыту үшін пайдаланылатын әдіс-тәсілдердің түрлері	63
3.2 Дарынды балалар қабілетін дамыту үшін жүргізілген эксперименттік жұмыстардың нәтижелері	69
ҚОРЫТЫНДЫ	81
ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	84

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама, Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 жарлығымен бекітілген
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы (2017 жылғы 11 шілдедегі толықтыруларымен)
3. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07.2007ж., №319-III ҚРЗ. Астана. Ақорда.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы (Ата Заны). Астана. 30 – тамыз, 1995.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі терминдерге сәйкес анықтамалар қолданылған:

«Зерттеушілік іс-әрекет» алдын-ала нәтижесі белгісіз бірақ, ізденушілік пен шығармашылық жұмыстар негізінде, зерттеушілік міндеттерді шешудің жолдарын қарастыру және оған өзек болатын нақты жауаптарды табу.

Құзыретті оқушы дегеніміз ішкі және сыртқы ресурстарды өз деңгейінде өмірлік тәжірибесіне пайдалана білетін және өзінің «Мен» деген жеке болмыс-бітімін дәлелдеуге мүмкіндігі бар оқушы деп білеміз.

Зерттеушілік құзыреттілік деп жаңаны танып, игеруге, мәселені шешуге бағытталған, зерттеу әрекеті барысында қалыптасатын жеке тұлғалық қасиет деп анықтауға болады.

Оқушының зерттеушілік құзыреттілігі дегеніміз ол – оқушының оқу-танымдық жұмыстарында жеке өзіндік білім алуға машықтануы, өздігінен ізденушілік пен шығармашылықта білімін жеке оқуы арқылы толықтыру мен жетілдіру арқылы өзін-өзі дамыту болып табылады және өмірлік тәжірибеде қолдана алу мүмкіндігіне ие болу керек деген ой.

ҚЫСҚАРТУЛАР

ҚР – Қазақстан Республикасы

ҚР МЖМБС – Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты

ҒЗЖ – ғылыми зерттеу жұмысы

ЗШО - зерттеу-шығармашылық орта

АКТ – ақпараттық-коммуникациялық технология ЭТ – эксперименттік топ

БТ – бақылау тобы

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі: Бастауыш мектеп оқушыларының зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыруда оқушыларды зерттеу жүргізу жұмыстарына баулу, зерттеушілік әрекетін дамыту, зерттеу ізденісін арттыру, ой-пікірінің белсенділігі мен дербестігін кеңейту, танымдық қызығушылығын арттыру – осы міндетті шешу жолында жүзеге асырылатын іс-әрекеттер. Бұл іс-әрекеттерді жүзеге асыру нәтижесінде негізгі мақсат біліктілігі қалыптасқан, қоғамға бейімді жас ұрпақ, жаңа буын тәрбиеленеді.

Қазіргі ғылым мен техниканың шарықтаған заманында өмірге икемді, зерттеу іс-әрекеті мен зерттеушілік қабілеті жоғары, әр салада ойлау деңгейі қалыптасқан, тыңнан жол таба алатын белсенді азамат негізгі бастауыш мектепте оқу-тәрбие үдерісінде қаланады. Осы мақсатта оқушы әрекетін тек дайын білімді қабылдауға ғана емес, өз бетімен ізденуіне, белсенділік танытуына, зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыруға, зерттеушілік дағдыларын дамытуына бағыттау қажет. Зерттеушілік әрекеттерінің қалыптасып, дамуы оқушының жаңа жағдаяттарға байланысты білім, біліктерін қолдана білуден, таныс объектілердің жаңа функцияларын көре алудан, мәселенің белгілі шешімімен қатар өзгеше, тиімді әдістерін іздестіруден және таба білуден көрінеді. Зерттеушілік білігі мен дағдылары бүгінгі күні ғылыммен айналысатын адамдарға ғана тән емес, түрлі саладағы әрбір адамның әрекетіне қажет. Осыған байланысты баланы зерттеу әрекетіне дайындау, оның зерттеушілік ізденіс білігі мен дағдыларын қалыптастыру қазіргі білім беру ісінің маңызды міндеті болып есептеледі.

Берілген мәселе бойынша ғылыми педагогикалық зерттеулерді талдау оқушылардың құзыреттіліктерін зерттеушілік әрекеттері барысында қалыптастырудың жаңа бағыттарын ашуға мүмкіндік берді. Алайда, бүгінгі оқыту үдерісін талдау оқушылардың зерттеушілік әрекеттерін ұйымдастыру деңгейінің төмендігін, өз бетімен зерттеулер жүргізу іскерліктерінің жеткіліксіздігін көрсетеді.

Қазіргі қоғам сұранысына сай бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруды алдындағы қатардағы орынға қоятын қазіргі педагогикалық парадигма талаптары мен мұғалімдердің оқушыларда, негізінен, білім мен білікті қалыптастыруға бағдарлануы арасында;

Зерттеудің мақсаты: жобалық білім беру мазмұнында бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруды ғылыми-теориялық негіздеу және оның әдістемесін ұсыну, тиімділігін эксперименттік жұмыс арқылы дәлелдеу.

Зерттеудің негізгі міндеттері:

1. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруды теориялық тұрғыда негіздеу. Бастауыш сынып оқушыларының жобалық білім беру мазмұнында зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық- мазмұндық моделін жасау.

2. Бастауыш сыныптың жаратылыстану пәнінің негізінде оқушылардың оқу-танымдық әрекетінде зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың әдіс-тәсілдерін қарастыру.

Зерттеу нысаны: жобалық білім мазмұнында бастауыш сыныптың педагогикалық үдерісі.

Зерттеу пәні: бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану пәнінде зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру.

Зерттеу гипотезасы: бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың қажеттілігі мен осы мақсатқа жетіп, керекті міндеттерін шешу үшін ғылыми негізделген арнайы әдістемелік жүйе және практикалық қатынас құрудың жеткіліксіздігі арасында қарама-қайшылықтардың бар екені анықталды.

Зерттеудің білім деңгейі: Оқушылардың танымдық белсенділік нәтижесін Копжасаров А.Ю. [5], Тұрғынбаева Б. [11], Елшібаев Ә.К. [15], Қадірова Б. [18], Пазылова Г.А. [20], Орақова А.Ш. [65], еңбектерінде қарастырылған.

Зерттеу әдістері:

- теориялық (ғылыми-теориялық әдебиеттерді талдау, салыстыру, нәтижені жобалау);

- эмпирикалық (сауалнама, әңгімелесу, бақылау, оқу-әдістемелік құжаттарды саралау, бастауыш сынып оқушыларының өзіндік зерттеушілік жұмыстарын талдау, тестілеу, тәжірибелік жұмыс жүргізу, зерттеу нәтижелерін сандық және сапалық талдау әдістері). Мазмұнында жүзеге асыру оқыту үдерісінің тиімді ұйымдастырылуына ықпалын тигізеді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы: Қазіргі бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру теориялық тұрғыда негізделді.

1. «Зерттеушілік құзыреттілік», «құзыретті оқушы» ұғымдары нақтыланып, анықтама берілді;

2. Бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану пәнінде зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі жасалды.

3. Бастауыш сынып оқушыларының жобалық білім беру мазмұнында зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың әдіс-тәсілдері қарастырылды.

4. Жобалық білім беру мазмұнында жаратылыстану пәнінде бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесі ретінде арнайы зерттеу сабақтарының құрылымы құрастырылды және үлгісі берілді; жаратылыстану оқу пәні бойынша «Жас зерттеуші» бағдарламасы дайындалды, сабақтың үлгісі берілді; бастауыштың 2-4 сынып оқушыларына арналған «Жоба жазып үйренемін» жұмыс дәптері құрастырылды және тәжірибелік-эксперимент жұмысы арқылы оның тиімділігі тексерілді.

Зерттеудің біз негізгі ережелерді қорғауға шығарамыз:

1. Бастауыш білім беру кезеңіндегі оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруды теориялық негіздеу мен ғылыми- тәжірибелік алғышарттарын анықтау және бастауыштағы жаңа білім беру жүйесінің тәжірибе жинақтауымен байланыстылығы;

2. Жобалық білім беру мазмұны жүйесінде жаратылыстану пәнінде бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігінің мазмұндық моделін ұсыну;

3. Бастауыштағы жобалық білім мазмұны аясында зерттеушілік әрекеттің заңдылықтарын түсіну арқылы оқушылардың құзыреттілігін қалыптастыру негізінде шығармашылыққа бейімдеудің жолдары;

4. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыруда теориялық материалдар тәжірибелік жаттығулармен бекітіліп, жаратылыстану пәні бойынша «Жас зерттеуші» бағдарламасы жасалып, осының аясында 2-4 сынып оқушыларына арналған «Жоба жазып үйренемін» жұмыс дәптері құрастырылып, ұсынылды.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы: тұлғаның іс-әрекетте қалыптасуы туралы философиялық, педагогикалық, психологиялық тұжырымдамалар; ғалымдардың бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру туралы тұжырымдамалары, зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыру туралы ғылыми тұжырымдамалар.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы: Зерттеу жұмысымыздың нәтижелері бастауыш білім беру кезеңінің педагогикалық үдерісін ұйымдастыруда оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде пайдаланылуы мүмкін. Бастауыштағы жеке пәндерді оқыту үдерісінде оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруға қатысты ғылыми-әдістемелік ұсыныстар мен тұжырымдамалық ой-пікірлері жеке жаратылыстану пәндерінде ғана емес, басқа да пәндерді оқытуда да зерттеушілік құзыреттілікті іске асыруда қолданыс табуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау: Диссертациялық зерттеудің негізгі ережелері мен нәтижелері әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасының отырыстарында талқыланды. Эксперименттік зерттеудің барысы мен нәтижелері туралы есептер әдістемелік семинарларда баяндалды.

Зерттеудің жарияланымдары:

1. Project activity as a means of cognitive interest in younger schoolchildren
Международная научно-практическая конференция "Наука в современном мире: Актуальные тенденции и инновации" Москва, март 2022, 37-42 с.
Молдабекова С.К.

2. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру «ZIAT» Ғылыми - әдістемелік орталығы. Сборник материалов Республиканской дистанционной педагогической конференции "Особенности организации образовательного процесса в учреждениях дошкольного, общего среднего и специального образования" апрель 2022, 149-152 с. Молдабекова С.К.

Магистрлік диссертацияның құрылымы мен көлемі: Диссертация кіріспеден, зерттелетін салаға талдау жүргізілген үш тараудан тұрады және орындалған жұмыстардың сипаттамасы, қорытындылар, Пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалар берілген. Магистрлік диссертацияның көлемі 97 парақты құрайды, сурет пен кестелерден тұрады.

1 ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ТЕОРИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ

1.1 Жобалық іс-әрекетті қалыптастырудың мәні қалыптастырудың мәні

Жобалық білім беру мазмұнының аясында жүзеге асырылатын педагогикалық үдерісте оқушылар өздігінен орындайтын оқу әрекетімен айналыса отырып, танымдық жұмыстарын жүзеге асыру басымдық бағытқа ие болады және осының негізінде жаңашылдық тәсілдерді кеңінен қолдану мұғалімнің кәсіби қызметіндегі басты орынға шығады. Бұнда оқушы білімдердің пайда болуы мен заңдылықтарын және оны өзінің өмірлік тәжірибесінде қалай қолдану керектігін жете түсінуге үйренеді. Мәселен, бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында білім беру үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі - міндетті оқу пәндерінің аясында, сондай-ақ сабақтан тыс уақыттарда оқушылардың зерттеушілік іс- әрекетін ұйымдастырудың педагогикалық шарттарын құрастыру қажетті болып табылады [1].

Білім берудің жаңа стандартының мақсаттары: білім беру саясатын жүзеге асыру; нәтижеге бағытталған оқу жұмыстарының сапасын көтерудегі міндеттерді нақты қою; білім алушылардың /мектептердегі сатылы-кезеңдік және мектептен кейінгі білім алу деңгейіне қарай/ міндеттері мен құқықтарын тәртіптеу; білім алушылардың денсаулығын сақтау және білім алушылардың жеке тұлғалық болмысының дамуына, қосымша білім алуға мүмкіндіктер жасап, қолайлы жағдай мен көмек көрсету; орта білім берудің меншік нысанына, түріне бөлмей бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім берудегі сабақтастықты назарда ұстау; орта білім

беру мекемелерінің жұмысын бақылау жүйесін іске асыру; орта білім беру мекемелерін мемлекеттік қазына есебінен қаржыландыруға және қаражатты орынды, әрі мақсатты бағытта пайдалануын қадағалау.

Білім беру стандартының аспектілері: еліміздегі педагогикалық тәжірибенің озық үлгілерін сақтау және әлемдік, еуропалық білім беру жүйесімен ықпалдасуды жүзеге асыру; кешенді және пәндік білім беруді ұйымдастыру арқылы білім, білік, дағды бекіту негізінде білім алушылардың құзыреттіліктерін арттыру; білім алушылардың барлығына теңдік дәрежедегі көзқарасты ұстану мен мүмкіндіктер жасау; орта білім беру жүйесін оқушылардың жас кезеңдеріне үйлесімді құру және іске асыру; білім берудің жаңашылдық педагогикалық тәжірибесін жетілдіру.

Қазақстан Республикасында жалпыға міндетті орта және сондай-ақ арнайы кәсіптік, жоғары және жоғары білімнен кейінгі білім алудағы білім беру мазмұнындарының құрылымында да жүргізіліп жатқан жаңартулар өмір бойы білім алуға дайын болу және табысты өмір сүруге қажетті құзыреттіліктерді меңгерген жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Ақпарат көздеріне бейімделе отырып, өзін-өзі дамытудың субъективті басымдықтарын тани білуге қабілетті тұлғаны дайындауда түйінді құзыреттіліктерді, әсіресе зерттеушілік құзыреттіліктерін меңгертуге бағытталған бастауыш білімнің өзіндік орны ерекше.

Бастауыш білім беру стандартында басшылыққа алынған ұстанымдық қағидалар: оқыту және тәрбие берудің бірлігі; ұлттық және адамзатқа ортақ құндылықтарды басшылыққа алу; білім беру бағыттылығы оқушының тұлғалық болмысының қалыпты дамуы және рухани-адамгершілік, әрі жеке зияткерлік қасиеттерінің жетілуін қамтамасыз ету; оқушының білім алудағы оқу нәтижелерінің өсу көрсеткіші психологиялық және педагогикалық заңдылықтар жүйесімен іске асырылуы; оқушылардың оқу жұмысының нәтижесін айқындаудағы бағалаудың әділеттілігі; оқу бағдарламалары арқылы мектептердегі білім берудің сатылы-кезеңдік деңгейлерінде білім берудің сабақтастығын ұстану; оқушыларға қолайлы біліми (оқыту) танымдық оқу ортасын құру; үштілділік жүйедегі білім беруді іске асыру, т.с.с.

Білім стандарты мазмұнының сатылық жүйесіндегі сабақтастығы мен толықтырылуы – дидактикалық талаптардың орындалуы болып табылады. Бұл - мемлекеттің даму жағдайындағы қоғамдық-гуманитарлық, эстетикалық білімдер мен

тәрбие, жаратылыстану-математикалық және техникалық ғылымдар мен ақпараттық жүйе саласының өмірлік тәжірибеде орын алуына байланысты екендігі. Білім стандартының мазмұндық құрылымының жетілдірілуі қазіргі уақыттағы білім мен тәрбие беру бағытында туындаған өзекті мәселелерді басшылыққа алып «Заманауи берілетін білім беру мазмұны және қалай оқу және оқыту керек?» - сұрақтардың түйінін шешуге бағытталады.

Жаңа білім стандартының ерекшелігі – орта білім берудің мазмұндық жүйесімен қатар рухани құндылықтардың өзегі ретінде үздіксіз және өмір бойы білім алудың енгізілуі. Мысалы, бастауыш білім берудің стандартында: білімдерді кешенді беру арқылы оқушылардың жеке өмірлік тәжірибесінде шығармашылықпен қолдана алуға үйрету, сыни ойлауға бейімдеу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, жаңашыл тәсілдер негізінде оқу жұмысын ұйымдастыру, алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибелерді қолдану және оқушыларға ұйымдастырылатын педагогикалық үдерісте оқыту мен тәрбиелеудің технологияларын жетілдіре шығармашылықпен пайдалану, тілдік қарым-қатынас дағдыларын қолдану әрі жетілдіру, оқушылардың жеке, өз бетінше және топта бірлесе жұмыс жасай білу қабілеттерін үнемі жетілдіру, бастауыш сынып оқушыларының ізденушілік және зерттеушілік әрекеттерін дамыта отырып, құзыреттілік қабілеттерін арттыру [2].

Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты жүйесімен жобалық оқу бағдарламасын дайындау, сынақтан өткізу және 2016-2017 оқу жылынан 1 сыныптардың педагогикалық тәжірибесіне қолданып, енгізу аталған үдерістің бір бөлігі. Жобалық білім беру мазмұнын енгізу кестесі: 2016 жылы – 1-сынып, 2017 жылы – 2,5,7 сыныптар, 2018 жылы – 3,6,8,10-сыныптар, 2019 жылы – 4,9,11,12-сыныптар. 2020 жылға қарай 12 жылдық құрылыммен жобалық білім мазмұнына көшу. Жобалық білімнің мақсаты – оқушы тұлғасының дамуына қолайлы білім беру ортасын құру, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АКТ-ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасау, функционалды сауаттылықты, шығармашылық жұмыс жасауға баулу және озық педагогикалық технологияларды оқу және оқытуда (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау және бағалаудың стратегиялары) оқу-тәрбие үдерісіне пайдалану.

Жобалық білім мазмұны жүйесінде оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру - қалыптасқан педагогикалық тәжірибедегі «дәстүрлі» деп аталатын әдіс-тәсілдерді және оқушылардың танымдық өрісіне негіз болатын білімдердің мазмұндық құрылымдарын жетілдіру, заманауи сұраныс талаптарға икемдеп қайта жасауды жүзеге асырды. Оқушылардың оқу- танымдық әрекетіндегі орын алатын түрлі көкейтесті мәселелердің түйінін шешуде өздігінен ізденушілік дағдыларын дамытуға, зерттеуге және түрлі дереккөздеріндегі ақпаратты талдап, саралауға, іріктеп, сұрыптай алуға бағытталған машықтарын жетілдіру маңызды. Оқушылардың білімдерін толықтырып, дамыту және кеңейтілген көлемде меңгерулеріне жағдайлар жасап, педагогикалық ықпал мен психологиялық қолдаулар көрсету де қажет. Бұл, оқушылардың меңгерген білімдер жиынтығын жеке өмірлік тәжірибелерінде қолдана алу мақсатын жүзеге асыру үшін және оған негіз болатын бастауыш сыныптың оқу бағдарламасында жеке ғылымдар негізінен білім беретін пәндер жүйесінде арнайы түсініктерін қалыптастыру арқылы іске асырылады. Бұдан оқушылар меңгерген білімдерін кез келген жағдайға бейімдей алуы және келешекте кездесуі мүмкін түрлі міндеттерді шешуге үйренеді [3].

Мектеп оқушыларын шынайы өмір жағдайына дайындау үшін академиялық білім, функционалдық дағдылар, жеке құзыреттілік пен қарым- қатынас жеткіліксіз. Білімнің берілуіндегі пәндік және кешендік жүйені іске асыра отырып метапәндік, метатаным, метақұзыреттілік сияқты жаңа қасиеттерді жетілдіру мәселесі орын алады. Бұлар оқушылардың зерттеушілік әрекеттерінің дамуы негізінде өзінің оң нәтижесін бермек [4].

Себебі, зерттеушілік әрекеттегі оқу-танымдық материалындағы білім мазмұнының логикалық тізбектестікті талап ететіндігі, пәндік және кешенді жүйеде орын алатын білімдердің өзара қатынасы үйлесімдікпен сәйкес болуы мен ұласымдылығын берумен сипатталады.

Білімдердің «қарапайым үлгісінен күрделіге өте отырып» ауқымының кеңейуі негізінде оқушылардың танымдық өрісінің дамуы зерттеушілік әрекеттердің өзіндік орынға ие болады. Бұл жеке пәндерден берілетін білімдерді терең меңгеруіне және осының негізіндегі ізденушілікте өзге пән білімдеріне де сүйене отырып, танымдық зерттеу әрекеттерінде кешенді білімдер жүйесін игеретіндігі анық. Осының негізінде

жаңа білім терең және көлемді сипатқа ие болып, оқу-танымдық материалдарының мазмұндық құрылымында кешенді білімдердің жүйесі орын алады [5].

Бұл жобалық білім беру мазмұнына негізделген оқу бағдарламасының сегіз бағытқа топтастырылып, басшылыққа алынатын өзіндік ерекшелігімен көрініс табады. Біздердің зерттеу жұмысымыз бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекетіндегі құзыреттілігін қалыптастыру болғандықтан, осы мәселе төңірегіне шоғырландырып қарастырсақ. Онда:

1. Пән мазмұнының шиыршық /спираль/ қағидатымен жүзеге асырылуы пән мазмұнындағы оқу материалдарының жүйесінің қарапайымнан күрделіге өтуі және жаңа білімдер негізін берудегі оқушылардың өзіндік оқу-танымдық жұмыстарында зерттеушілік әрекеттерін жүзеге асыруды басшылыққа алу деп қарастыруға болады. Сондай-ақ, алдыңғы берілген білімдер мен кейінгі берілетін білімдердің сабақтастығы негізге алынады, әрине, бұл жағдайда оқушылардың зерттеушілік бағыттағы танымдық әрекеттерінің қосалқы түрде жүретіні заңдылық болып табылады.

2. Таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы – бұнда оқушылардың білім алудағы қойылатын талап, мақсаттарының деңгейлік саты бойынша мақсаттан мақсатқа қол жеткізу барысындағы оқу- танымдық жұмыстарының ұйымдастырылуы мен жүзеге асырылуында да зерттеушілік әрекеттер арқылы жүретіндігі және қол жеткізетіндігі бірге жүретін педагогикалық құбылыс ретінде көрініс беретіні анық.

3. Бір білім беру аясындағы және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында «ортақ тақырыптардың» берілуі – жеке пәндік білім мазмұнын басқа пәндердің оқу материалдары арқылы толықтыру және олардың өзара байланысын ортақ тақырыптар арқылы жүзеге асыруы – кешенді білім беруді педагогикалық тәжірибеде іске асыру болып табылады. Бұл пәндік білімнен метапәндік білімге көшу және бұл міндетті түрде оқушының зерттеушілік әрекетінің қалыптасып, дамуына негіз болатын педагогикалық үдеріс ретінде орын алады, әрі оған ықпал жасап, оқу-

танымдық зерттеушілік әрекетке итермелеп, баулиды.

4. Оқу үдерісін ұзақ, орта және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастыру ерекшелігі оқушының игеретін білімдер жүйесіндегі күрделілік және оның жоспарлы түрде жүзеге асырылуында дидактикалық талаптардың орындалуы. Сондай-ақ, оқушылардың танымдық өрісінің жоспарлы сатылық дейгеймен өсу жағдайындағы психологиялық және физиоанатомиялық, әрі гигиеналық талаптар бойынша - бастауыш сынып оқушысының күн ырғағындағы оқу-танымдық жұмыстарында үйлесімді келетін зерттеушілік әрекеттердің орын алуын оқушының денсаулығына кері әсерін тигізбейтіндей ұйымдастырып, жүзеге асыру жағдай деп қарастыруға болады.

5. Оқытудың тәрбиелік әлеуетін арттыру, оқушының адамгершілік-рухани қасиеттерін қалыптастыру – бастауыш сынып оқушысының меңгерген білімдеріне сүйене отырып, олардың мүмкіндіктерінің артуының деңгейін есепке алу. Содай-ақ, меңгерген білімдерінің әлеуметтік орта және өзі үшін тәрбиелік мәнін жете түсінуге, зияткерлік қабілеттерінің рухани құндылық жағына мән беруге үйрету.

6. Білім беру деңгейлері аралығында пән бойынша сабақтастықты жүзеге асыра отырып, толық оқу курсы бойынша педагогикалық мақсат қою

–жеке пәндер бойынша білім беруді жүзеге асыру барысында оқу материалдарының логикалық тізбектік жүйесімен келе отырып, оқушылардың оқу-танымдық жұмыстарындағы меңгеретін білімдер мазмұнының сатылы деңгейлік күрделілігін ескеруді басшылыққа алу. Осының негізінде мұғалім қажетті білімді оқушыға игертудегі педагогикалық мақсатты жүйелеп, дидактикалық талаптар негізінде қоя отырып, оқушының өздігінен білім алуға ықпал жасауды жүзеге асыру, яғни білімдерді тереңдеп алу мақсатындағы жеке зерттеушілік әрекеттерімен айналысу мақсатын іске асыру болып табылады. Сонымен бірге, пән бойынша оқылған толық курстағы білімдердің күрделену кезеңдеріндегі оқу материалдарының жүйелік заңдылығын түсіне отырып, оқушылардың жеке танымдық

сұраныстарын қанағаттандырудағы ізденушілік негізіндегі зерттеу жүргізу әрекеттерінің құзыреттілігіне ие болады.

7. Білім мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт талабына сәйкес келуі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға назар аудару – жеке пәндерден берілетін оқу материалдарын өзге пәндердегі тақырыптық білімдермен байланыстыруды жүзеге асыру. Пәндік және пәндердегі ортақ тақырыптар арқылы кешенді білім беруді оқушының қоршаған ортамен байланысын /жыл мезгілдері, отбасылық шежіре, т.б./ қарастыра отырып, әлеуметтік ортамен қарым-қатынас жасау, өмір тәжірибесіне бейімделу және олардың жалпы табиғи, әрі жеке заңдылықтары жайындағы таным түсініктерін зерттеп, тану арқылы меңгеруін жүзеге асыру болып табылады. Білім мен өмірлік тәжірибенің өзара байлыстылығын танып, білуге және оны меңгеруге, ізденушілік әрекетінің қалыптасуына ықпал жасау.

8. Оқытудағы жүйелі-әрекеттік ұстаным (оқушының білім алу үдерісіне белсенді қатысу) – бастауыш сыныпта берілетін білімдер жүйесі оқушылардың сыныптық және олардың жас ерекшелігіне үйлесімді келіп, олардың меңгере алу мүмкіндігін басшылыққа ала отырып, атқаратын ой еңбегінде белсенділік пен ынтасын арттыруды іске асыру. Оқытудағы жүйелілік пәндік білім мен кешенді білім беру арқылы білімдердің өзара байланыстағы тұтастық заңдылығын түсіне алуға бағыттап және олардың бірін-бірі толықтыратындығын, оқу-танымдық үдерісінде оқушы оларды зерттеу, салыстыру арқылы, түсіну әрекеті арқылы пайымдай алатындығын - бұл оқушының педагогикалық үдеріске қызығушылығы артып, белсенділік танытуына өзек болады.

Жоспарланған білім беруді ұйымдастырып іске асыруда оқушылардың қол жеткізген нәтижелерінде зерттеушілік іс-әрекетінің мәні мен маңыздылығын, зерттеу жүргізудегі әрекеттердің дағдыларын анықтап, негіздеп беретін еңбектердің болуына қарамастан, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі арнайы жүйелілікпен қарастырылмағандығының орын алып отырғандығын жою бағытындағы жұмыстарды ұйымдастыруға негіздейді. Осының

негізінде орта білім беруде зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыру жүйесіне, соның ішінде бастауыш білім беру кезеңінде сатылы-кезеңдік дамуына мұқтаж оқушылардың зерттеушілік құзыреттілік негіздерін жетілдірудің құрылымды-мазмұндық моделін дайындау мен оны теориялық негіздеу мәселесі басшылыққа алынып отыр.

Рухани - көркем бейнелік сферасы қалыптасқанда оқушы өзге адамдар мен өз табиғаты мен ішкі әлемі, көркем шығарма туралы пайымдай алады.

Шығарма мазмұнының өрбіуін, кейіпкерлердің жан дүниесін, мінез - құлқындағы өзгерісті, табиғат құбылыстарын түсініп қабылдайды.

Адам сөзінің әсерін, әдеби шығарманың тілін ұғына отырып, сипаттай алады.

Мұғаліммен басшылығымен әдеби шығармалардағы адам қарым- қатынасының эмоционалды - эстетикалық мәнін түсіне отырып, шығарманың рухани мәнін қабылдайды.

Көркем шығарма кейіпкерлерін өз қиялындағы идеал бейнеге қосып алады. Әдеби шығармаларды эмоционалды қабылдайды. Көркем шығарма мазмұны талдай отырып, шығарма мазмұны бойынша өмірлік жағдаяттарды шешу жолдарын біледі. Шығармадағы оқиғаға байланысты өз көзқарасын білдіре алады. Мәтінді талдау кезінде автор сөзін дәлел ретінде келтіре алады. Кейіпкердің шығармалардағы іс-әрекетіне сәйкес кейіпкерлерге мінездеме бере алады.

Ғылыми-танымдық және публистикалық мәтіндерден өзіне қажетті мәліметті табуды және оны берілген үлгіге (кестеге, сызбаға т.б.) Сай өңдеп, жүйелеуді.

Көркем шығармада суреттелген оқиға, кейіпкерлер іс-әрекеті мен қарым қатынасының нақты өмірмен байланысын көрсетуді [4].

Мәтін туралы ауызша және жазбаша пікір білдіруді.

Әдеби кейіпкерге, туысқандарына, достарына хат, құттықтау жазуды. Көркем шығармадан алған әсерін жазбаша түрде (8-10 сөйлем) орындауды. Ауызша, жазбаша сөйлеуде мақал-мәтелдерді орынды қолдануды.

Сөйлегенде, жазғанда көркем сөз, шешендік сөз үлгілерін қолдануды.

Тақырыбы бір-біріне үндес шығармалардың кейіпкерлерін, оқиғаларын салыстыруды.

Көркем шығармада суреттелген оқиға, кейіпкерлер іс-әрекеті мен қарым-қатынасының нақты өмірмен байланысын көрсетуді. Қарым - қатынас сферасы

Бастауыш сынып оқушысының мұғаліммен, сыныптастарымен, басқа балалармен ынтымақтасуға жеке белсендік танытуы. Адамдармен диалог құруды әңгімелесудің ерекше формасы ретінде қалыпты мінез - құлық танытуды қажет етіп, диалог мақсатын ұғынуы.

Мектепте оқу еңбегін, қоғамдық тәртіпті сақтау, табиғатқа қатынасты, даулы жағдайды мәдениетті шеше білу қарым- қатынас нормаларын игеруі.

Әңгімелеу жағдайына бағдары бар: әңгімелесуші сөзін тыңдай алады, әңгімелесушінің коммуникативті еміренуін түсіне алады, әңгімелесуде өзгенің реакциясын бағалай алады, сөзін дұрыс құра біледі, қажетінше өзгертіп, түзете алады.

Әртүрлі топтардың әрекетіне (ұйымдастырады, орындайды, сынайды, топтың позициясы жақтап сөйлейді, бақылай) кірісе алады, ым- ишыра, белгіні диалогке түскенде, сабақ барысындағы пікірталаста көрсете біледі.

Кебір жағдайларды анықтау үшін сұрақ қоя алады, тыңдай, түсіне, өз түсінгенін тексере алады [5].

Автор шығармасын сынай алады, автордың негізгі ойын, идеясын түсініп, өзге шығармалармен ұқсастығын анықтайды, ойды өрбітеді, қарама- қайшылықты анықтайды, кемшіліктерді көреді.

Сыныптастарымен шағын топтардың жұмыстарын сараптай алады.

Хат, құттықтау, хабарландыру жаза алады. Біріккен іс- әрекетте өзі үшін, өзге үшін жауапкершілік алады. Білімді игеру әрекеті сферасы арқылы.

Оқушы өзін - өзі реттеу мен өз іс – әрекетін ұйымдастыру тәсілдерін меңгерген, оқу әрекеті тек өзіне қатысты екенін түсінеді, өзін- өзі ұйымдастыру қабілеті келесі функционалдық әрекетінде байқалады:

1. Дене жаттығуларын жұмыс қабілетін жақсарту, зейінін шоғырландыру, ой – еңбегі арқылы, сөз, дене шаршауын басуда қолдану.

2. Әңгімеге тарта алады, әңгімені көзқарасымен, ым - ишрасымен, сұрақтарымен қолдай алады.

3. Өз жұмыс орнын, уақытын ұйымдастыра алады.

4. Оқу- әрекетінде белсенділік танытады, өздігінен пікір, байлам жасайды, түсінбеген тақырыптарды анықтауға талпынады, оқу әрекетінің құралдары мен тәсілдерін біледі, қажет болған жағдайда көмек сұрай алады.

5. Есте сақтаудың рационалды тәсілдерін біледі.

Оқудың мұғалім анықтаған мақсаттарын түсінеді, өз бетімен мақсат келесі жұмыстарда анықталады:

1. Мұғалімнің басшылығы, сыныптастарымен бірге оқу жағдаятын талдай алады, өз мүмкіндіктерін бағалау мен ондағы мәселелерді көре алады.

2. Біліміндегі кемшіліктерді өздігінен түсінеді, жаңа міндеттерді шеше алады.

3. Сыныптастарымен бірге сызбаға қажетті сұрақты, жетімсіз немесе қажет амалдың мақсат міндетін түсінеді, өздігінен оқу тапсырмасы мақсатын анықтай алады.

4. Мұғалім басшылығымен әртүрлі оқу мақсаттарының ара- қатынасын топтық жұмыста анықтайды, талдайды.

Оқу мақсатына жету үшін, оқу міндетін шешу үшін іс - әрекет ұйымдастыра алады:

1. Ойластыра отырып, міндеттерді шешу үшін өздігінен бірнеше әрекет түрін жоспарлайды.

2. Бір мақсатты шешуде әртүрлі жоспарды салыстырады, таңдау жасай алады.

3. Оқу міндетін шешу үшін ең тиімді құралды таңдай алады.

4. Үлкендердің көмегімен уақытқа тапсырманы бағдарлай алды.

Оқу міндеттерін орындауда қолдану шегін, шешу тәсілі мен шарттарын нақтылай алады:

1. Мемлекеттік стандартта көрсетілген талаптардан төмен емес деңгейде таныс өмірлік жағдаяттарды өздігінен тапсырмалық тұрғыда орындайды.

2. Сыныптастарымен бірге жаңа шарттардың белгілі тәсілдердегі өзгерісі мен ерекшелігін анықтай алады.

3. Өздігінен немесе өзімен жастылармен қолданылатын тапсырмалар іріктейді, тапсырманы орындау тәсілдерін түсінеді, игерген, игермеген білім шегін кіші жастағылармен анықтай алады.

4. Шапшаң, мәнерлеп, дұрыс оқи алады, оқыту барысындағы графикалық тілді қолданады, кесте, сызба, модельдермен жұмыс істей алады.

5. Қолданыс жағдайында пайда болған, іс - әрекет нәтижесіне жету үшін, кедергілерді жеңу бағытында, шешуге қатысты мәліметтер мен туындаған сұрақтарды жинақтайды, тіркейді.

6. Заттарды сөзбен, ғылыми тұрғыда, бейнелік тұрғыда сипаттай алады, шынайы түрде бір - бірне байланысы мен қатынасын түсінеді [6].

Бағдарлық (нысаналық) ептіліктер:

1. Қажеттілігіне орай мұғалім, кітапханашы ұсынған әдебиеттерді өздігінен таңдай алады.

2. Оқу мәтінінің тақырыбымен, оқу мазмұны жайлы ақпаратпен, мұқабамен, алғы сөзбен жұмыстар жасай алады.

3. Автордың негізі ойын, мәтін тақырыбында тұрған сөздің тұру мақсатын анықтап, мәтіннің сезіміне қалай әсер ететінін сипаттай алады.

4. Қандай жаңа ақпаратталатынын, оқудың барысында қандай мақсатқа жететінін, аталған ақпаратты алудың қажеттігін түсінеді.

Ақпарат құрылымы мен оны оқып- танысу тәсілін игеруі

1. Мәтінмен жұмыс істеу мақсатын анықтап, мақсатқа жету жолын жоспарлап, өзбетінше мәтінмен танысып, мазмұнын түсініп, мәтінді мағыналық бөлімдерге бөледі, мәтінді автордың жазу мақсатына сай негізгі ойды анықтайды, мәтін мазмұны бойынша сұрақтар қоя алады, логикалық және мағыналық байланыстарды көре алады, мәтінді қорытындылап, жалпылай алады.

2. Мәтін барысында анықталған оқиға желісіне байланысты мағынанық

ойларды анықтап, оларды бір бөлімге біріктіре алады.

3. Мұғалім басшылығымен анықталған ақпараттың маңыздылығына баға бере алады.

4. Мәтін тақырыбының мақсаты, тақырып бойынша сұрақтардың, оқу нәтижесімен, басқа зерттеу көздерінен түскен ақпаратпен ара - қатынасын сыныптастырымен бірге ақпаратты синтездей алады.

Мәтінмен жұмыс нәтижесіне байланысты қорытынды ойды жазба түрінде жаза алу тәсілдерін игеруі

1. Өздігінен жазбаша түрде мәтіннің қарапайым не күрделі жоспарын құра алуы.

2. Сыныптастарымен бірге оқыған мәтін мазмұнына байланысты графикалық кескін немесе сурет, сызба түрінде сипаттай білуі.

3. Мұғалім басшылығымен мәтінді игеру алгоритімін құра алуы.

4. Негізгі мәтін мазмұнымен графикалық кескін немесе сурет, сызбаның ара - қатынасын анықтай алады.

5. Мұғалім басшылығымен бір тақырыппен жазылған әртүрлі мәтіндерді салыстыра алады.мәтін мазмұнына орай сұрақтарды құрай алуы [7].

Таныс мәтінді еске түсіре отырып, талдай алу білігі:

1. Ауызша мәтін бойынша сұрақтар жүйесін, негізгі ойды қысқаша сипаттап, баяндай алуы.

2. Мәтін мазмұнын, оқылған ақпаратты жоспар, сызба бойынша кең көлемде баяндай алуы.

3. Сыныптастарымен бірге мәтін мазмұнының кейіпкерлері бейнесінде, мұғалім немесе сыншы көзқарасымен шығармашылық тұрғыда мазмұнын баяндай алуы.

4. Тақырыптары ұқсас мәтін мазмұндары бойынша оқытылған мәтін кейіпкерлер бейнесін салыстыра отырып, өздігінен мысалдар келтіре алуы, жалпы тақырып құрылымына қолдана алуы.

Оқу әрекеті нәтижесі мен оқу үдерісін бақылау, баға беру тәсілдерін игеруі

1. Атқарылған әрекетті үлгіге сай өздігінен бақылай алады.
2. Өздігінен шамасы келмейтін іс- әрекетті анықтап, көрсете алады.
3. Іс- әрекеттегі қателіктерді таба алады.
4. Сыныптастарымен бірге бақылауды қажет ететін әрекет түрлерін жұмыс жоспарына ұсына алады.
5. Сыныптастарымен бірге шағын мәтіндерді түсінгенін тексеру үшін қажет тапсырмалар мен сұрақтарды құра алады.
6. Сыныптастарымен бірге мақсат, міндет, жоспарға сай оқу әрекетінің сәйкестігін анықтай алады.
7. Тапсырмалар нәтежиесіне жету үшін алдын ала бақылау тәсілдерін қолдана алады.
8. Бақылау нәтижелеріне орай оқу – әрекетіне деген өз қатынасын өзгерту.
9. Өздігінен оқу тапсырмаларын орындау мақсатына жету үшін жағдайы мен өлшемін бағалай алады.
10. Әртүрлі тапсырмаларды бағалау түрін анықтауға қатысады.
11. Өз ойы мен әрекетін сырттай бақылай алады.
12. Еске сақтай алуын бағалай алады.

Ғалымдардың зертеуінде жалпы білім беру процесін реформалауда екі базалық ұғымды анықтауға болатындығын, олар «түйінді құзіреттіліктер» мен «функционалды сауаттылық» ұғымдары екені атап өтті. Аталған ұғымдар оқытудың нәтижесі және білім мазмұны бағдары ретінде қарастырылады. Ол нәтижелер оқу әрекетінде, ақпараттық қолдануда, шығармашылық іс -әрекетте, спорттық жетістікте, еңбек әрекеттері нәтижелерінде көрініс табатынын қарастырды [8].

«Түйінді құзіреттілік» ұғымына терминдік тұрғыда үңілсек ағылшын тілінен еніп, competence «құзыреттілік», «құзырлылық» деген екі мағына береді. Ал құзыреттілік ұғымы қабілеттілік, біліктілік деген мағына берсе, ал құзырлылық ұғымы іс- әрекет барысындағы құзіреттілік мағынасын береді. Ал заңдық термин ретінде «құқықты» деген мағына береді. Түсіндірмелік сөздікте «құзыреттілік», «құзырлылық» ұғымдары

жетістікке, немесе жетістікке жетемін, сәйкес келемін, сай келемін деген мағына береді.

Сонымен қоса «функционалдық сауаттылық» пен «түйінді құзіреттілік» ұғымдары табысты өмір сүріп, білім алуды жалғастыру үшін оқушы игеруі тиіс сапалық қасиеттер ретінде қарастырылады. Себебі адам өмірлік, кәсіби қызметтегі, жанұялық өмірдегі, әлеуметтік саладағы түрлі жетістіктерге жету үшін оқушы бойында келесі түйінді құзіреттіліктер қалыптасуы тиіс деп есептейді: «автономдық әрекет» (өзбетінше әрекет ету мен жеке белсенділік), «құрал қолдану» (физикалық, әлеуметтік, тіл, техникалық т.б.), «Әртүрлі деңгейдегі әлеуметтік топтарда әрекет ету» (толеранттық таныту, адамдармен біріккен әрекетке дайын болу).

«Функционалдық сауаттылық» ұғымының оқу нәтижесі ретінде қолданылуымен қоса келесі айырмашылықтарын атап өтті. Олар: 1) тұрмыстық мәселелерді шешу бағытында; 2) жеке тұлғаның әлеуметтік жағдайдағы өзін ұстауының сипаттамасы; 3) дәстүрлі, стереотиптік міндеттерді шешудің байланысы; 4) оқу және жазу дағдысы деңгейінің элементарлық базалық деңгейі; 6) сауаттысыздық мәселесін аз уақыт бірлігінде шешу мағынасында қолдануы [9].

«Функционалдық сауаттылық» ұғымын мектеп түлектерінің сауаттылық көрсеткіштері ретінде қарастырады: Жалпы сауаттылық (шығарма, реферат жазу; калькуляторсыз санау, анкета, бланк толтыра алуы), ақпараттық сауаттылық (желіден қажетті мәліметті таба алуы, электрондық поштамен хат алысу, мәтін теру мен шығару),

Жоғарыдағы ойларды түйіндей келе бастауыш білім беру сатысы қарапайым функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған. Бастауыш саты кіші мектеп жасындағы оқушының функционалдық сауаттылық пен әлеуметтік құзіреттіліктің қарапайым дағдылары мен қабілеттерін қалыптастырудың негізін салады. Осыған орай қарапайым сауаттылық оқу мен санаудың ауызша және жазбаша тілін, әлеуметтік әрекеттерді (адамдармен қарым-қатынасқа түсу дағдысы, біріккен әрекетті жүзеге асыру, қоғамның талаптарына сай өзін - өзі ұстау) дағдылары қалыптасады.

Қоғам бастауыш сынып мұғалімі алдына кіші мектеп оқушысы тұлғасын дамытуды қамтамасыз ету шартын қояды. Ондай міндеттерді шешудің құралы болып оқу әрекеті жатады. Оқушының функционалдық сауаттылық пен әлеуметтік құзіреттіліктің қарапайым дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыруда бастауыш білім беру сатысының мақсат пен міндеттерінің басымдығын анықтау шарты - осы жастық кезеңнің психологиялық даму заңдылығын есепке алынуы, қойылған мақсаттың қол жетімді болуын қамтамасыз етеді. Осыған орай бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда олардың жастық ерекшеліктеріне мән берілуі керек.

Бірінші сынып оқушысының ерекшелігі. Алғаш мектеп табалдырығын аттап, бірінші сыныпқа қабылдану – бала өміріне күрт өзгеріс әкелетін кезең. Мектепке дейінгі жастағы балаларға тән бейқамдылық пен ойынға шектеу қойылып, жаңа талаптар мен міндеттер жүктеледі: ендігі уақытта бала күнделікті ұйқысынан ерте тұрып, мектепке бару, күн тәртібіне, мектеп өмірінің нормалары мен ережелеріне бағыну, мұғалімнің талабын орындау, сабақта оқу материалдарымен жұмыс істеу, бар күш-жігерін салып еңбек ету, үй тапсырмасын тиянақты орындау, т.с.с. толып жатқан талаптарға бағынуы тиіс [10].

Осы кезеңде 1-сыныпқа келген баланың дүниетанымы күннен күнге артып, ойлау қабілетінің мүмкіндігі ашыла түседі, эмоционалдық сезімдері (қуану, ренжу және т.б.), қарым-қатынас шеңбері өзгереді. Бала мектеп табалдырығын аттай отырып, білім алу қажеттілігін сезіне бастайды және білімге деген құштарлығы оянады.

Бала өзінің жаңа жағдайын жете түсіне алмағанымен, оны сезеді: үлкен болғанына қуанады, оған өзінің «жаңа жағдайы» ұнайды. Бала өзінің «жаңа әлеуметтік статусқа», яғни «оқушының ішкі позициясы» – «Мен – оқушымын» мәртебесіне көтерілгенін, есейгенін сезінеді.

Сынып оқушысы үшін «оқушының ішкі позициясы» болуының мәні өте зор. Соның өзі кішкентай оқушыға мектеп өмірінің қиындығын жеңуге, жаңа міндеттерді орындауға көмектеседі.

Сол себепті де кез келген ата-ана 1-сынып оқушысы атанған баласының «ішкі позициясын» қолдаудың маңызын түсіне және қолдай білуі тиіс. Олар өз балаларының мектеп өміріне үйренісіп кетуіне ықпал етіп, сабақтағы табысы мен сәтсіздігіне шын көңілімен, шыдамдылықпен төзе біліп, ыждағаттылығы мен ынтасын міндетті түрде мадақтап, эмоционалдық тұрғыдан көмек беріп отырса, соның өзі баланың білімнің маңыздылығын сезінуіне, өзін-өзі бағалауына және өзіне сенімділікпен қарауына көмектеседі.

Екінші сынып оқушысының ерекшелігі. Оқушы 2-сыныпқа «көп білетін» бала ретінде келеді. Ол үшін өз құрдастарымен, сондай-ақ үлкен адамдармен жаңа қарым-қатынас орнату кезеңі аяқталады. Бұл уақытта бала жүйелі оқуға бейімделеді, оқу, жазу, санау біліктіліктері мен дағдылары қалыптасады, күн тәртібіне төселіп, мектептің ережелерін орындауға машықтанады. Енді кішкентай оқушы келесі сыныптарда өзін не күтіп тұрғанын біледі.

Бастауыш мектеп жасындағы бала үшін өзін-өзі бағалауы басты рөл атқарады. Өзін-өзі бағалауда 2-сынып оқушылары мен 1-сынып оқушылары арасында елеулі айырмашылық бар. 1-сынып оқушылары өзін-өзі жоғары деңгейде бағалайды. 2-сынып оқушыларының көпшілігінде оқу іс-әрекетіне деген өзіндік бағалауы күрт төмендеп кетеді. Ал 3-сыныпта өзін-өзі бағалау деңгейі қайтадан көтеріледі. Бұл құбылыс «екінші сынып феномені» деген атау алған [11].

Сынып оқушыларында өзіндік бағалаудың төмендеуі өзіне сын көзбен қарауының және өзінің оқудағы сапалық нәтижесін бағдарлау мүмкіндігінің өсуімен байланысты. Бірақ өзінің еңбек нәтижесін бағалау мүмкіндігі әлі де болса шектеулі. Осыдан келіп өзіне деген сенімсіздігі, өзін-өзі төмен бағалауы пайда болады.

Үшінші сынып оқушысының ерекшелігі. Кіші жастағы мектеп оқушысының өмірінде 3-сынып өзгеріс әкелетін кезең болып табылады.

Көптеген мұғалімдер

«Үшінші сыныптан бастап оқушылар оқуға саналы түрде қарай бастайды, сонымен қатар білімге деген қызығушылығы жоғары болады» деген пікірде болады. Мұның барлығы осы кезеңде баланың жалпы және интеллектуалдық дамуында орын алатын жаңа түзілімдермен байланысты. Педагогикалық-психологиялық зерттеулер екінші және үшінші сынып оқушыларының интеллектуалдық дамуында

осындай күрт өзгерістер болатынын көрсетіп отыр. Оқытудың осы кезеңінде ойлау қабілетінің қалыптасуы және оқу материалын белсенді меңгеруі, вербалды ақыл-ойдың дамуы, яғни түсініктерге сүйене отырып ойлау мүмкіндігі жүзеге асырылады.

Ойлаудың жаңа мүмкіндіктері басқа да танымдық үдерістерді: қабылдау, зейін, жадыны одан әрі дамыту үшін негіз болады. Белгілі психолог кіші жастағы оқушылардың даму ерекшеліктері туралы былай деп жазған: «Память в этом возрасте становится мыслящей, а восприятие – думающим». Балада өзінің психикалық үдерістерін өзі ерікті түрде басқару қабілеті де белсенді бола бастайды, ол зейінін, жадын, назарын ерікті түрде бағындыра білуге үйренеді.

Сынып оқушыларының интеллектуалдық дамуындағы осы түзілімдерді шығармашылық, дамытушылық жұмыстарда белсенді қолдану оң нәтижелер беретінін ұстаздар естерінде ұстағаны дұрыс [12].

Төртінші сынып оқушысының ерекшелігі. Оқудың төртінші жылы бастауыш сыныптың оқушысы үшін мектеп өміріндегі бірінші кезең аяқталады. 4-сынып оқушылары – бұл бастауыш мектептің түлектері. Бұл – баланың төрт жыл бойы қол жеткізген білім, білік, дағдыларының қорытындысын шығаратын, психикалық, физиологиялық дамуының деңгейін анықтайтын жауапты кезең. Сондықтан да бұған ата-аналар мен мұғалімдер, ең алдымен, 4-сынып бітіруші бала келесі деңгейге көшкенде күрделі сабақтарды алып кете ала ма, жоқ па, қажетті білім, білік, дағдылар жиынтығымен қаруланды ма және оларды әрі қарайғы өмірінде қолдана ала ма, т.с.с. мәселелерге назар аударып, жыл бойы қадағалап, үлкен дайындықпен, жауапкершілікпен келуі тиіс. Ол үшін әр баланың өзіндік ерекшеліктері мен мүмкіншіліктері, қабілеттері мен дүниеге өзіндік көзқарастары, яғни әркімнің тек өзіне ғана тән дара ерекшелігі немесе өзіндік мәнері (стилі) болатынын да естен шығармаған жөн.

Көп жылғы зерттеулер көрсеткендей, 4-сыныпты аяқтаған оқушылардың көпшілігінде оқу әрекетін орындаудағы өзіндік жеке стилі қалыптасады. Бұл бала үй жұмысына дайындалған кезде немесе сабақ үстінде, т.б. жағдайларда байқалады. Мысалы, бір бала сабаққа дайындау жұмысын мектептен келісімен бастаса, ал басқа бала демалғанды (әртүрлі ұзақтықтағы) қажет етеді. Біреу жұмысқа тез әрі жеңіл кіріссе, екіншілері дайындық кезеңді керек етеді. Бір бала үй жұмысын орындауды

күрделі оқу пәндерінен бастаса, ал басқа бала жеңіл пәндерден бастайды. Сондай-ақ материалдарды графикалық бейнелерге (суреттер, кестелер және т.б.) сүйене отырып меңгеретін немесе, керісінше, ауызша түсіндіруді қажет ететін балалар да бар. Оқу жұмысын орындаудың жалпы айырмашылығы балалардың жеке-типологиялық ерекшеліктеріне, олардың жұмыс істеу қабілеттеріне, танымдық даму өзгешелігіне, ақпаратты қабылдауына және оны қайта өңдеуіне, әртүрлі оқу пәндеріне деген қызығушылықтың бірдей еместігіне және т.б. байланысты [12].

Оқу жұмысының жеке стилі оқу тапсырмаларын орындаудың жалпы тәсілінде ғана емес, оқушылардың әртүрлі оқу білігі мен дағдысын қолдануда да көрініс табады. Оқу жұмысының нәтижелі тәсілдерін меңгеру оқушыда оқу біліктілігі қалыптасқандығын білдіреді: яғни ол ұсынылып отырған білімді сапалы игеруге қабілетті және қажет болған жағдайда өздігінен меңгеруге дайын.

Бастауыш мектепті тәмамдаған оқушының келесі сыныптарда, яғни негізгі орта білім беру деңгейінде оқуын жалғастыру барысында жоғары жетістіктерге жетуі үшін жалпы қандай білік-дағдылар қалыптасуы тиіс? Мысал ретінде солардың ішінен кейбіреулерін атап көрсетейік:

- мұғалімді тыңдау;
- мәлімдемеден басты ойды бөлу;
- мәтін мазмұнын байланыстырып айтып беру;
- мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру;
- мәтінге сұрақтар қою;
- алған ақпараттар негізінде қорытынды жасау;
- өз ойын жазбаша білдіру;
- қосымша ақпараттар көздерін қолдану, анықтамалық әдебиеттерді пайдалану (сөздіктер, энциклопедиялар және т.б.);
- өз жұмысының нәтижесін дәл бағалау.

Осы білік-дағдылардың көпшілігі ойлау қабілеттеріне сүйенеді: заттың, құбылыстың, т.б. жалпы және дара сипатын салыстыру және таба білу; бастыны айырып көрсету, маңыздыны болмашыдан айыру, логикалық қорытынды мен тұжырымдама жасай алу біліктері, т.с.с.

Сыныптың көптеген оқушыларында оқуға деген қызығушылықтың дифференциациясы байқалып, оқу пәндеріне деген әртүрлі көзқарас пайда болады [13].

1.2 Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастырудың педагогикалық шарттары

Біздер зерттеушілік ұстаным жайындағы түсінікті зерттеудегі болжамға сүйене отырып, ғылыми танымдық белгісіздікті тану мен ұғыну барысындағы басшылыққа алатын бағыттық әрекеттің мақсатын кезеңдік жүйелеу, нәтижеге қол жеткізу деп түсіне отырып, бұлар оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін ұйымдастыру мен жүзеге асырудағы қажеттілік, зерттеудің кезеңдерін біртіндеп іске асырудағы танымдық әрекеттерінің қызығушылық пен ынталы жүйелік жұмыстарының тұтастығын қарастыратын мәселе, яғни - ұстанымы деп қабылдаймыз.

Зерттеушілік ұстанымды басшылыққа ала отырып, ғалымдыр оқушылардың оқу-танымдық әрекетіндегі зерттеушілік жұмыстарын олардың жеке шығармашылықтарындағы танымдық ізденістерімен байланыстыра отырып, ғылыми ізденушіліктегі туындайтын белгісіздікті түсіну мен ұғынудағы мәселелерді шешудің негізгі кезеңдерін анықтайтын және болжамдайтын зерттеу міндеттерін; ғылымдағы дәстүрлі әрекеттер мен ұйымдастырулар; мәселенің көкейкестілігін түсіну; зерттеуге қатысты теориялық талдау және тәжірибемен ұштастыру; зерттеу әрекеттері үшін әдістерін таңдау және тәжірибедегі тиімділігі мен қолайлылығын анықтау; зерттеуге қатысты жеке дереккөздерін жинақтау, жалпы және жалқы талдау әдістерін пайдалану; қол жеткізген нәтижелерді жүйелеу мен қорытындылау жағдайларын қатыстырып біртұтастықта қарастыру қажеттілігі жайлы пікірлерді ұстанады [14].

Зерттеушілік әрекет ұстанымының бағыттылық пен жүйелілікте болуы зерттеу әрекетінің түпкі нәтижесіне оң көзқарас қалыптастыруға негіз болып, зерттеудегі белгісіз мәселені табудағы шешімді іздеу мен бір бағытта ұстауға және ғылыми

этикалық мәдени құндылықтарды екі жақты сақтауға және зерттеушіліктегі бірлескен шығармашылық ізденіс үдерістерін реттеуге өз септігін тигізеді [15].

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеу әрекетін оның сыныптық сатылық деңгейдегі игерген білімдерімен және оны толық, әрі терең игеруге деген қызығушылығы – яғни, түрлі әсер етуші себеп-салдармен саналы түрде арнайы бағытталып жасалған оқу-танымдық әрекеттерінің жиынтығы. Жаңа білім материалдарын меңгеру және оны өзінің бойынан өткізе отырып ақиқат және шындығын танудағы ізденушілік шығармашылық жұмыстарының барысы деп тану, әрі оның негізі болған жағдай ол - зерттеудегі басшылыққа алынған ұстанымдардан шығатыны анық. Ол зерттеу кезеңдері, кезектік орын алып орындалатын міндеттері; зерттеудегі ғылымилығын танудағы немесе ашуда мәселе қою; зерттеудің теориялық негізін түсіну; зерттеудің әдістерін таңдап алумен нәтижелерін өмірлік тәжірибеде пайдаланып, теориямен бірлігін анықтап, тиімділігі мен шындығына көз жеткізу, дереккөздері мен мәліметтерді талдау мен жинастыру арқылы қорытынды жасап түсіндіру, іске асырылады [16].

Сондай-ақ, зерттеу әрекетіндегі шығармашылық ізденіс қызығушылығының артуына да осы зерттеушілік ұстаным нәтижелері ықпал жасайды, себебі, оқу-танымдық, жобалық, ғылыми танымдық т.б. зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында пайда болатын зияткерлік әрекеттің артуына ықпал жасайды, дегенмен, болжам мен белгісіздік жағдайы субъектінің мазмұнын ашып, түсінудегі танымдық ішкі мүмкіндіктерін бір арнаға тоғыстыра отырып, зерттеу әрекетінің оң нәтижелі болуында құрылымдық қызмет атқарады.

Оқушының субъективті жаңа білімді меңгеру мен игеру оқу-танымдық әрекеттеріндегі негізде орын алатын үдерісте оқушының жеке тұлғалық ұстанымындағы қызығушылығы мен белсенділігінің артуы, зерттеушілік ойлау қабілетінің өсуі, ақиқат пен шындықты танудағы жол ретінде қолданбалы дағдыларды меңгеруі, яғни оқушы үшін жаңа және тұлғалық болмыстың қырын ашуға маңыздылығы бар жеке зерттеушілік әрекеттегі құзіреттілігінің қалыптасуы ретінде мәнге ие болады.

Оқу-танымдық жүйеде білім алушыларға сатылық және деңгейлік көрсеткішіне қарай зерттеушілік әрекеттерді ұйымдастыру мен жүргізу және оған білім

алушыларды баулу мен даярлауда басшылыққа алу керектігін білім беру мен оқыту және тәрбиелеу мәселелерін арнайы реттейтін ресми құжаттарды /заң, тұжырымдама, бағдарлама, стандарттар, ережелер мен нұсқаулық және толықтыруларда т.б./ қарастырылған. Бұл нормативтік- құқықтық құжаттамалық әдіснама ретінде басшылыққа алынады.

Педагогикалық тәжірибеде оқу-тәрбие сапасын арттыруда баса назар аударатын мәселе – білім беру мен оқытудағы шығармашылық әдістерді кеңінен пайдалану болып табылады. Бұнда жаңашыл педагогикалық әдістердің арасында зерттеу әрекетіне бағытталған әдістердің өзіндік орны бар. Зерттеу әрекетіне бағытталған әдістерді қарастыра отырып, төмендегідей тұжырымды айтуға болады: оқушылардың қызығушылықтарын жеке пәндер негізінде қалыптастыра отырып, жоғары сыныптарда осы пәннің тереңдетілген курстарын жетік меңгеруге бағыттау және жеке ғылымдар саласынан білім беретін пәндерге баулу мен бейімдеу – әрине, оқушының жеке ынта-ықыласын ескеруі керек. Сондай-ақ осы бағыттағы жұмыстар арқылы оқушылардың зерттеу әрекетіндегі білім, іскерлік, дағдысы, жеке өз бетінше айналысуға бейімделген танымдық әрекетінің өзегі, бастауы осы бастауыш білім беру кезеңінен басталатынын негізге алу болып табылады. Яғни, бастауыш сынып оқушыларының зерттеу әрекетін назарға ұстау қажеттілігін дәлелдейді.

Біз жұмысымызда осы тақырыптық арнау бөлімімізде «оқушылардың зерттеушілік іс-әрекеті» ұғымының мәнін жобалық білім беру мазмұнынымен байланыстыра отырып ашу, сондай-ақ, «зерттеушілік іс- әрекеті», «зерттеушілік белсенділігі», «зерттеу жүргізудің этикалық мәдениеті», «зерттеу дағдылары», «зерттеудің ұстанымы» сияқты ұғымдардың мәнін қарастырып өттік.

Оқушылардың оқу-танымдық жұмыстары барысында зерттеушілік іс- әрекетін ұйымдастыру олардың қызығушылығын арттырып, белсенділігін дамытудың басты шарты ретінде орын алады. Зерттеушілік жұмысқа оқушыларға білім берудің оқу бағдарламасының аясында міндетті және кейбір оқушылар үшін өз еркімен ынталылық таныту негізінде іске асырылып және алған білімдерін өздігінен оқу-ізденушілігі мен шығармашылдығы арқасында жеке қабілеттерін аша отырып жетілдіруге мүмкіндік алады. Бұл оқушылардың алған немесе меңгерген білімдеріне табан тірей отырып, келешектегі танымдық жұмыстарында жеке қабілеттерін дамыта

отырып, жаңа білімдерді меңгерудегі белгісізді танып білуге деген қажеттілігін айтамыз.

Оқушылардың оқу-танымдағы зерттеушілік іс-әрекеттері – әлемді, қоршаған ортаны танудағы жаңа білімдерді меңгерудегі кешенді жүйеге қатыса отырып, танымдық үдерістеріндегі әрекеттерінде ізденушілік пен шығармашылық жұмыс, бастауыш сынып оқушыларының бұрын өздеріне белгісіз білімді алуға ұмтылысының өзіндік сипаты пен мазмұндық құрылымдарға және оған негіз болатын технологияларға байланысты болмақ. Яғни, оқушылар үшін зерттеушілік әрекеттерді ұйымдастыру мен жүзеге асыруда олардың ізденушілік жұмыстары мен шығармашылық талпыныстарына мүмкіндіктер ашып, қызығушылықтары мен белсенділіктерін арттыруда олар үшін қолайлы орта құру қажеттілігі орын алады. Оқушылардың танымдықтары дамытудағы зерттеушілікке бағытталған ізденушілік пен шығармашылық жұмыстарының нәтижелі болуының негізінде - ынталандыру әдісі өз ықпалын тигізетіні анық. Бұнда зерттеу жүргізуге ұсынылған тақырыптық, жобалық, ғылыми танымдық, т.б. материалдар мен оған негіз болатын дереккөздер оқушылардың қызығушылығын дамытады, зерттелетін мәселенің аумағын жас ерекшеліктеріне сәйкес және сыныптық деңгейлерде меңгерген білімдерінің көлемін кеңейтуге мүмкіндік береді [17].

Бастауыш сынып оқушыларын оқу-танымдағы зерттеушілік әрекеті жұмыстарының ерекшеліктерін анықтау маңызды. Өйткені, ол субъектілік танымдарды анықтауға, жаңа ақпараттық мәліметтер мен дереккөздерін іздестіру үшін қажетті дағдыларды игеріп, іскерлікті дамытуға, өз бетінше оқу-таным әдістері мен тәсілдерін қолдана алуды меңгергендігі және оған машықтығын анықтауға бағытталған жұмыстарды бастауыш сынып мұғалімінің жиі қадағалап, жетілдіріп және оқушыларды бейімдеп отыруға бағытталған өз кәсіби әрекетін басқаруға әрі бақылай алуға мүмкіндік алады.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін педагогикалық, психологиялық және жеке пәндерді оқыту әдістемесі тұрғысындағы талап тұрғысынан дұрыс ұйымдастыру мәселесінің өзекті болуы ол оқытудың заманауи бағдарламалары әлеуметтік тапсырысты іске асырумен байланыстыру мен оқушының оқу-танымдағы дербестік әрекетіндегі себеп-салдар мен қызығушылығын, белсенділіктерін дамытып,

әрі ізденістегі яғни, жаңа нәрсені танудағы туындайтын қиындықтарды шешуде шығармашылық тұрғыдан келуге бейімделу қабілетін ашу арқылы оқушы өз мүмкіндігін байқап, бағалап және дамытуға мүмкіндік алуымен байланысты болатын үдеріс [18].

Бастауыш сынып оқушысының зерттеушілік әрекетінде орын алатын ерекшеліктердегі басымдықтар өздерінің жас және сыныптық деңгей сатыларындағы меңгерген білімдері аясында – әлемді, қоршаған табиғатты және қоғамдық құрылымдағы әлеуметтік – отбасы, достары, мектеп. т.б. тақырыптық зерттеудің жалпыға анық әдістерін білу /бақылау, жазу, өлшеу, тәжірибе, салыстыру, жүйелеу және басқалар, үй мұрағаттарынан мәліметтерді жинақтау және т.б./. Сондай-ақ, зерттеу нысанына байланысты олардың себеп-салдарлық өзара ішкі байланысын анықтау және оларды ашып көрсету іскерліктерін дамыту [19].

Ғылыми педагогикалық әдебиеттерге жасалған талдау зерттеушілік іс- әрекет оқушылардың іс-әрекет тәсілдерін, зерттеуді ұйымдастырудың меңгерілген дағдыларын игеруден тұрады, олар өз кезегінде оқу іс-әрекетіне деген мотивациясын жоғарылатуға мүмкіндік береді. Қазіргі педагогика зерттеушілік іс-әрекетті жүзеге асырудың үш деңгейін бөліп көрсетеді:

1) педагог мәселені қояды және стратегияны айқындайды және шешу тактикасын белгілейді, ал оқушы / оқушылар өз бетімен шешімін табады;

2) педагог мәселені қояды, бірақ оны шешу жолдары мен әдістерін оқушы /оқушылар өз бетімен анықтайды (бұл деңгейде ұжымдық ізденіске рұқсат етіледі);

3) үшінші (жоғары) деңгейде мәселені қою, оны зерттеудің әдістерін анықтау және шешімдерін құрастыруды оқушылар өз бетімен жүзеге асырады.

Біз бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іскерлігі бес блоктан тұратындығы туралы көзқарасын қолдаймыз [18]:

1. Зерттеу (ізденіс) жүргізуге байланысты іскерлігі:

- зерттеу тақырыбын таңдау іскерлігі;
- мәселені көре білу және зерттеу мақсатын қоя білу іскерлігі (Мен оны

не себепті жасаймын? Мен не білгім келеді? Алған білімдерім маған не үшін қажет болады?);

- зерттеу міндеттерін қоя білу іскерлігі (Мақсатқа қол жеткізу үшін не істеуім керек?);

- зерттеудің қол жетімді әдістерін таңдау және қолдануға байланысты іскерліктер;

2. Ақпаратпен жұмыс жасау іскерліктері (ақпараттық):

- ақпарат көздерін таба білу, оларды қолдану, мәтінмен жұмыс жасау іскерліктері;

- қабылданатын мәтіндегі, өзінің мәтіндегі маңыздыны бөліп көрсете алуы іскерлігі;

- мәтіннің мағыналық бөлігін бөліп көрсете алу іскерлігі: азат жол, тараулар, параграфтар;

- анықтамалар, ұғымдар, терминдермен жұмыс жасау іскерлігі;

- мазмұндау логикасын құрастыра алу іскерлігі (мәтіннің, өзінің зерттеу жұмысының жоспарын құрастыра алу іскерлігі);

- қысқаша баяндау, конспектілеу, конспектілеу тәсілдерін қолдану, цитаталарды пайдалану, сілтемелерді рәсімдеу іскерлігі; дәлелдер келтіру, аргументтер, фактілер қолдану іскерлігі;

3. Өз жұмысын ұйымдастыру іскерліктері (ұйымдастырушылық):

- өзінің жұмыс орынын ұйымдастыра алу іскерлігі;

- жұмысты жоспарлау іскерлігі;

- мектеп және балалар кітапханасында, компьютерлік залда, басқа да ағарту мекемелерінде (мысалы, қызығушылықтары бойынша клубтарда) жұмыстарды ұйымдастыруға байланысты іскерлігі;

4. Өз жұмысының нәтижелерін ұсыну іскерлігі.

- нәтижелерді ұсынудың түрлі формаларын пайдалану іскерлігі;

- сұрақтар қою және оған жауап беру іскерлігі;

- баяндамаға, баяндамашының сөзіне қойылатын талаптарды ескеру

іскерлігі;

5. Бағалау іс-әрекетіне байланысты іскерліктер (бағалау):

- өз жұмысын бағалау, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау іскерлігі;

- басқа зерттеушілер ұсынған жұмыстарды бағалау іскерлігі;

- бағалау пікірлерін қалыптастыру, өз бағасын негіздеу іскерліктері;

- ұсыныстар, пікірлер құрастыру іскерліктері

Бұл блоктарды қарастыра отырып, зерттеушілік іс-әрекеті белгілі бір уақыт аралағында, кешенді түрде, кезең-кезеңмен қалыптасады деп анықтаймыз.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдаудың нәтижесінде зерттеушілік іс-әрекетті қалыптастыру бірнеше кезеңдер бойынша жүзеге асатындығын көрсетті.

Бірінші кезең бастауыш мектептің 1-сыныбына сәйкес келеді.

Бірінші сынып оқушысын зерттеушілік тәжірибемен байытудың міндеттері келесідей:

- бар түсініктер негізінде оқушылардың зерттеушілік белсенділігін ұстап тұру;

- сұрақтар қою, болжамдар айту, бақылау, заттық модель жасау іскерліктерін дамыту;

- зерттеушінің іс-әрекеті туралы алғашқы көзқарастарын қалыптастыру.

- зерттеуші іс-әрекетінің ерекшеліктері туралы жаңа көзқарастарды игеру;

- зерттеу тақырыбын анықтау, талдау, жүйелеу, қорытындылар шығару, зерттеу нәтижелерін рәсімдеу іскерліктерін дамыту;

2 ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ МОДЕЛІ

2.1 Жобалық іс-әрекет арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамыту қалыптастырудың қазіргі жағдайы

Оқушылардың зерттеу жұмысын ұйымдастырушы мұғалім оқушыға қажет және пайдалы бағыт бере отырып, бірі зерттеуге қатысты дереккөздері мен мәліметтерді кітапханадан және т.б. жерлерден ақпараттарды жиыстыру жайында бағдар алса, екіншілері зерттеу жұмысына немесе жобасына ата-аналарын қатыстыру қажеттігі жайында кеңестер алып, қызығушылық пен белсенділікпен іздеуге ықылас танытады. Мұғалімнің басты міндеті оқушыларды зерттеу жұмысына толық тарту және белсенді араластыру.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру үшін ескерілетін мәселелер:

1. Оқушылардың ынта-ықыласын оятуға негіз болатын себеп-салдар жасап, түткі туғызу /мотивтері/ керек. Олардың шығармашылық зерттеу

әрекетінің мәнін көре білуге көмектесіп, бағыттау.

2. Зерттеушілік жұмысты оқу-танымдық үдерістің бір құрамдас бөлігі ретінде қарастырып, оларды мақсатты және жүйелілікпен ұйымдастыру. Зерттеушілік әрекет дағдыларын дамытуды сабақ кезінде және сабақтан тыс уақытта өткізу. Мұғалім зерттеу жүргізу әрекетін қалыптастыру мақсатында жеке пән сабақтарының материалдарын және ізденушілікті тереңдете отырып, шығармашылық қабілеттерін арттыру бағытында кешенді білімдерді игеруге, әрі пайдалана білуге үйрету.

3. Зерттеушілік әрекетпен оқушылардың айналысуына ізденушілік және шығармашылық бағыттағы танымдық орта құру. Мұғалім оқушылар үшін ізденушілік пен шығармашылық жағдай жасап, зерттеу жұмысын жүргізуге деген қызығушылыққа белсенділігін сақтау және арттыру қажет.

4. Психологиялық жағымды көңіл-күй туғызу. Бұнда мұғалімнің міндеті - оқушының ізденушілік әрекеті мен шығармашылық жұмысына ынтасын ояту, шығармашылық ізденіске ынталандыру. Әрбір оқушының өзіне сенімін арттырып, жеке мүмкіндігін аша отырып, жеке танымдық жұмыстармен өзбетінше айналысуына тәрбиелеу.

5. Бастауыш білім беру кезеңіндегі сыныптық деңгей мен оқушылардың жас ерекшеліктерін басшылыққа алу. Бастауыш сынып оқушысының сыныптық деңгейіне орай меңгеретін оқу материалдарының мазмұндық құрылымына қарай олардың зейін, қабылдау мүмкіндігіне орай зерттеу жүргізуге дағдыландыра оқыту қажет, ал зерттеудің өзі оқушының танымдық және жас ерекшелігіне сай, әрі оның ой еңбегіндегі атқаратын қызметінің мүмкіндігіне үйлесімді, қызықты сондай-ақ пайдалы болу керек.

Зерттеу жүргізу әрекетінде мүмкін және қажет жайлар.

Зерттеу жүргізу дағдыларын дамыту жөніндегі бағдарлы жұмыстарды 1 сыныптан жүргізуге болады. Жобалық оқу бағдарламасы бойынша зерттеу жұмысын оқушыларды шағын зерттеулерге жетелейтін барлық пәндерге ортақ тақырыптар негізінде жүзеге асырылуы алынып, сабақтарда кешенді білімдер беруді жүзеге асыру қарастырылған. Ондағы зерттеу жұмыс түрлері «ортақ тақырыптар» бойынша

жүреді. Осы әрекет түрі 1-4 сыныптардағы білім беру үдерісінде сабақтастықта орын алған. Яғни, жеке пәннен сабақ өткенде басқа пәндердің оқу материалдарынан хабар алып, кешенді білім беру үдерісіне өте отырып, өзге пәндердің оқу материалдары салыстармалы меңгеріп, талдаулар жасап игеру жүрді деген сөз. Сондай-ақ мұғалім зерттеу мәселесін қоя білу шарт; оқушы қойылған сұрақтар бойынша зерттеу әрекетіне көшеді; шешу жолдарын іздейді; мұғалімнің басшылығымен немесе жетекшілігімен қорытындылар жасайды.

Бастауыштағы оқу-танымдық жұмыстарында оқушылардың зерттеушілік әрекеттерінің түрлерін және олардың ерекшеліктерін ашып қарастырсақ, онда олар төмендегідей болып жіктеледі.

1. Білім алу мен оқу-зерттеу әрекеті - зерттеу міндеттері мен зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған оқушылардың өзіндік ізденіс және шығармашылық жұмысы. Оқушы тұлғасының дамуында субъективті жаңа ғылыми білімдерді меңгеруге бағытталған.

Бастауыш білім беру кезеңіндегі оқушының ғылыми-зерттеу жұмыстарының мақсаты - бар білімдерді меңгеруден жаңа білімдерді іздестіру, алған мәліметтерді талдау мен қорыту арқылы игеру жүзеге асырылады.

Білім алу, оқу және оқыта зерттеу - бұл танымдық әрекет. Оқушы зерттеп отырған пән бойынша ғылым саласына тиесілі білімдерді түрлі әдістерді қолдана отырып, терең игеруге мүмкіндік алады, жеке ғылыми тұжырымдарын шығармашылық үдеріске пайдаланады, белгілі дүниені жаңа қырынан қарастырып, таниды, дереккөздерді ашады. Яғни, бастауыш білім беру жағдайында оқушының зерттеу әрекеті ғылым игеруге жақындайды, бірақ ерекшелігі - тақырыптар білім беру талаптарына сай анықталады және шынайы нәтижелерге жетелейді, осы зерттеуге тән жаңалықты сипаттайды.

Білім алу мен оқу - зерттеу әрекетінің басым бағыттары болып: теориялық-танымдық, экспериментті-тәжірибелік, шығармашылық-ізденіс зерттеу әрекетіне қызығушылығын арттыру; оқушының әлеуметтік және өзінің құзыреттілігін анықтауға мүмкіндік жасау; зерттеу жүргізу дағдыларын жетілдіру; шығармашылық қабілеттері мен тұлғалық қасиеттерін дамыту; келешектегі орта және жоғары сыныптарда

ғылымды игеру әрекеттерін жалғастыруға бейімдеу. Білім алу мен оқу - зерттеу әрекеті өзіне тән қағидаларды басшылыққа алады: ақиқаттық пен шынайылық, иерархиялық, жеке танымдық әрекетін ұйымдастыру, оқушы мен мұғалімнің бірлескен әрекеті, табыстылық, жеке және топтық немесе ұжымдық рефлексияның өзара ішкі байланысы, жекелендіру, ғылыми этикалық мәдени түйсік т.б.

2. Жоба - зерттеу әрекетіндегі ізденіс пен шығармашылық ой еңбегінің жемісі. Олар: мақала, баяндама, реферат, эссе т.б. зерттеу еңбегінің нәтижелері.

Жоба - зерттеу әрекеті теория мен тәжірибенің бірлігіне негізделіп, оқушының ізденушіліктегі жеке шығармашылық әрекетінің ерекшелігімен байланыстыру бірінші мәселе ретінде анықталса, екіншіден, оқушылардың қызығушылығын бір бағытқа шоғырландырады, ал үшіншіден, жеке пәннің оқу материалдарын және оны толықтырудағы өзге пәндердің оқу материалдарындағы білімдерді кешенді игеру әрекетіндегі оқу-танымдық үдерісінде жоғары деңгейде белсенділік танытуларына негіз болады.

Сабақтарда танымдық /когнитивтік/, шығармашылдық /креативтік/, ізденушілік-ұйымдастырушылық түрдегі әрекетке оқушының белсенді қатысуына немесе түсуіне себепкер болады.

Яғни, жоба - оқушының зерттеу әрекетіне түсуіне және оған себеп-салдар мен түрткі болатын әрекеттердің пайда болуы мен қалыптасып, дамуына негіз болып, зерттеушіліктегі нәтижеге бағыттайтын амал мен тәсіл ретінде мәнге ие болатыны анық.

Жобалар әдісі балалардың зерттеушілік сапаларын дамытуға негіз болады [24].

Жобалық іс-әрекет мектеп оқушысына оның іс-әрекеті үшін жаңа әрі кең алаң ұсына отырып, қызығушылықтарының кең түрінің көрініс табуына негіз болады және оқыту субъектісі ретіндегі оқушы тұлғасын дамытудың маңызды құралы болып табылады.

Қарастырылып отырған іс-әрекет танымдық үдерістерді дамытуға бағытталған, ақыл-ой әрекеттерін ынталандырады, оқытуды қарқынды ете түседі, жеке тұлғаның үйлесімді дамуына негіз болады [25].

Жобалық іс-әрекетте балалардың келесідей қабілеттері дамиды: коммуникативті (сөйлеу, тыңдай білу және сендіре білу, ым-ишара, мимика), тұлғалық (ойлауының өзіндік ерекшелігі мен икемділігі, қиял, әуесқойлық, кінәратсыз шығармашылық амбициялар), әлеуметтік (ұжымдық іс-әрекетке қабілеттілік, өзіндік тәртіпті ұстануға әзір болу, өзгелердің пікіріне деген шыдамдылық көзқарас), әдеби-лингвистикалық (идеяларды сипаттай білу, қорғау барысындағы суырып салмалық қабілет), көркемдік, манипулятивті (қозғалыс координациясы, құралдар мен жабдықтарды пайдалана білу іскерлігі), технологиялық (бейнелік-көрнекілік есте сақтау, логикалық ойлау, технологиялық дүниетаным мен ойлау) [26].

Жобалық іс-әрекет әдісі заманауи өмірдің тағы бір өзекті мәселесін шешетіндігін атап көрсеткен маңызды, бұл – балалар мен ересектерді іс-әрекетке тарту есебінен баланың өз ата-аналарымен және ересектермен қарым-қатынасқа түсуі және бірлесе әрекет етуі. Бала белгілі бір мәселе бойынша қызығушылық танытқан кезде, ересек адам оған қажетті ақпаратты беруі керек немесе бірлескен әрекет өнімін құруда оған көмектесуі қажет болып табылады.

Сәйкесінше, қарым-қатынас жүзеге асырылады, ал ол бүгінгі күні балаларға аса жетіспейтіндігі белгілі. Ортақ іс бойынша баламен бірге өткізілген уақыт балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынастың дамуына ықпал ететді, оларды өзара жақындастыра түседі. Жобалық іс-әрекет ерекшелігінің бірі, оның тікелей әрекет арқылы шешілмейтін мәселелік жағдаятта жүзеге асырылатындығында [27].

Жобалық іс-әрекет өз бетімен білім алу үшін жағымды уәж қалыптастырады. Шығармашылық міндеттерді шешу үшін қажетті материалдарды, құралдарды, әдістерді іздеу өз білімін жүйелі түрде кеңейтуді, ғылыми және әдістемелік әдебиетті үнемі зерделеуді талап етеді. Бұл оқушыларды ғылым негіздерін анағұрлым саналы түрде және тереңінен зерттеуге итермелейді, оқу үшін жағымды уәж қалыптастырады.

Жобалар әдісі мәселелік оқытуды жүзеге асыру тәсілдерінің бірі болып табылады, себебі мәселелік оқытудың да, жобалар әдісінің де негізінде мәселелік жағдайдың туындауы жатыр, оны талдау нәтижесінде мәселе туындайды және қалыптасады.

Жобалық міндеттер жүйесін шешу барысында бастауыш мектеп оқушыларының (2-4 сыныптар) келесідей қабілеттіліктері қалыптасуы мүмкін:

- рефлексия (мәселені көре білу; жүзеге асырылғанды талдау – неліктен белгілі бір нәрсені орындау қолдан келді, немесе белгілі бір нәрсе жүзеге асырылмағандығын анықтай алу және де қиындықтар мен қателіктерді көре білу);
- мақсатты тұжырымдаумен айналысу (мақсат қою және оны ұстану);
- жоспарлау (өз іс-әрекетінің жоспарын құра білу);
- үлгілеу (барлық мәнді мен маңыздыны айшықтап көрсете отырып, әрекет тәсілдерін үлгі-сызба түрінде ұсына алу);
- мәселені шешу тәсілін (тәсілдерін) іздеу барысында бастамашылдық таныту;
- қарым-қатынасқа түсе білу (міндеттерді шешу барысында өзара әрекеттесу, өз көзқарасын дәлелдей білу, өзгелердің көзқарастарын қабылдай білу және дәлелді түрде қарсылық білдіре алу).

Сонымен қоса, жобалық іс-әрекетті ұйымдастыру үдерісі бастауыш мектеп жөнінде сөз етілген жағдайда, ерекше болып табылатындығын атап өткен жөн. Аталмыш жұмысты бастауыш мектепте ұйымдастыру барысында кіші мектеп жасындағы балалардың психологиялық-физиологиялық жас ерекшеліктерін есепке алу қажет болып табылады, ол келесідей жүзеге асырылады:

- балалар жұмысының тақырыптары оқу пәндерінің мазмұнынан алынады немесе соған жақын болады;
- жоба немесе зерттеу мәселесі баланың танымдық қызығушылығының аймағына кіруі қажет және де оның ең жақын даму аймағында болуы тиіс;
- жобаны немесе зерттеуді орындау ұзақтығын сабақтағы немесе оқудан тыс сабақ тәртібінде немесе бір-екі қосарланған сабақпен шектеу мақсатты болғаны жөн;
- балалармен бірлесе отырып, жалпы оқу іскерліктері ретіндегі жобалау және зерттеу тәсілдерін меңгеру бойынша оқу мақсаттарын қою маңызды;

- тақырып бойынша жұмыс үдерісіне саяхат, қыдыра жүріп бақылау, әлеуметтік акциялар, ақпараттың түрлі мәтіндік көздерімен жұмыс, тәжірибелік тұрғыда мәнді өнімдер мен кең қоғамдық презентация әзірлеуді қосқан мақсатты бағдарлы болып табылады (мұнда ересек балаларды, ата-аналарды, әріптес мұғалімдерді және жетекшілерді шақыруға болады) [28].

3. Ғылыми-зерттеу әрекеті – тақырыптық мәселені өз бетімен ізденістегі шығармашылықпен зерттеу әрекеті. Ғылыми зерттеу әрекетіндегі жаратылыстану ғылыми-зерттеу жұмысына /ҒЗЖ/ бастауыш білім беру кезеңінің оқушылары жаппай бара алмайды. Себебі, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері ойын баласы екендігін ескеру қажеттілігі мен жаратылыстану бағыттағы білімдерді игеруге дайындығы бар бейім және қабілеті мен ынталылық мінез көрінісінің басымдығы бар оқушылардың саны аздау болып келеді, сондықтан қызығушылық таныта білетін оқушылардың айналысатындары санаулы болады. Бастауыш сынып оқушыларының қызығушылығы ерекше және олардың ғылыми зерттеу әрекетіне қатысуда олардың жас ерекшелігін басшылыққа алу қажет бірақ, шектеу жасамау керек; дарынды және өзіндік бейімі мен қызығушылығы басым оқушылармен жұмыс жүргізу қажет, бірақ өзге оқушыларда ҒЗЖ-на қатысып, өздерін сынап көре алады. Бұл оқушы үшін өзекті, негіз – себеп-салдар мен түрткі болатын /мотив/, ізденіс белсенділігін, қызығушылығын арттыратын, құбылысты тудыратын, зерттеу жүргізу сипатындағы жұмыстармен айналысуға бағыттайтын басты және ықпал жасайтын күш болып табылады.

Ғылыми-зерттеу жұмысы – оқушылардың ізденушілік пен шығармашылық қасиетін дамытуға бағытталған жеке, ерікті, қызығушылық пен белсенділікке ие, әрі сабақтан тыс кезде ғылыми жұмысқа қатысуға мақсатты бағытталаған кешенді жұмыстар жүйесі ретінде орын алады.

4. Экспериментті-тәжірибелік зерттеу жүргізу – арнайы ортада зерттеу жүргізуді талап ететін оқушының әрекеті. Бастауыш сыныптардағы тәжірибелік зерттеу жүргізу оқушының зерттеу іскерлігі мен дағдысын

қалыптастыру мақсатында жүргізіледі. Тәжірибелік зерттеу жүргізу міндеттері арнайы ортада оқушының зерттеушілік әрекетін ұйымдастыру арқылы оның білімдік, ғылыми этикалық мәдени, әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыруға; зерттеу әрекеті арқылы оқушы тұлғасының әлеуметтік ортаға бейімделуі; түрлі тәжірибелік зерттеуді іске асыру кезінде зерттеу жүргізуде ғылыми этикалық мәдениет дағдысын өмір тәжірибесінде сынау; зерттеу жүргізу барысында теориялық білімдерін пайдалана білу, зерттеу жүргізудегі орын алған мәселені шешу, жеке зерттеу нобайын /моделін/ құруды қалыптастыру және дағдыларды меңгеру.

Жалпыға бірдей міндетті білім беру стандартындағы бастауыш білім беру кезеңіндегі деңгейдегі бөлімде бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметінде оқушыларды зерттеу жүргізу әрекетіне бейімдеп тартуды қарастырылған. Ол 1-2 сыныптардағы сабақтарда оқушылардың танымдық деңгейлері мен ой еңбегі мүмкіндіктеріндегі шамаларына сәйкес берілетін шығармашылық тапсырмалар, 3-4 сыныптарда оқушылар қызығушылықтары мен жеке ынталық белсенділіктеріне байланысты күрделірек, әрі оқушының жеке және топтық немесе ұжымдық зерттеулерді жүргізулері, іске асыруы. Бұл оқушының жеке ерекшеліктерін ашады, білімін жетілдіреді және қол жеткізген жетістігінің нәтижесін сыныптастырына, ата-анасына, өзге де оқушыларға таныстырады. Зерттеу барысында оқушының қол жеткізген нәтижесі білімдерді терің игерудегі танымдық мүмкіндігінің өсуі - ол үшін «жаңалық» ашқан болып көрінеді. Бұл өз кезегінде оқушының ынтамен белсенді өмірлік ұстанымға бағыттайды.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік жұмыстарының түрлерінде және ұйымдастыру мен жүргізу барысында түрлі дереккөздермен және мәліметтермен жұмыс жасау әдісімен тәртібіне үйренеді. Байқау, бақылау құбылыстарына талдау жасайды, олардағы орын алған ерекшеліктерді салыстырып, айырмашылықтарына сипаттамалар жасайды. Оқушылар белсенді субъекті ретінде танымдық үдеріске қатысады және зерттеу мәселесіне қатыса отырып, жеке тәжірибесінен, бойынан өткізеді, орын алған келеңсіз жағдайларды шешудің жолдарын қарастырады, қажетті ақпараттық материалдарды сұрыптап, өңдейді, жүргізген зерттеу әрекетін талдайды,

қорытындылайды, нәтижесін шығарады, жаңа білім алады, шынайы өмірлік тәжірибені зерттеу негізінде жеке іскерлік, дағдыны дамытады.

Зерттеу әрекеті оқушының жеке оқу танымдық қажеттілігі болып табылады, ал олардың жеке өзіндік жұмыс жүргізуінің жоғары деңгейі – өзіне сын көзбен қарап, бақылау, баға беруі. Олардың зерттеу әрекетіндегі жетекші қасиетіне ізденушілік пен шығармашылық белсенділік жатады да өзін қоршаған сыныптас, ата-ана, достары т.б. адамдармен өзара қарым- қатынасты жасау мен реттеудегі әрекеттерді қалыптастырып, дамытады.

Қазіргі бастауыш білім беру кезеңінде оқушылардың зерттеу әрекетін жүргізу мен ұйымдастыруда төмендегідей мәселені /шарттарды/ ескерсе дұрыс болары анық:

- сабақта және сабақтан тыс кезде оқушының зерттеу әрекетін мақсатты және жүйелі түрде түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып іске асыру;
- оқушы әрекетіне себеп туғызып, түрткі болу /мотив туғызу/;
- сыныбына қарай олардың жас ерекшеліктерін басшылыққа алу;
- зерттеу жұмысы кезінде оқушылардың танымға бағытталған әрекетін бастауыш сынып мұғалімінің басшылығымен, кеңесімен, нұсқаулығымен жетілдіріп отыру;
- бастауыш сынып мұғалімі оқушы-зерттеушілер мен олардың ата-аналарының арасында бірлескен жұмыстар жүргізу.

Бастауыш білім беру кезеңінде оқушыға білім берудегі оқыту-зерттеу әрекетін ұйымдастыра зерттеудің әдіснамалық заңдылықтарын және қағида негіздерін басшылыққа алу қажет. Бастауыш сынып мұғалімінің басшылығымен, жетекшілігімен, кеңесімен, нұсқаулығымен оқушы оқу зерттеу мәселесін анықтап, шешу жолдарын танып біледі. Зерттеу мәселесі белгіленген тақырыптың өзектілігін, тартымды және қызықты, жас ерекшелігіне сай ала отырып, зерттеу жүргізу әрекетінде оқушы тұлғасының дамуына себепші болатын құбылыс ретінде маңызға ие болуы керек. Оқушының зерттеу жұмысы мәжбүрлеусіз, қажетті материалдар, құрал- жабдықтар кешенімен қамтамасыз етіле отырып, ерікті және жеке ынта- ықыласымен орындалуы қажет. Оқушыға ой салу, зерттеу жүргізу жұмысына бағыттау дидактикалық талаптар жүйесімен іске асырылса, онда оқушы өз бетімен жауап іздейді, меңгерген

білімдерімен нәтиженің немесе шешімдердің ақиқаттығы мен шынайылығын тексеріп, қорытынды жасауға тырысады. Игерілген деректер мен мәліметтік ақпараттарды зерттеу әрекетіне қатысушы оқушы жаңа міндеттерді шешуде, оларды жинастыру арқылы біртұтас жүйеге айналдырып, пайдаланады. Дегенмен, осы әрекеттің нәтижесі бастауыш сыныптағы оқушыларының сыныптық және жас кезеңдік ерекшеліктерін ескере отырып, танымдық дамытуға дидактикалық талаптарды басшылыққа ала жүргізгенде ғана оң нәтижеге қол жеткізе алады. Білім берудегі оқыту-зерттеу әрекетіне оқушыны қатыстыру үдерісінде мұғалімнің міндеті оқушының зерттеу жүргізумен айналысуына және тәжірибе жүргізу деңгейін дамыту, зерттеудің түрлі кезеңінде зерттеу жүргізу әрекеті міндеттерін шешу мәселесін ұйымдастыру қарастырылады. Бұған оқушының жеке зерттеу тәжірибесін көрсетіп, жетілдіріп, дамытатын түрлі әдіс-тәсілдер таңдалуы қажет.

Зерттеу жұмысының қорытынды және зерттеу жүргізу әрекетіне қатысушы оқушы үшін маңызды кезең - конференцияда зерттеу бағытына байланысты пікірді ортаға ұсыну, баяндама жасауы. Оқушы өз ой-пікірін айтып, жеке көзқарасын білдіруге, мүмкіндігінше дәлелдеуге және өзгелерді тыңдау мен түсінуді, диалогтық қарым-қатынасқа түседі, ғылыми сөйлеумен ғылыми этикалық мәдениетке үйренеді. Конференциясында әрбір қатысушы үшін «жетістік белесін» жасай білу керек, яғни алғашқы зерттеу жүргізу әрекеттеріндегі қиын әрі қызық ғылым жолындағы алғашқы талпынысына қолдау көрсету. Зерттеу жүргізу бағытында орындалған жұмыстардың сапасына өте сақтықпен сын-пікірлер айтылуы керек, себебі оқушының келешекте зерттеу жұмыстарымен айналысуға ынта-ықыласын жоғалтпайтындай ете отырып және оларға мақтау мен мадақтауды әрі қолдаушылық көрсетуді де қарастыру қажет.

Бастауыш білім беру деңгейіндегі оқушыны білім беру мен оқыту- зерттеу әрекетіне кезеңмен араластыруды ұйымдастыру олардың жеке зерттеу тәжірибесін дамытудың тиімді жолдары ретінде орын алады. Өйткені, бұл оқушының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру мен дамытуға апаратын үдеріс. Зерттеу жүргізу құзыреттілігі дегеніміз оқушы тұлғасының интегралды сипаты, өзінде бар білімі мен дағдысының негізінде өз бетімен және шығармашылықпен зерттеу міндеттерін шешу, өз әрекеті мен өзіне субъект ретіндегі қатынасында белсенді зерттеу жүргізу ұстанымын, даярлығын көрсету болып табылады. Осы құзыреттілік

басқа да маңызды нақтылы пәндік-бағыттық құзіреттіліктің негізі болып табылады, ол оқушыға оқуда жан-жақты дамуда көмектеседі, ары қарайғы өмірінде жетістікке жетуіне жетелейді.

2.2 Жобалық іс-әрекет бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру мәселесінің қарастырылуы

Бастауыштағы оқушының зерттеушілік әрекетінің ерекшеліктеріне мән беру барысында оларда қалыптасатын немесе дами түсетін неше түрлі қабілеттер орын алып, көрініс беріп, оқу-танымдық әрекеттері барысында әлем, қоршаған орта туралы және білімдік ақиқаттар мен ғылыми танымдар жайындағы шындықты танып білу үдерісіне белсендіруге мүмкіндік береді. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекетке қатысуда олардың бойынан көрініс беретін қабілеттері «ғылыми таным бағытталған әрекет», «зерттеушілік іс-әрекет», «зерттеушілік іскерліктері» т.б. ұғымдардың мәні мен мазмұнын нақтылап қарастыру қажет.

Психология-педагогикалық ғылыми зерттеушілік бағыттағы еңбектерде «таным» ұғымы – бұл субъекттің шығармашылық іс-әрекеті, ол әлем туралы шынайы білімдерді алуға бағытталған. Сондай-ақ таным нәтижесі ішкі және сыртқы әлем құбылыстарының бірлесе өмір сүруі мен заңды бірізділігі туралы білім болып табылатын іс-әрекет деп те түсіндіріледі [29].

Таным үдерісі бірқатар психикалық актілерден тұрады: сезімдер, түсініктер және ұғымдар (идеялар) мен пайымдаулардың түзілуі. Таным түрлері мен тәсілдерін түсіндірудің жалпы тәсілдері бар [30].

Бастауыш сынып оқушысының танымдық іс-әрекетінің дамуының екі бағытын ажыратады, және де сәйкесінше әлемге деген жалпы танымдық-зерттеушілік қатынастың екі түрін бөліп көрсетеді:

Инвариантты - бастауыш сынып оқушысының шынайы әлемге тұрақты әрі тәртіптік тұрғысында қалыптаса бастаған көзқарастық қатынасы және танымдық іс-

әрекеттерінің құрамдас бөліктерінің анық, тәртіпке келтірілгенділік қажеттілігін сипаттайды. Ол:

- нақты анықталған және иерархиялық заңдылықтағы мақсаттардың соңғы шегі;
- мақсаттардың және объективті шарттардың біртұтастықтығын негіздеуге бағытталаған және анықталған құралдар мен жабдықтар;
- құралдар мен жабдықтарды қолдануда сақталатын бірізділік;
- нақтылық, тұрақтылық, оң нәтиже;
- Бастауыш сынып оқушыларының танымдық өсу жолы, олар өзгермелі әлемдегі қозғалыстағы тұрақсыз тұтастыққа жеке өзіндік көзқарастағы қатынасымен сипатталады.

Бұл бағыттағы даму барыстары жаңашылдыққа, белгісізді тануға деген қажеттіліктен туындайтын үдеріс ретінде орын алады. Бұрыннан белгілінің аймағынан шығу және әлемді оның қасиеттерінің шексіз сан алуандылығы, соның ішінде қарама-қайшылықты тұстарын анықтап, тани білуге талпыныс жасау.

Ғылыми таным зерттеушілік әрекеттің ерекшелігінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырсақ, онда ғылыми таным оқушының тәжірибелік іс-әрекетімен тығыз байланыста қалыптасатындығына көз жеткіземіз және де оқушыны қоршаған әлемде, өмірлік тәжірибеде маңыздылығын түсіну. Ғылыми білім құрамдас бөліктері әлемді танудағы тәжірибелік жаратылыстану түрінде көрінісін түсіну мен оның шеңберінде бақылаулар мен эксперимент нәтижелерін зерттеп, ашылған жаңалықтардан кейін эксперименталды-тәжірибелік әдістерге сүйенетін әлемнің жаңа бейнесін тану. Осы ғылыми танымның негізгі сипаттамалары ретінде мәнге ие болады:

- ғылыми танымдық іс-әрекеттің нәтижелілігі, шешім қабылдауда ақыл-ойдың дәлелдеріне басымдық беру, көңіл-күй сезімдері мен құштарлыққа ерік бермеу және жеке пікірді ақиқат пен шындық тұрғысынан түсіндірілуі;
- ғылыми білімнің теориялық және эмпирикалық құрылымдарын ажырату;
- ұғымдық, түсінік іс-әрекет;

- анықтық және дәлелділік;
- бірізділік пен жүйелілік.

Зерттеушілік әрекеттегі ерекшелігін ғылымның танымдық іс-әрекетке қосылуы мүмкін болатын объектілерді зерттеуге, сонымен бірге олардың қызмет жасауы мен дамуының объективті заңдарын іздеуге бағытталғандығы құрайды. Танымдағы ғылыми тәсілдердің құрылымдық деңгейлері: эмпирикалық, теориялық және философиялық болып табылады. Эмпирикалық деңгейде адамның /субъектінің/ табиғи немесе әлеуметтік ортамен /объектпен/ сезім мүшелері арқылы өзара әрекеттесуі нәтижесінде білім алу үдерісі жүзеге асырылады. Зерттеуші жекеленген құбылыстар туралы нақты ақпараттар мен мәліметтерді алады. Танымның осы деңгейінде бақылау, эксперимент және өлшеуді пайдалану жүзеге асырылады. Теориялық деңгей зерттеліп отырған құбылыс мәнін ұғынып, түсіну және ой қорытындысы түріндегі жүйеленген тұжырымдама. Нақты эмпирикалық материал негізінде құбылыстардың белгілі бір деңгейінің көрсеткішін қамтитын жалпы заңдылықтар шығарылады, болжамдар мен теориялар қалыптасады. Бұл деңгейде гипотетикалық-дедуктивті әдіс - /бұл расталмаған мәлімдемелерден алынған мәлімдеме/, абстрактілеу, идеалдау - /объектінің шындықты болжау қажеттіліктерін шығару/, пішіндеу, талдау және жинақтау, ойша эксперимент т.б. әдістер пайдаланылады. Ойлау тәсілдері мен ғылыми таным деп жалпы логикалық операциялар түсіндіріледі, олар ойлаумен ғылыми танымның кез келген кезеңіне және деңгейінде қолданылады [31].

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекеттерін ұйымдастыру ерекшеліктерінде олардың ғылыми танымның белгілі бір тәсілдерін /әдістерін/ қолдану қажет, олар:

1. Талдау – ойлау тәсілі, ол зерттеліп отырған объектіні салыстырмалы түрде өз бетімен зерттеу үшін негізгі бөліктерге бөлу мен даму ағымдарына және тәсілдерді қолдану құрылымдарымен байланыстыру.

2. Жинақтау – талдауға қарама-қарсы әрекет, яғни талдауда бөлінген бөліктерді біртұтастыққа топтастыру және оларды мән жағынан біріктіре отырып байланыстару мен өзара бірлік заңдылықтарындағы қатынастар негізінде терең білім алуда бөлінген бөлшектерді біріктіру, жинақтау болып

табылады.

3. Абстракциялау және идеалдау. Абстракциялау – адамның және нақты заттың немесе құбылыстың жеке маңызды белгілерін, қасиеттері мен қатынастарын ойша бөлу және ажыратып бөлу үдерісі. Нақты заттың немесе адамның мәнін жақсы түсінуге көмектесетін барлық мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл талдамалы әдіс бірқатар нақты жағдайларды төмендетуге және тұтастай алғанда келесі мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді: Идеалдау – абстракциялаудың бір түрі, оның барысында заттың барлық шынайы қасиеттерінен түбегейлі бөлу және де сол уақытта шындық өмірде жүзеге асырылуы мүмкін емес белгілерді енгізу жүзеге асырылады. Зерттеуге алынып отырған нысаннан шындықты болжау қажеттіліктерін шығару.

4. Индуктивті әдіс – ойлаудың жеке білімінен жалпыға қарай жылжуы. Сондай-ақ бұл әдіс ақыл-ой логика заңдарын ғана емес, сонымен бірге кейбір нақты көріністері арқылы оқиғаларды және олардың нәтижесін байланыстырады. Бұл әдіс үшін ең объективті негіз табиғат құбылыстарын әмбебап байланыстырады.

5. Дедукция – ойлаудың жалпы білімнен жекеге қарай жылжуы. Бұл ғылыми танымда сенімді сипатқа ие логика заңдары негізінде бір немесе бірнеше алғышарт пайымдардан жаңа бір логикалық қорытынды шығару әдісі. Яғни, білімде жалпыдан жекеге қарай ығысу, қорытындылар мен алғышарттардың шығарылуы. Дедукция мен индукция әдістері өзара тығыз байланыста болады.

6. Аналогия – бірнеше объектілерге ортақ белгілер мен қасиеттер және қатынастары бойынша жақындығы немесе кейбір белгілердің ұқсастығынан сол нәрселердің басқа белгілеріндегі ұқсастық жайында қорытынды жасау мен болжамдарды алға тарту.

7. Үлгілеу – зерттеу тәсілі, мұнда зерттеуді қызықтыратын объект өзге объектпен алмастырылады, ол бірінші объектіге ұқсастық қатынаста болады.

Үлгіні зерттеу барысында алынған білімдер аналогия негізінде түпнұсқаға тасымалданатын болады. Оқытудағы үлгілеу арқылы зерттелетін күрделіліні карапайымға, көзге көрінбейтінді және сезілмейтінді көрінетінге, сезілетінге, бейтанысты танысқа келтіруге болады, яғни кез келген күрделі объектіні мұқият және жан-жақты зерттеуге қол жетерліктей жасауға болады [32].

8. Бақылау – затты зерттеуге алынған нысанды мақсатты түрде бағдарлы зерттеу, ол оқушының сезіну, қабылдау, елестету тәріздес сезімдік қабілеттеріне сүйенеді; бақылау барысында біз қарастырылып отырған нысанның сыртқы жақтары, қасиеттері мен белгілері жөнінде білім аламыз.

1. Белгіленген мақсаттан ауытқуды, оның себептерін анықтау үшін қадағалау, тексеру мақсатындағы бақылау;

2. Қабылданған шешімдердің нақты істердің күйіне сәйкестік дәрежесін белгілеу, басқарудың қызметі [33].

9. Эксперимент – жалпыланған ғылыми зерттеу әдісі. Эксперимент жүргізушінің белсенді теориялық-тәжірибелік іс-әрекеті, табиғи немесе жасанды жағдайда объектіні жоспарлы түрде зерттеу үшін, белгілі бір шарттарда түрлендіретін жағдайда болады. Ерекшелігі объектінің дамуы мен қызметі алдын ала жоспарланады. Салыстырмалы түрде өзгертін немесе өзгермейтін жағдайда эксперимент қайталану немесе қайталанбауы қарастырылуы мүмкін. Эксперимент түрлері: табиғи (табиғи жағдайдағы адамның іс-әрекеті, зерттеуші бұл жағдайды білмейді); лабораториялық (жасанды жағдайда, арнайы жабдықтармен, ықпал етуші барлық факторларды қатаң бақылау арқылы); түрлендіруші, жасампаз (зерттелетін педагогикалық үдеріске ендірілген өзгерістердің ықпалы мұқият қарап отырылады. Тек қана жүріп жатқан құбылыстарды бақылау белгілеп қана қоймай, арнайы жағдай жасап заңдылықтардың механизмдерін, қозғалысын, даму тенденциясын, тұлғаның қалыптасуын, оның барысын тиімді етудің мүмкіндігін анықтайды.

- педагогикалық эксперимент – педагогикалық мәселелерді шешудің ең тиімді жаңа тәсілдерін іздеу мақсатымен оқу немесе тәрбие ауқымында

ғылыми қойылған тәжірибе; педагогикалық құбылыстарды жобалау және оның жүру шарттарын жобалауды қажет ететін педагогикалық құбылыстардың себеп-салдарлық байланыстарын зерттеудегі іс-әрекет. Зерттеушінің педагогикалық құбылысқа белсенді әсер етуі; педагогикалық әсер әрекеті мен өзара әрекетінің нәтижесін, пікірлерді өлшеу; педагогикалық құбылыстар мен барысының бірнеше рет қайталана беруі [34].

10. Болжам – құбылыстардың өмір сүру себептерінің шындығын, қасиеттерін түсіндіру мақсатында алға қойған, негізделген жорамалды көрсететін ғылыми білімінің даму түрі.

Болжам деп кез-келген ойдан туған жорамал немесе қиялды айтуға болмайды, тек нақты эмпирикалық деректерге негіздеуден туған жорамалды түсінуі керек. Объектіге байланысты болжам жалпы және дербес болып бөлінеді. Ғылымда іске басшылық болжамы маңызды орын алады. Зерттеудің бастапқы кезеңінде алға қойылатын бақылау нәтижелерін тұңғыш жүйеге келтіру, бірақ оларды түпкілікті түсіндіру қамтамасыз етпейтін шартты жолдар болады. Болжам арқылы білімді дамытудың екі кезеңі бар. Олар: болжамды құру және тексеру.

Болжамды құру алғашқы берілгендерді табу және сұрыптау негізінде жүреді. Талдау-сұрыптау тұрғысынан қарау ғылым заңдарымен сәйкес келетін және белгілі құбылыстарды тек түсіндіру ғана емес, жаңа құбылыстарды алдын ала белгілеуге болатын ең дұрыс негізде жорамал жасауға мүмкіндік береді. Болжамды тексеру одан туындайтын нәтижелерді және оларды заттардың нақты күйімен салыстыруды жалпыдан жекеге қарай жүретін ой қорытындылары жолымен жүзеге асырылады. Осының арқасында болжам мақсатқа бағытты ғылыми ізденіс құралы, ғылыми зерттеулерді ұтымды ұйымдастырудың әдіснамалық негізі ретінде көрінеді.

Білікті әрекет іс-әрекеттің орынды тәсілдерін таңдай білуден, және сонымен бірге оларды тәжірибеде орындаудан көрінеді. Біліктілік тәсілдерді таңдай білуден басқа мақсатқа жету үшін қажетті шарттарды білуді қажет етеді. Біліктіліктің және дамуының ең тиімділігін қамтамасыз ететін жалпы шарттары; тұжырымдалған ережені түсіну;

✓ орындалатын қажет әрекет бейнесін қалыптастыру;

✓ жаңа міндеттерді шешу барысында әрекетті орындаудың нәтижелігі жөнінде хабар алып отыру болады.

Білікті әрекет – сәйкес шарттарға және жағдайларға тәуелді түрлі тәсілдермен орындалуы мүмкін іс. Болжам – шындық құбылыстарының себептерін, қасиеттерін, өмір сүру себептерін түсіндіру мақсатындағы алға қойылатын алдын ала пікір, негіздеме. Заңдар, қағидалар, теориялардың орнауына негіз болатын түсіндірушілік болжамдарды қалыптастыру және негіздеу тәсілі [35].

Яғни, жоғарыда ұсынылған әдістерді зерттеушілік әрекетте пайдалану ғылыми танымның келесідей кезеңдерін орындауда оң нәтиже бертіндігіне негіз болады.

Бірінші кезең – қасиеттерді және осы қасиеттердің жиынтығы ретіндегі зерттеу нысанын танып білу. Оны тәжірибде бақылау /соның ішінде инструменталды - педагогикада оқу-танымды жүйелі ұйымдастыру арқылы білімдерді терең және кешенді меңгертуді тиімді жасау жолындағы зерттеу әрекеті үдерістерін басқару үшін эквиваленттік нүктеде зерттелетін заттың немесе нысанның қасиетінің өзгеруін тіркейтін құралдар көмегімен анықтайды. Осы мақсат үшін күрделі схемалы құралдар қолданылады, сондықтан оларды инструментальдық әдістер деп атайды. Зерттеушілік әрекеттерде талдау барыстарында инструментальды әдістерді пайдалана отырып сараптау жасау /талдамалы/ маңызды орын алады/, объектіні сырттай бақылау және өзара әрекеттесу құрайды.

Екінші кезең – зерттеуге алынған нысанды немесе затты танып білу тәсілдерін және бұрыннан құрылған жалпы ғылыми қағидаларды қолдану. Бұл кезеңнің мақсаты – нысанның немесе заттың қасиеттерінің өзгеруінен олардың өздерінің өзгеріске түсуінің /тұтасқа қатысы бойынша/ себеп- салдарлық тәуелділігін анықтау. Бұл логикалық құрылым теориясы.

Үшінші кезең – бірінші және екінші кезеңде қол жеткізген нәтижелерді талдау және оларға түсініктер беріп, қалыптастыру. Түсінік - таным ішкі өзегіне айналып оның негізі болып табылады.

Ғылыми танымның көрсетілген кезеңдерін жүзеге асыру барысында әдіс- тәсілдерді орынды қолдану - бастауыш сынып оқушылары үшін ұйымдастырылып, жүргізілетін зерттеу үдерісін неғұрлым нәтижелі жасауға мүмкіндік туғызып, тиімді

етеді. Дегенмен, «зерттеу» түсінігінің мазмұнына не кіретіндігін саналы ұғыну маңызды болып табылады. Ол зерттелетін заттың немесе нысанның жеке қасиеттері мен оның әрекетінің заңдылықтарын анықтау үшін, зерттеуге алынған затқа немесе нысанға қатысты орындалған логикалық және эксперименталды операциялар кешені, мақсатты бағытталған таным тұрғысынан түсіндірілуі әбден мүмкін және [36] ғылыми зерттеудің келесідей белгілерін ажыратады:

- ғылым саласындағы нақтылы зерттеу, эмпирикалық мәліметтері бар тәжірибелер, эксперименттер арқылы;

- кезеңдік өсу сатыны сақтау және кешенді эмпирикалық қатынас /деректер мен мәліметтерді ажырату, өлшеу әдістерін жасау/, логикалық /ішкі байланыстығы тізбектік негізінде бір тұжырымнан екінші тұжырым жасау және олардың өзара байланысын көрсету, ашу/ және теориялық /негіз іздеу, ұстанымдық қағидаларды айқындау, болжамдар мен заңдарды тұжырымдау/ танымдық міндеттерді шешу;

- нақтыланған деректер мен жалпы болжамдарға сипаттамалар бере отырып ажырату, себебі болжамдар эксперимент арқылы тексеруден өткізіледі;

- ғылыми зерттеу мақсаты – бұл нақтыланған деректер мен мәліметтерді және оған негізделген үдерістерді тек түсіндіру емес, сондай-ақ оларды ғылыми айналымға түсіру әрі тәжірибеге ендіру болып табылады.

Ұйымдастырылған ғылыми зерттеуді жүргізу барысын жүйелеп, негіздеуді есепке алу қажет және олардың сипаттамаларында жүйе бар екендігін басшылыққа алған дұрыс. Мәселен, зерттеу әдіснамасы, зерттеуді ұйымдастыру ерекшеліктері /жүргізу тәртібі/, зерттеудің ұстанымдық қағидалары, зерттеудегі ғылыми этикалық мәдениет, зерттеу әрекетін жүргізудегі ерекшелікке байланысты таңдап және басшылыққа алынатын әдістер, зерттеу құралдары. Мысалы, осы мәселе жайында : «осы жұмыс субъектісінің шынайы өмір объектілерімен немесе өзге субъектілермен белсенді өзара әрекеттесу үдерісі; субъект белсенділігінің түрі /формасы/, ол зерттеушілік іс-әрекетте субъект дамуының барлық деңгейлерінде көрініс табады, яғни: зияткерлік, әрекеттік, әлеуметтік деңгейлерде» деп түсінеді.

Сондай-ақ, зерттеушілік іс-әрекет мәні жаңа білімді «ашу» факторымен сипатталады, және де ол бар білімдер мен адам тәжірибесі негізінде туындайды. Яғни, бұны - зерттеушілік іс-әрекет деп, түйіндейді [39].

Оқушының зерттеушілік әрекетіндегі ізденушілік қабілеттерінің қызметі нәтижесінде туындайтын белсенділік және де белгісіздік жағдайы шартында шешімдер іздеуді, сонымен қатар талдамалы ойлау /алынған нәтижелерді талдау/, осы негізде жағдайды бағалау, оның дамуын болжау. Бұл оқушының болашақ әрекеттерін болжауды меңзейтін іс-әрекеттің ерекше түрі ретінде көрініс береді. Зерттеушілік іс-әрекеттің анықтаушы қасиеті оның процессуалды сипаттамасы болып табылады. Бастылары анықталмағандығы, нәтиже алу үшін жүргізілетін операцияларды білмеу немесе толық білмеу. Қажетті шарт болып табылатыны шешім қабылдаудағы жеке әрекет.

Зерттеушілік іс-әрекет деп - «адамның ерекше іс- әрекеті, ол жеке тұлғаның санасымен және белсенділігімен реттеледі, зияткерлік танымдық қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған, оның өнімі қойылған мақсатқа сәйкес және объективті заңдарға сәйкес және де мақсаттың шынайылығы мен қолжетімділігін анықтайтын жеке жағдайларға сәйкес алынған жаңа білім болып табылады. Мәселені анықтау арқылы әрекеттердің нақты тәсілдері мен тәсілдерін анықтау, зерттеу объектісін айқындау, эксперимент өткізу, эксперимент нәтижесінде алынған деректер мен мәліметтерді сипаттау және түсіндіру, болжам /теория/ құру, алынған білімді болжамдау және тексеру осы іс-әрекеттің ерекшелігі мен мәнін анықтайды» [40].

«Оқушылар әлемді, өзін қоршаған ортаны және сондай-ақ өзін танып білуге итермелеу», яғни оқушылардың зерттеушілік әрекетінде белгісіздің шешімін іздестіру бағытындағы мұғаліммен бірлескен ізденушілік әрі шығармашылық әрекетіндегі үдерісі ретінде орын алады, олардың арасында мәдени құндылықтар тасымалдануы жүзеге асады, оның нәтижесі дүниетанымның қалыптасуы болып табылады» - деп көрсетеді [41].

Зерттеушілік іс-әрекет – «оқушылардың ғылыми іс-әрекеті» «оқу іс- әрекетінің белгілері: ол іс-әрекет субъектісімен жүзеге асырылып жеке оқушының тұлғалық ерекшеліктері және білім алу мүмкіндігі, себап-салдары мен мақсаттары аясында жүзеге асады; субъект іс-әрекетінде пайда болатын қиындықтар мен мәселелерді

шешудегі зерттеу жүргізуге қажетті әдістер, мен құралдар таңдалады және басқада шарттарды жеткілікті түрде меңгерумен негізделеді; жүзеге асырылып отырған іс-әрекет түріне үйлесімді жаңа білім беру өнімін құруға әкеледі» - деп негіздейді [42].

Ал, бастауыш білім беру жүйесінде зерттеушілік іс-әрекет ұғымының мазмұнын зияткерлік-шығармашылықтық іс-әрекеттің ерекше түрі деп бағалайды. Себебі, ізденістік пен шығармашылық белсенділік әрекет жасау қызметі нәтижесінде туындайды және де зерттеушілік мінез-құлық негізінде жасалады. Ізденістік пен шығармашылық белсенділік әрекеттері белгісіздік жағдай шартындағы қажетті мәліметтік деректерді таңдап, сұрыптаумен анықталады. Зерттеушілік мінез-құлық болса басымды түрде осы жағдайдағы субъекттің қызмет етуінің сыртқы контексін ғана сипаттайды. Ал, зерттеушілік іс-әрекеттегі қызмет - өзіндік құрылымын ғана сипаттайды. Ол логикалық тұрғыда өзіне зерттеушілік мінез-құлығының ынталандырушы факторларын /ізденістік, шығармашылық белсенділік/ және қолдану тетіктерін кіріктіреді. Бұнда дивергентті және конвергентті ойлау көрініс табады. Белгісіздік жағдайда зерттеушілік мінез-құлықты жүзеге асыру үшін бұл басты талап болып табылады [43].

Зерттеушілік іс-әрекетті - оқушылардың шындықты меңгеруі мен зерттеушілік ойлау қабілеттіліктілігінің дамуы және субъективті жаңа білімдерді /яғни өз бетімен алынған білімдер, нақты оқушы үшін жаңа болып табылатын және тұлғалық тұрғыда маңызды болатын білім/ меңгеру негізінде оқушының білім беру үдерісіндегі жеке тұлғалық ұстанымын арттырудың ауқымды және жан-жақты тәсілі ретіндегі зерттеудің қызметтік дағдысын меңгеруін түсінген [44].

Оқушының оқу-танымдық болмысын дамытудағы зерттеушілік әрекетінің ерекшелігі - оқушылар зерттеліп отырған ғылым әдістеріне сәйкес тәсілдерді пайдаланады, жаңа білімдер меңгерумен шектелмейді, керісінше ізденушілік шығармашылық үдеріске өз шешімін қосады, белгісіз жаңа сұрақтардың жауабын таба біледі, дерек көздерін кең ауқымды пайдаланады, бағдарламадан ауқымды және жетілдірілген танымдық іс-әрекет әдістерін пайдаланады. Бұл оқушылардың зерттеушілік әрекетін ғылымилыққа жақындатады, дегенмен ерекшеліктерін сақтайды: тақырып мектеп бағдарламасы талаптарына сай анықталған және субъективті ғылыми жаңалықты ашуды болжайды, яғни зерттеуші үшін жаңашылдық

болып табылатын шынайы нәтижеге қол жеткізу. Сонымен бірге, оқушылар ғылыми-зерттеу жұмысын да жүзеге асырады, ол оқушылардың мәліметтерді жинау және өңдеудің негізгі әдістері бойынша білімдеріне, осы әдістерді зерттеу логикасына сәйкес қолдану іскерліктеріне негізделеді.

Оқушылардың зерттеушілік әрекеті ретінде, олардың бұрыннан белгілі шешімі бар ізденушілік негіздегі шығармашылдық жұмыстары, яғни, зерттеушілік міндетін орындап, оның шешімін іздеумен байланысты және де зерттеуге тән келесідей негізгі кезеңдердің болуын болжайтын іс-әрекеттері: ғылымда қабылданған дәстүрлерден шығатын заңдылық ережелеріне мәселені қою, зерттеу мәселесіне арналған теорияны зерделеу, зерттеу әдістемесін іріктеу және оларды тәжірибелік тұрғыда меңгеру, жеке материалын жинақтау, оны талдау және жалпылау, өз қорытындыларын шығару.

Біз жоғарыда атап көрсеткендей, зерттеу ғылыми таным әдіснамасына сәйкес жүзеге асырылуы қажет. Осы тұрғыдан алып қарағанда, зерттеушілік әрекеттің де өзіндік заңдылық ережелері бар.

3 ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ТҰРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕСІ

3.1 Жобалық іс-әрекет арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамыту

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекетінде қажетті болып табылатын ғылыми таным тетіктері мен жолдарын сипаттай отырып, қабылдау мен түсіну арқылы бақылау және осы бақылаулар арқылы алынған мәліметтік ақпаратты

жетілдіру мен толықтыру, түсініктердің, пайымдаулар мен ұғымдардың пайда болуы және осы жаңа сыртқы ұғымдарға байланысы арқылы қалыптасады. Әлемді және қоршаған ортаны бақылаудағы оқушының зерттеушілік әрекетін белсендіруге мүмкіндік беретін маңызды құрал деп ол қызығушылықты негізге алған және де оны сыртқы және ішкі деп жіктеген. Оқушы дамыған сайын оның ішкі қызығушылығы бірінші кезекке шығады, бұл танымдық, зерттеушілік қызығушылықтың артуын жүзеге асырады және оқушылардың құзыреттіліктерінің қалыптасуы мен дамуына өзек болады деп айтуға болады. Қазіргі кезде құзыреттілік тұрғы түсінігі тек нормативтік құжаттарда ғана емес, сонымен бірге білім беруде, өмірдегі тәжірибелік әрекетте қолданыс табуда. Яғни, құзыреттілік деген ұғымның өзі қазіргі жағдайда кеңінен қолданысқа ие болып, оның түрлері де айтылып жүр.

Біздер бастауыш сынып оқушысының зерттеушілік әрекетіндегі құзыреттілік жайында кеңінен тоқталмас бұрын «құзыреттіліктер» және оның түрлері жайында қысқаша қарастырып өтуді дұрыс деп санаймыз.

Бастауыш мектеп деңгейінде оқушылардың құзыреттіліктерін әмбебап жалпы оқу сапалары мен қабілеттер жүйесі ретінде, сондай-ақ оларды тәжірибеде саналы түрде пайдалануға талпыныс және дайындық ретінде қарастыруға болады. Білім беру мазмұнын меңгеру мақсаты және нәтижесі кіші мектеп оқушысының тәжірибесін дамыту болып табылады, ол әлеуметтік тәжірибенің түрлі салалары бойынша түйінді құзыреттіліктер жүйесімен анықталады.

Мысалы, отандық ғалымдар құзырет және құзыреттілік жайында төмендегідей ойларды түйіндеген. Құзырет – қойылған мақсаттарға жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді іске асыруға дайындық; жеке және қоғамдық қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында табысты іс-әрекетке дайындық, білім беру жүйесіне әлеуметтік тапсырысты құрайды.

Құзыреттілік – оқушылардың іс-әрекеттің әмбебап тәсілдерін меңгеруінен көрінетін білім нәтижесі [47].

«Шет тілдерінің сөздігінде» «құзыреттілік» деп – бір нәрсе жайлы ой айтуға, беделді әрі салмақты пікірін білдіруге мүмкіндік беретін білімге ие болуды айтады [48].

Диссертациясында құзыреттілік ұғымына «Білім беру мазмұнын құзыреттілік тұрғыдан жобалау... білім беру мазмұнына әлеуметтік тәжірибе аспектілерінде көрсетілген адам мәдениетінің педагогикалық моделі» - дей келіп, «түйінді құзыреттіліктер оқушылардың алған білімдері мен өмірлік тәжірибелерін кез келген оқу және өмірлік жағдайларда шығармашылықпен қолдана білуге, өзіндік даму мен басқаруға дайын болуды дамытудағы орта білімнің мағынасы мен орнын анықтайтын мақсат болып табылады» - деп түйіндейді [50].

Ғалымдар зерттеушілік тәсілдің бастауыш сынып оқушылары үшін белгілі бір ғылым әдісіне бастайтын жол екенімен қатар, олардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыратын маңызды құрал, шығармашылық ойлауы мен танымдық дербестігін дамытатынын атап өтеді. Соған орай, өздігінен оқу әдістерінің қоршаған ортаны тануға, өзіндік ойлау машықтарына баулитын негізгі оқу әдістері ретінде терең зерделеу мен зерттеушілік тәсілдің мәнін тану және оның оқушы бойында түйінді құзыреттіліктерді қалыптастырудағы мүмкіндіктерін жан-жақты қарастыру қажеттігін айтады [51].

Адамның құзыреттілігі дегеніміз – оның білімі, іскерлігі, дағдысы деп түсіндіреді. Бұл білім, іскерлік, дағдыларды нақты әлеуметтік – кәсіби ситуацияларда қолдана білу қабілеттілігі тұлғалық кәсіби құзыреттілігін сипаттайды [52].

Құзыреттілікке оқытудың ерекшелігі дайын білімді меңгеру емес, «білімнің пайда болу жағдайларын, шарттарын талдау». Оқушы міндеттерді шешу үшін қажетті ұғымдарды өзі жіктеуге үйренеді. Яғни, ұйымдастырылған зерттеушілік және тәжірибелік сипатқа ие игеру пәніне айналады. Білім беру мазмұны ұғымдарын өзара байланыстыру іс-әрекет тәсілдері көзқарастардың тұлғалық көріну тәжірибесі оқушының жеке іс-әрекет тәжірибесін меңгеру үдерісінде іске асады. Құзыреттілік танымдық, пәндік-тәжірибелік, тұлғалық тәжірибенің синтезі болып табылады.

Бізге дейінгі зерттеулерді қарастыра келе, «құзыреттіліктердің» төмендегідей түрлерін атап өтуге болады:

Құндылықты ойлау құзыреттілігі - оқушының рухани құндылыққа бағытталуы. Бұл құзыреттілік бойынша оқушы өз бетінше оқу мен білім алуы

және ізденушілік, салыстыру мен талдау әрекеттерін көрсетеді. Бұған оқушының білім алу мен жеке игеру жолындағы тұлғасы арқылы өмірлік бағдары анықтау ретінде орын алады.

Жалпы мәдени құзыреттілік - ұлттық және жалпы адами мәдениет аймағындағы іс-әрекет тәжірибесі мен оны тану; адам өмірінің рухани- құлықтық негізі мен адамгершілік, ұлттар мен ұлыстар, отбасылық, әлеуметтік, қоғамдық құбылыстар мен салт-дәстүр мен әдеп-ғұрыптар негізіндегі тәлімдік мәдениет жайында түсінік пен білімдер; өмірлік тәжірибедегі дін мен ғылымның орны т.б. оқушының әлемдік ғылыми жағдайды игеру тәжірибесі мен тәсілдерін кіреді.

Оқу-танымдық құзыреттілік - оқушының жеке танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруы, бұған логикалық – сабақтастық байланыстар, әдістемелік, жалпы оқу іс-әрекеті құрылымдық құрамалары енеді. Сондай-ақ, жоспарлау, мақсат қою, талдау, өзінің әрекетін талдау мен бағалауды ұйымдастыру тәсілдері игеру. Белгілі нысанға байланысты оқушы пайдалы өнімді іс- әрекеттің дағдыларын меңгеру мен сауаттылықты тексеру де кіреді: деректерді ойша шамалау арқылы бөліп алу, сенімді қолдану, сандық талдау және өзге де танымдық әдістер.

Ақпараттық құзыреттілік - оқу кітаптары мен білім беру бағытындағы деректер мен мәліметтерге қатынас дағдысының болуы. Яғни заманауи ақпарат көздерін /радио, теледидар, инстаграм, фейсбук, ютуб, т.б./, ақпараттық техникалар /аудио және бейне жазбалар, электронды пошта, БАҚ, ғаламтор желісі/, іздеу, талдау, ақпараттық мәліметтерді іріктеу, алу мен беру әрі сақтауды меңгеру.

Тілдік қарым-қатынас жасау /коммуникативті/ құзыреттілік - тілді білу, қоғамда және әлеуметтік ортада адамдармен өзара байланыс тәсілдерін меңгеру; топта, ұжымда өзін-өзі ұстау мен тілдік қарым-қатынасқа түсе білу дағдысын меңгеру. Оқушы хат жазу, сауалнама толтыру, өтініш толтыру, сұрақ-жауапқа қатысу, өзін таныстыруы, ұсынуы, ой бөлісу мен пікірталасқа қатысу, т.б. оқу үдерісінде қолдануы үшін коммуникацияның шынайы нысандарын біліп, жұмыс жасауда деңгейлік кезеңдермен тәсілдерді өсу сатысына қарай қолдану.

Әлеуметтену және еңбек ету құзыреттілігі – қоғамды және әлеуметтік ортада өзінің азаматтық және еңбек қызметіндегі орнын білуі және соған сәйкес өзіндік

әрекеттерін ұйымдастыра алуы. Бұл мемлекеттік құрылымдағы немесе әлеуметтік ортада жасайтын қызметі және өзінің жеке тұлалық саналық белсенділігін көрсетеді. Мысалы, бақылаушы, сайлаушы, ұсынушы, сатушы, тұтынушы, өндіруші, отбасы мүшесі. Кәсіби қызметі мен жеке құқықтық бағыттағы мәселелерді өзін-өзі бейімдеп машықтануға міндеттейді. Нарықтық жағдайда бәскеге қабілеттілігінің бар болуы және оған бейімделуі мен мемлекетке, қоғамға пайдалы әрекеттер жасау, кәсіби қызметтік этикасы мен азаматтық қарым-қатынас мәдениеттілігі енеді.

Тұлға ретінде жеке даму құзыреттілігі – жеке сыртқа физиологиялық және ішкі рухани болмысы мен зияткерлік дамуына негіз болатын тәсілдерді пайдаланып, өзін-өзі қолдау мен жағымды көңіл-күй болуын сақтау, сондай-

ақ, өзінің жеке қызығушылығы мен мүмкіндіктерін жетілдіру тәсілдерін меңгеруі. Яғни, өзін-өзі дамытып, тәрбиелеу арқылы жеке жаратылысындағы қабілет-қырларын ашу мен тану және адами сапаларын дамыту, әрі өзіне психологиялық тұрақтылықты қалыптастырып, мінез-құлықтық мәдениетіне ие болуы мен жеке ақыл-ой жетілдіру. Жеке гигиена, өз денсаулығына көңіл бөлу, салауатты өмір салтын ұстану сауаттылығы мен өмір сүру қауіпсіздігін меңгеруі.

Оқушының білім алу құзіреттілігі ақиқат пен шындық негізінде танылатын нысандардың белгілі бір шеңбер аумағындағы іс-әрекет тәжірибесі, іскерлігі, білімі, білігі мен дағдыға негізделген мәнді құндылықтарының топтамасы болып табылады. Білім алу құзіреттілігі оқушылардың жекелеген білім мен іскерлік пен дағдыларды меңгеруі емес, ол әрбір анықталған бағыт бойынша сәйкес білімдерді игерудегі құрылымдық құрамалардың жиынтығын анықтау арқылы кешенді әрекеттерді меңгеру. Жалпы айтқанда оқушылардың құзіреттіліктілігін дамыту педагогикалық мақсаттардың ерекшелігін ескеру, бірақ, мұғалімнің әрекеті түрінде құрылмайды, керісінше оқушының іс-әрекет нәтижесінде қалыптасқан көзқарасынан бастау алады да оның белгілі бір әлеуметтік тәжірибені меңгеру үрдісінде дамуы мен рухани өсуі болып табылады.

Құзыреттіліктік тұрғыдан келуді жүзеге асыру барысын қарастырсақ, онда зерттеліп отырған заттың, құбылыстың немесе толық меңгеруге тиісті білімге кешендік тұрғыдан келу және оны тану барысындағы дамудың деңгейін бағалаудың диагностикалық құралын анықтау; оқушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерін

дамыту шарттарын, әдістері мен құралдарын негіздеу. Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесін ашу және негіздеуде педагогикалық тәжірибе тұрғысынан келу шеңберін қарастырып, білім беру нәтижесінде орын алатын оның іс-әрекеттік сипаттамасын негіздеу. Қазіргі білім беру кеңістігіндегі құзыреттілік тұрғыдан келуді жүзеге асырудың педагогикалық тәжірибесіне қарамастан, «құзырет/құзыреттілік» атауларды жіктеуде айырмашылықтар орын алуда, біз осы зерттеуде оларды бір мәнде түсіндіріп, оларды мазмұндық нақтылауды қарастырып өтеміз.

«Құзырет» - атау ұғымдарына түрліше анықтамалар арқылы талдаулар бола тұрсада, кейбір ғалымдардың оларды «синоним» ретінде қарастырады [52].

Ал, екінші бір ғалымдар құзыреттің жеке сипаттамаларын береді: адамға қойылатын жекелеген талаптар, оларды «тану» анықталған сала бойынша іс-әрекеттің өнімділігін қамтамасыз етуі мүмкін десе, өнімді іс-әрекетке қойылатын талапқа сәйкестілік дәрежесі: іс-әрекет субъектісінің оқыту нәтижелерін /білім, іс-әрекет тәсілдері/ қолдану арқылы іс-әрекетке жалпы қабілеттілігі мен дайындығы; ал бар біліміне сүйене отырып шешілуі мүмкін тәжірибелік мәселе талап ету мен іс-әрекетке үйлесімді келетін тәсілін таңдау арасында байланыс орнату бойынша жалпы қабілеттілігі мен дайындығы деп түсіндірілдеді [53].

Зерттеу жүргізумен айналысатын оқушылардың құзыреттік іс-әрекетке нақты жеке басына бағытталған жалпы талаптар қоятындығын, яғни оны «тану» барысында іс-әрекеттің өнімділігін анықтап беретіндігін; білім алу өзгерістер мен дағдыларға негізделгендігін; бұндағы зерттеушінің іс-әрекеті белгілі бір бағытты құрылымдық құрылымға жататындығын белгілейді.

Құзыреттілік іс-әрекеттік сипаттама ретінде мәнге ие болады да, ол таңылған құзырет ретінде түсіндірілуі мүмкін [54].

Яғни, құзыреттілік жеке сапа ретінде де мәнге ие болады. Құзыреттілік жеке тұлғалық сапа бола отырып, біріншіден, оқыту мен тәжірибе жинақтау үдерісінде қалыптасады, ал екіншіден, танымдық /когнитивті/, зияткерлік-тұлғалық құрушы бірлігінде байланыстырылған немесе кіріктірілген сапа ретінде көрініс береді деп түсіндіреді [55].

Құзыреттіліктің іс-әрекеттік сипаты «оның субъект үшін тұлғалық маңызды іс-әрекетте» көрініс табады [56].

«Зерттеушілік мәселелерді тиімді және ықшамдылығы, шағын мен шапшаң нәтижелілігіне қол жеткізу түрде шешу қабілеттілігі және оған дайын болуынан» [57].

«Шешім қабылдау үшін ақпаратты пайдалану іскерлігінен» [60], «тәжірибелік және теориялық міндеттерді шешуде оқушылардың білім, іскерлік және іс-әрекет тәсілдерін қолдануға дайын болуынан» көрініс табады [61]: құзыреттілік жеке тұлғаның белгілі бір бағытта кемелденуіне қолжеткізу және сатылық және деңгейлік білім алу жағдайындағы теория мен тәжірибені үйлестіре білетін /мамандықты игеру, кәсіптік/ іс-әрекет саласында, оның білімдік, іс-әрекеттік /соның ішінде әлеуметтік-тәртіптік/, ынталылық себеп-салдар бағытындағы түрткілік - құндылықтық және этикалық құрамалар негізінде құрылатын мәдениеттің жоғарғы деңгейін меңгерген тұлға деген [62].

«Құзыретті болу дегеніміз – осы жағдайда алған білім мен тәжірибені жұмылдыра білу бейімі» - дейді және «құзыреттілік» ұғымының өзіне тән артықшылықтарын көрсетті:

1. Құзыреттілік деген ұғымдық түсінік «білім, білік, дағды» бір сөзбен түсіндіруі және оның құрамдас бөліктерінің арасындағы байланыстырушы болып табылады. Құзыреттіліктің тереңдетілген мағынасы пәнді жетік білу немесе меңгерілетін іскерлік пен машықтануы ретіндегі мазмұнды береді деуге болады.

2. «Құзыреттілік» ұғымы мектептегі кәсіби маман - түлегінің нақты дайындық деңгейінің сипатын анықтауға бағытталған ұғым. Таңдаған мамандығын жетік меңгерген жоғары білікті кәсіби маманды мектептің нақты жағдайларында дайындауға мақсатты бағыттау керек. Құзыреттілік - нақты мақсат, өйткені құзыреттілік пен жетілу арасындағы айырмашылық бар. Құзыреттілік - бұл міндеттерді нақты орындау болып табылады.

3. Құзыреттілік кәсіби әрекеттегі туындайтын көптеген мәселенің шешімдерін табуда ең қолайлы және тиімдісін ажырата білу, жалған шешімдерді дәлелді түрде жоққа шығару, оң әрі тиімді шешім қабылдау,

сондай-ақ тиімді емес шешімдерге күмәнмен қарау, яғни, сыни ойлау қабілетіне сүйену.

4. Құзыреттілік әр уақытта кәсіби міндеттерді табысты шешу үшін білімді үнемі жаңартып, толықтырып тұруды, жаңа ақпаратты меңгеруді болжайды. Құзыреттілік - бұл кәсіби қызметті талаптық деңгейде орындай алу қабілеті.

5. Құзыреттілік мазмұндық (білім), және процессуалды (іскерлік) құрылымдық құрамаларды қамтиды. Яғни, құзыретті адам мәселенің мәнін түсініп қана қоймай, оны іс жүзінде шеше білуі керек, яғни («білу және іскерлік») шешу әдісін меңгерген. Мәселені шешудің нақты шарттарына байланысты құзыретті маман осы жағдайларға тиімді және ұтымды деп танылған бір әдісті басшылыққа алуы. Әдістің көп нұсқалығы - бұл жинақы әрі тиімді білім және сыни ойлаумен қатар құзыреттіліктің маңызды сапасы ретінде көрініс берсе, сондай-ақ, мәселені шешудің нақты жағдайларына байланысты құзыретті маман сол жағдайға байланысты ыңғайлы және тиімді болатын әдіс түрін негізге алады. Әдістің нұсқалары – бұл құзыреттіліктің тиімді және ұтымды білім және сыни ойлаумен қатар жүретін ерекше қасиеті. Автор «құзыреттілік формуласын» - құзыреттілік – білімнің ұтқырлығы, әдістің икемділігі және сыни тұрғыдан ойлай білудің қосындысы деп түсіндіреді [69.].

Ал, біздің диссертациялық жұмысымыз бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекетіндегі құзыреттіліктерін қалыптастыру мен дамытуға арналғандықтан, осы зерттеушілік құзыреттіліктің мазмұнын ашуды басшылыққа аламыз.

Оқушының зерттеушілік құзыреттілігі - оқушының жаңа білімді өз оқу- танымдық әрекетін ұйымдастыру арқылы меңгеруі мен игеруі болып табылады. Пәннен жаңа мазмұнды идеясы бар оқу материалдарын жеке қарастыру арқылы болжамдар жасау және оған өзге пән оқу материалдарын кіріктіре немесе байланыстар қолдану арқылы кешенді білім көздерін меңгеруі. Тақырыптық зерттеу, бақылау мен бағдарлы байқау жасау, онда теориялық негіздеу, тәжірибе, эксперимент арқылы талдау,

жинақтау және т.б. құрылымдық әрекеттер мен құралдар арқылы мәселені шешу жолдарын ұсыну. Сондай-ақ, зерттеушілікке ұсынылған жобаларды шешудің тиімді нұсқаларын табу және нәтижесін пайдалануға ұсынуды жүзеге асыру қабілеті мен дайындығы.

Оқушының зерттеушілік құзыреттілігі зерттеушілік іс-әрекет барысында түрлі әдіс-тәсілдер барысында қалыптасуы мүмкін. Ең ұтымды тәсілдердің бірі - мектептік ғылыми қоғамдастық (оқушылардың ғылыми қоғамдастығы) жұмысы аясындағы жұмыстар. Оқу мекемесі шынайы ғылыми зерттеушілік орталыққа айналуы үшін үлкен дайындық жұмыстары жүргізілуі тиіс, алдымен оқушылар, мұғалімдер және ата-аналар ұжымының пікірлеріне талдау жүргізу қажет [70].

Оқушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерінің мазмұны мен оның ерекшелігін түсіну және анықтау үшін оның қазіргі жағдайда адамдарға қандай маңызы бар екендігін анықтап көрсету қажет. Бұнда заманауи білім берудің жаңа парадигмасы тұрғысынан қарастырсақ, қазіргі педагогикалық жүйенің құрамдас бөліктері мен оның мақсаты мен мазмұнындағы өзгерістерді басшылыққа ала отырып, оқушылардың білімді игерудегі ынталылығы мен өзіндік жеке әрекеттерін дамытуға бағытталғандығы. Ал бастауыш білім беру кезеңде де олардың оқушылардың өзіндік құзыреттілік қабілеттілігін дамытуға бағытталған басты әрекеттерін ұйымдастыру мен жүзеге асыру болып табылатындығында [71].

Білім берудің заманауи парадигмасының басым бағыттық сипаттамаларын дамытуға жүйелілікпен қарай отырып, қазіргі жағдайда оқушының білім алуы мен өмір сүру әрекетінің ауқымды қамтылуының күшейтілуі мен оның өзгерістерге ұшырауының заңдылықтарының сипатталуы өзекті педагогикалық мәселе болып табылады. Бұл оқушылардың зияткерлік дамуының танымдық әрекеттерін құратын құралдары мен құрылымдық құрамаларын қалыптастыру және қазіргі өзгермелі әлемде бағдарлануына, оған сыни тұрғыдан қарап, түсіну арқылы ақиқаттықпен тану арқылы жеке тұлғаға қойылатын талаптардың жаңаша мәнге ие болуын қабылдап, оны бағалауда мүмкіндік беретін іскерліктер мен құзыреттіліктерді меңгеру болып табылады.

Қоғамдағы заманауи білім беру міндеттерін мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес, үйлесімді жүзеге асыру барысында олардың

мазмұндық құрылымдарын талдау және оқушының жеке тұлғалық бітім-болмысын қалыптастыру мен дамытуды білім беру ұйымдарының, мектеп соның ішінде бастауыш білім беру кезеңіндегі педагогикалық үдерістерде басты басымдылыққа ие болатын мәселе ретінде орын алатыны шындық және ол оқушының келешек өмірінің өзегі ретінде орын алады. Қазіргі педагогикалық талапта оқушы дамуындағы оза жүру қызметін ұйымдастыру мен басқару, оқушының өмірлік тәжірибесін жетілдіру мен түрлі өзгерістерге бейімделуге қабілеттілік пен оған негіз болатын білім, білік, іскерлік және құзыреттіліктерді меңгерген оқушы тұлғасын қалыптастыру мақсатын жүзеге асыру. Бұл оқушылардың ауқымды құзыреттілік түрлерін меңгеру мен оған ие болу мүмкіндігін іске асырып, әсіресе, олардың зерттеушілік және жобалық іс-әрекеттерінің өнімділігіне негіз болатын метапәндік білім нәтижелері арқылы зерттеушілік құзыреттіліктерінің қалыптасуына ықпал жасайды. Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, зерттеу құзыреттілігінің мазмұндық жүйесін ашып қарастырсақ:

Зерттеу құзыреттілігі - оқу-зерттеу және ғылыми-зерттеу жұмыстарына жүзеге асыруға мүмкіндік беретін оқушының бейімделген қабілеттері. Бұнда өздігінен білім алу арқылы өзін-өзі жетілдіру үдерісін ұйымдастыра алушы, ізденушілік арқылы жеке орындаушылық әрекеттен шығармашылық және жасампаздық қызметке өтудегі даму көрсеткішін беретін зерттеу іс-әрекеттерін біртұтасқа алып келу [72].

Зерттеу құзыреттілігі - түрлі құзыреттердің өзара байланысқан түрін қамтиды. Оқу-танымдық негіздегі әлемді, қоршаған ортаны немесе жаңа білімдерді ғылыми тұрғыдан зерттеу арқылы түсіну және туындайтын сұрақтар мен көкейкесті мәселелерді шешу саласында кешенді білімдер жүйесін меңгеру. Өмірге бейімделу қабілеттілік, танымдағы іс-әрекетпен тәжірибені ұштастыратын талдаулық ауқымды сипаттамалар. Оқушыларға оқу-тәрбие үдерісінде және олардың келешек өмірге бейімделуіндегі баулу үдерісінде ерекше мәнге ие деп түсіну қажет.

Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі бастауыш сынып оқушылары мен мұғалімнің, ата-ананың және түрлі сатылық кезеңде білім алатын оқушылардың ынтымақтастығы жүйесінде іске асырылады. Жеке пән сабақтарында және сабақтан тыс оқу-танымдық іс-әрекеттің түрлі формаларын біріктіретін, тақырыптақ, бөлімдік

және қысқа немесе ұзақ мерзімдерге /бір, бірнеше жылға/ арналған мақсатты жеке және топтық, ұжымдық бірлестіктегі танымдық үдеріс.

Мектептегі бастауыш сынып оқушылары үшін ұйымдастырылатын зерттеушілік әрекеттер олардың жас және сыныптық деңгейдегі игерген білімдері бағытындағы танымдық ерекшеліктерін, білім алып отырған оқушының тұрғылықты географиялық аймақтың өзгешеліктеріне бағытталған тақырыптық, бөлімдік немесе және ғылыми-әлеуметтік әріптестікті басшылыққа алатын педагогикалық жоба болуы тиіс. Оны іске асыру мектептегі бастауыш білім кезеңіне бейімделген оқу-әдістемелік, ақпараттық-әдістемелік орталықтарымен бірлесіп жүзеге асырылуы тиіс.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру - қазіргі бастауыш білім беру кезеңінде білім беруді дамытудың басым бағыттарының бірі ретінде саналады, бастауыш білім берудің теориясы мен жеке пәндерді оқыту тәжірибесіндегі жолдарды шешілуі тиіс педагогикалық міндеттердің бірі болып табылады. Яғни, қазіргі білім берудегі жаңа жағдайдың туындағаны және жаңа міндеттерді шешу құралдарын дербес, белсенді және ынталы іздеу қабілетін қалыптастыру басты мәселе ретінде орынға ие болды. Бастауыштың педагогикалық үдерісі аясында осындай қабілеттерді дамыту үшін жағдай жасау, бірақ, дәстүрлі сабақтарға қарағанда өзгеше, өйткені, зерттеу және жобалау қызметтерінде аталған қасиеттерді қалыптастыруға болады. Бастауыш сынып оқушысының қалыпты, әрі жүйелі дамуына ықпал жасап, оның өзегіне айналады десек қателеспейміз.

Зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі бойынша ғылыми еңбек жазған ғалымдар, бұл үдерістің ұзақтығына мән берген. Мәселен, бастауыш сыныптардан басталып білім берудің келесі деңгейлерінде, яғни, орта және жоғары сыныптарда жалғасын тауып, сонымен бірге оқушының бүкіл өмірімен байланыста болып, жалғаса беретіні жайында пікірлерін түйіндейді [76].

Заманауи білім берудің дамуы - Қазақстанның әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасуымен байланысты айтарлықтай оңтайластырудан өтуде, бұл өз кезегінде педагогикалық теорияға да, сондай-ақ оқу-тәрбиемен айналысатын түрлі сатылық деңгейдегі мекемелердің педагогикалық тәжірибесіне жаңашыл бағыттағы өзгерістер енгізіп отыр. Бұл өзгерістер Қазақстанның Болон процесінен басталып, бұл көп деңгейлі білім беру жүйесіне көшуіне, сондай-ақ оқу-тәрбиемен айналысатын түрлі

сатылық деңгейдегі мекемелердің білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеудегі педагогикалық әрекеттерін құзыреттілік тұғыр негізінде құруды басшылыққа алып келді. Бұл білім беру тәжірибесінде зерттеу арқылы оқыту білім алушылардың әлемді, қоршаған ортаны зерттеушілік арқылы ғылыми ақиқат және шындық тұрғысынан жаңаша танудың тиімді әдістерінің бірі ретінде қарастырылады. Дұрыс ұйымдастырылған оқыту осы бейімділікті жетілдіріп, тиісті іскерліктер мен дағдыларды дамытуға ықпал етуі керек. Қазіргі әлемнің жылдам өзгерістерге түсуі - педагогикалық теория мен тәжірибені адам өміріндегі зерттеушілік мінез-құлқының рөлі мен маңыздылығын қайта қарауға мәжбүр етеді, бұл педагогика тәжірибесіндегі зерттеу әдістерінің рөлін қайта бағалауға бағыттайды. Зерттеу дағдылары жалпыланған әрекеттер ретінде білім алушыларға әртүрлі пәндік салаларда да, оқу іс-әрекетінің құрылымында да кең бағдар алуға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып оқушыларында зерттеушілік дағдыларын дамыту сабақта да, сабақтан тыс уақытта да жүретіні даусыз.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесі Қазақстандағы жобалық білім беру мазмұнының құрамдас бөлігі екендігі күмән тудырмайды. Бұл мәселе тек Қазақстан үшін ғана емес, сондай-ақ барлық дүниежүзілік білім беру серіктестігі үшін өзекті екендігін атап өту керек.

Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетінің қалыптасуы жалпы білім беретін мектептің барлық оқыту кезеңінде жүзеге асады. Ұйымдастырудың мақсаттары, міндеттері, мазмұны және әдістері оқушылардың жас ерекшеліктеріне және қажеттіліктеріне байланысты анықталады және жалпы білім берудің буындарына байланысты ерекшеленеді.

Зерттеушілік құзыреттілік қалыптасатын үдерістегі зерттеушілік іс-әрекеттің қалыптасуының үш кезеңін бөліп көрсетуге болады, ал нақты бастауыш сыныпта – зерттеушілік іс-әрекет оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту және оқу іс-әрекетіне ынталандыру құралы болып табылады. Зерттеушілік іс-әрекетті меңгерудің нәтижесі ретінде зерттеушілік құзыреттілікті есептеуге болады.

Оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігі мазмұны авторлық көзқарасқа сәйкес жеткілікті түрде зерттелген және тіпті жүйеленген. Түрлі ғалымдардың анықтамалары бойынша бұл ұғымға қатысты пікірлер көптеп орын алуда. Мәселен, «Құзыреттер»

ұғымы белгілі бір іс-әрекет түрін сәтті орындау үшін қажетті жұмысшыларға қойылатын талаптар жиынтығы ретінде түсіндіріледі, ал «құзыреттілік» осы құзыреттер арқылы іс-әрекетті жүзеге асыру үшін қолданудың сәтті тәжірибесінің болуы түрінде қарастырылады [77].

Құзыреттілік тұлғаның тұрақты сипаттамасы ретінде анықталады, ол тұлғалық үдерістердің ерекшелігіне, тиімді әлеуметтік тәжірибесіне, белгілі бір мәселе туралы пайымдауға мүмкіндік беретін білімдерді меңгеруіне, беделді пікірлерді білдіруге, өзін және басқаларды түсіне білу қабілеті, өзара қарым-қатынасты адекватты талдау және тұлғааралық оқиғаларды, білімдерді, іс-әрекеттердің іскерліктері мен дағдыларын болжауына, кәсіби тәжірибелік іс-әрекетке дайындығына негізделеді [78].

Құзыреттілікті іс-әрекет субъектісінің құрылымдық бөлшегі, хабардарлық, эрудиция ретінде анықтайды және бұл ұғымды кәсіби іс-әрекеттерді орындаудағы білімдердің, іскерліктердің, тәсілдердің жиынтығы ретінде қарастырады [79].

Ал адамның құзыреттілігі құзыреттер, білімдер, көзқарастар, әрекеттер бағдарламасы (алгоритмдері), құндылықтар және қатынастар жүйесі ретінде анықтайды және сипаттайды. Құзыреттілік тұрғыда білімдерді қалыптастыру механизмдері және оның қызметтері де өзгереді: білім ізденіс және нақты заттық саладағы мінез-құлықтың түрлі модельдерін апробациялау үшін және оқушылардың стилі, қалаулары, адамгершілік бағыттарына аса сәйкес келетінін таңдау үшін қызмет етеді деген пікір білдіреді.

Оқытудың кез келген моделін іске асыру оның нақты білім беру бағдарламаларын құрастырудағы мазмұны туралы жалпы теориялық елестетулерді, таңдап алынған мазмұнды іске асыруға сәйкес келетін технологияларды, бақылаушы-өлшеуші материалдарды, бағалау құралдарының қорларын қайта түрлендіруді талап етеді. Білім алушының құзыреттілігі оның іскерлік деңгейі, тұлғалық өзін-өзі іске асыру тәсілі (әдеттер, ұстанымдар, қызығушылықтар және т.б.), индивидтің өзін-өзі дамыту қорытындысы, оның қабілеттерінің көрінуі және т.б. түрінде көрінуі мүмкін. Құзыретті білім берудің түрлі бағыттарын зерттеу үдерісінде психологиялық-педагогикалық ғылымда оның модельдері құрастырылды. Бұдан шығатыны құзыреттілік оқытудың өнімі бола отырып, құзыреттілік білім алушыда оның тұлғалық өсуі, өзін-өзі ұйымдастыру, жеке және іс-әрекет тәжірибесін жалпылау түрінде

қалыптасады. Екінші жағынан, құзыреттілік - бұл білім, іскерлік және білімнің көрінісі, оның даму деңгейі тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруға, өзін-өзі анықтауына ықпал етеді.

Осылайша, «құзыреттілік» ұғымы көбінесе іс-әрекеттің белгілі бір түрін игеру мен орындаудың тиімділігін сипаттау үшін қолданылады және тұлғалық қасиет ретінде ол тек осы іс-әрекет үдерісі барысында ғана көрінеді, субъектінің осы мәселені шешу және мақсатқа жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді ұйымдастыруға дайын екендігі арқылы көрінеді.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, оқушының зерттеушілік құзыреттілігі – бұл жаңа білімді өз бетінше алуға және игеруге, жоспарланған мәселелерді шешу үшін идеялар мен болжамдарды ұсынуға, әртүрлі білім көздерімен жұмыс істеуге, байқауға, тәжірибе жасауға және эксперимент жүргізуге, мәселелерді шешудің ең оңтайлы жолдарын табуға және таңдауға қабілеттілік және дайындық деп санауға болады.

Соңғы уақытта осы мәселені шешуге айтарлықтай көңіл аударылды. Сонымен, мектеп оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісін зерттей отырып, оның қалыптасуының 5 деңгейін анықтайды: сыни (К); базалық (Б) норма, стандарт ретінде; нормадан асатын (П); шығармашылық (Т), ол зерттеушілік құзыреттілігін қолдануда дербестігімен сипатталады. Зерттеушінің пікірінше, келесі педагогикалық шарттар орындалғанда оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруға қол жеткізуге болады:

1. Білім алушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру технологияларын меңгерген педагог кадрлардың болуы;
2. Құзыреттілік тұрғыны қолдану;
3. Мектептің білім беру кеңістігінде ғылыми қоғамдардың болуы және оларға оқушыларды қосу;
4. Жобалық оқыту әдісін кеңінен қолдану;
5. Оқушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастырумен байланысты мектеп жұмысының жалпы бағыты деп береді [81].

Зерттеушілік құзыреттілігін игеру білім алушыға жаңа білімді өз бетінше алуға және тиімді қолдануға, шығармашылық және тәжірибе жүзінде ойлауға, жаңа идеяларды шығаруға, қиындықтарды жеңудің оңтайлы жолдарын табуға, қажетті ақпараттарды табуға, өңдеуге және сақтауға, табылған фактілер арасында заңды байланыстар орнатуға, қарым-қатынас жасауға, ынтымақтастық аясында әртүрлі іс-әрекет субъектілерімен байланыс орнатуға және қолдауға мүмкіндік береді, сондай-ақ өзіндік адамгершілігі мен мәдениетін дамытып, оқу іс-әрекетінің нәтижелерінен жағымды эмоциялар алуға ықпал жасайды.

Зерттеу жұмысымызда бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігі жобалық білім беру мазмұнының құрамдас бөлігі ретінде қарастыра келіп, келесідей құрылымдық бөліктерін атап өткіміз келеді: оқу материалдарындағы талаптық құрылым, тұлғалық, танымдық, іс-әрекеттік. Бұнда оқу материалдарындағы талаптық құрылым негізгі болып табылады. Өйткені, осы мәселенің төңірегіне тұлғалық құрылымның; танымдық құрылымның және іс-әрекеттік құрылымның басымдылыққа ие болу көріністері ашылады. Біздің көзқарасымыз бойынша, осы көрсетілген құрылымдық жиынтықтар бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігінің құрылымдық құрамаларын құрайды дегуге болады, сурет 1-ді қараңыз.

3.2 Тәжірибелік-эксперимент жұмысының нәтижелері

Қазіргі кездегі құзыреттілік мәселесі аясында бастауыш білім беру кезеңіне енетін оқушыларға қатысты ғылыми негізде зерттеулер көптеп жүргізілуде. Бастауыш сынып оқушыларының жеке зерттеушілік әрекетімен айналысуы - олардың оқу материалдарын терең игеруіне және өздігінен білім алуға бейімделушілігі мен оқу-танымдық жұмыстарды жеке белсенділіктерін танытып, өзіндік «мен», «мен жасай аламын», «менің қолымнан келеді», «мен меңгере аламын» т.б. өзін таныта білуге ықпал жасайтын және игерген білімдері мен өмірлік тәжірибелері негізінде құзеттіліктері қалыптасқан оқушы тұлғасын береді. Бүгінгі күнде бұндай мәселе жалпы білім беретін мектеп үшін өзекті және мұндай міндет бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін мақсатты түрде қалыптастыруды талап

етеді. Зерттеушілік құзыреттілік оқушының теориялық және тәжірибелік білімдерді меңгеріп, икемді бола түсуіне, болашақ өмірде табыстырақ болуына өзек болатын нақты және пәнге бағдарланған құзыреттіліктерді дамытуға негіз болады. Яғни, зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыру мен дамытудың қажеттілігін негіздейді. Оқушылардың зерттеушілік әрекетін қалыптастыру мен дамыту мәселесі ғалымдардың және педагог-зерттеушілердің теориялық және тәжірибелік тарапы тұрғысынан қарастырылып, зерттелуде. Бастауыш сынып оқушылары үшін зерттеу жұмысын ұйымдастыру мәселелері өзіндік ерекшеліктерімен орын алады. Себебі, бастауыштағы сатылық сынып деңгейлері мен жас ерекшеліктеріне қарай зерттеушілік әрекеттің түрлері мен әдістері қарастырылып, текшеленіп алынады немесе оқушыларға беріледі. Дегенмен де, бастауыш білім беру жүйесінде оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі болғандықтан «зерттеу» деген ұғымды оқушы мазмұнын түсінуі керек. Бұл оқушының танымдық әрекетіндегі оған өмірде, қоршаған орта мен әлеуметтік қатынастар мен табиғат құбылыстарындағы белгісіз, таныс емес, түсініксіз, өзінің танымындағы танып-білгенінен басқаша мәселелерімен соқтығысуы, ал зерттеушілік жұмыстарда жаңа білімдерді меңгеруі арқылы жаңаша танымдыққа ие болады. Яғни, оқушы зерттеушілік әрекеті арқылы, жеке ізденушілігі арқылы өзіндік танымдағы кеңістік әлемін құру [82].

Бұндағы зерттеушілік әрекетте оқушыда бұрын қалыптасқан танымдық тәжірибелік білімдерді жаңаша көзқарас тұрғысынан мектеп қабырғасында игеруі ол үшін жаңалық. Яғни, қазіргі жағдайда бастауыш сынып оқушыларының жобалық оқу бағдарламасы негізінде білім алуында олардың танымдақ әрекеттері арқылы тұлғалық сапаларына зерттеушілік қабілеттерін қалыптастыру мен дамытуды және осы бағытта кәсіби қызметін атқаратын білікті бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау қажеттілігі орын алып отыр. Бастауыштың педагогикалық үдерісінде белгіленген жаңа білім мазмұнын меңгеруін қамтамасыз ете алатын жаңа тұрпатты мұғалім тұлғасын даярлауды жоғары оқу орындарында жүзеге асыру керек. Олай болса, болашақ педагогтардың да зерттеушілік қабілеттеріне ие болуы мен оның кәсіби қызметте құрметті болуы - заңдылық. Қазіргі білім беру бағдарламасына үйлесімді мамандар даярлау мәселесіне де, күн тәртібіне де қояды деген сөз. Бұл өз алдына зерттеушілікті қажет ететін өзекті бір мәселе [83,84].

Біз, зерттеушілік құзыреттілікті - зерттеушілік іс-әрекет барысында қалыптасатын, ізденушілік арқылы белгісізді өз бетімен тануға, мәселені шешуге бағытталған жеке тұлғалық әрекеттегі іскерлігі деп анықтаймыз. Қазіргі оқушы әр түрлі пәндерде түрлі іс-әрекет атқарады, олар мазмұнының мәні бойынша мәнді түрде ерекшеленгенімен, көптеген ортақ сипаты да бар. Бұл ортақ сипатқа оқу, білім алу іскерлігі мен танымдық дағдылар енеді. Оқушы болашақта өз бетімен оқуын жалғастыра ала ма, алмай ма, міне осы сұрақ төңірегінде оқу-тәрбие жұмысын қалай құру немесе құрылғандығына, педагогикалық үдерісте мұғалім қандай тәсілдерді қолданатындығына байланысты. Сондықтан, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесі өзекті. Мектептегі бастауыш білім беру сатысы оқушылардың өзіндік білім алуының бастапқы және келешектегі орта, жоғары сыныптардағы білім алуының басты әрі анықтаушы буыны болып табылатындығымен негізделеді, оның нәтижелілігі көп жағдайда адамның болашақ кәсіби мансабының сәттілігінің өзегі болып табылады [85].

Жоғарыдағы берілген және көрсетілген анықтамалардың өздеріне тән жеке ерекшелігі бар екендігіне көз жеткіземіз. Дегенмен де, олардың өздеріне ортақ мазмұндық құрылымдық ұқсастықтарында жоққа шығармаймыз.

Зерттеушілік құзыреттілікке негізделген анықтамалардың өз құрылымында зерттеушілік білімдер, іскерліктер және дағдылардан құралады және білім беру саласындағы түрлі іскерліктерді біріктіретін жеке тұлғаның ізденушілік бойынша нәтижеге жету әрекетіндегі қызметін іздеу және белгілі бір атқарған зерттеушілік жұмыстың нәтижесін табу, т.б. қажеттіліктерден пайда болатын қабілеттілігі болып табылатындықтарын негіздеулері берілген.

Жүргізілген талдаулар зерттеушілік құзыреттілігі оқушының ізденушілік бойынша нәтижеге жету әрекетіндегі қызметін іздеу және белгілі бір зерттеушілік жұмыстың нәтижесін табуда қажеттілікке айналған қабілеттерінің сапасы ретінде күрделі құрылымдық жүйені құрайды. Сондай-ақ, біртұтастық қасиеттерді меңгерген және зерттеушілік іс-әрекет қабілеттіліктері негізінде көрініс беретін өзара байланыстылық сипатқа ие екендігіне дәлел [87].

Оқушының зерттеушілік құзыреттілігі деп тақырыпты, жобалық, т.б. зерттеушілік іс-әрекетті табысты орындауға қабілеттілігі мен дайындығын білдіретін жеке тұлғаның

зерттеушілік жұмыстың нәтижесін табуда қажеттілікке айналған қабілеттерінің сапаларын атайды.

Зерттеушілік құзыреттілігі зерттеушілік іс-әрекет үдерісінде қалыптасады, зерттеушілік іс-әрекетті ұйымдастыру қабілеттілігінен көрінеді, арнайы білімдер, іскерліктер және дағдыларды игеруімен, ізденушілік пен шығармашылық іс-әрекетке қабілеттілігімен көрініс табады.

Бастауыштағы зерттеушілік жұмыстар - жобалық іс-әрекет, тақырыптық, оқушыларға оқу-танымдық бағыттағы кешендік білім алуға бағытталған ғылыми орта құру, пәнаралық байланыстық бағыттағы топтық, ұжымдық және жеке орындалатын ізденушілік іс-әрекеттері олардың зерттеушілік құзыреттіліктерін және ғылыми дүниетанымдықтарын бірге бір уақытта дамыта отырып, оның пайдалы әрі өнімділігіне мақсатты бағдар тұрғысында әсер етеді.

Осы негізден біз, өз зерттеулерімізде оқушылардың ізденушілік мақсатына мән беріп, оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетінің мәнді аспектілерін төмендегідей деп анықтап, ұсынамыз:

1. Зерттеушілік іс-әрекеттің себеп-салдар байланыстарын зерттеуге алынған жобалық іс-әрекет, тақырыптық т.б. түрдегі жүргізілетін ізденушілік жұмыстың орындалу үдерісіндегі заңдылықтары мен қатынастарын, құбылыстары мен оқиғаларды түсіндіру мен дәлелдеуге бағыттылығын береді;

2. Бастауыштағы жаратылыстану пәндеріне қатысты оқу материалдарын терең игеруде қоршаған орта мен және тірі табиғатпен байланысты оқу-танымдық әрекеттері негізінде өмірлік тәжірибемен байланыстырудағы тәжірибелік жұмыстар /бақылау-байқау, талдау мен салыстыру, эксперимент, т.б./ түрде орындалатын зерттеулер барысында бақыланатын немесе теориялық тұрғыда талданатын деректер бойынша қорытындылардың шынайылығы мен ақиқаттылығы;

3. Оқушының зерттеушілік іс-әрекеттегі танымға бағытталаған әдіс-тәсілдерді таңдаудағы өзіндік әрекеті;

4. Оқушының ізденушілік жұмысында, яғни өз зерттеулерінде

дидактикалық құралдарды қолдануы арқылы педагогтың зерттеушілік іс-әрекетті ұйымдастыруы және тиімді басқаруы [88].

Зерттеушілік іс-әрекет барысында бұрыннан белгісіз мәселені танып, білу және оның түсініксіздік жақтарын шешудегі болатын нәтижесінің нақты анықталмайтындығын ескеру, бірақ сенімдікпен ізденушілік жасау арқылы мақсатқа қол жеткізу. Бұндағы біздің көзқарасымыз бойынша, бұл жағдайдағы нақты анықтай алмау көбінесе жаңа /жиі субъективті түрде жаңа/ нәтижемен байланысты, ол әрине, зерттеудің жалпы идеясы немесе зерттеу болжамы шеңберінде орын алады.

Жоғарыдағы талдаулар негізінде қарастырылып отырған бұл мәселе бойынша төмендегідей тұжырымдар жасауға себеп болды:

- зерттеушілік құзыреттілік оқушы тұлғасының ізденушілік оқу танымдық әрекетінде түрлі білімдерді өзара байланыстыру немесе кіріктіре білу ретінде қасиеттерін ашады және олардың біртұтастылық жүйесін тануға мүмкіндік береді;

- оқушы тұлғасының бағдарлануын /ынтасын, қызығушылығын, құндылық бағдарларын/, жеке қабілеттері мен қасиеттерін беретін зерттеушілік құзыреттілік - «білім», «білік», «дағды» ұғымдарын топтастырып, жинақталуы барысында орын алатын әрекеттерін қамтиды деуге болады;

- оқушының зерттеушілік іс-әрекетпен айналысуға, оның ізденушілік және жеке шығармашылдыққа бейім қасиеттерінің басымдығымен танылады;

- зерттеушілік іс-әрекеттің өзіне тән құрылымдық құрамалары және ұстаным, әдістері т.б. күрделі құрылымын оқушының меңгере алуымен ерекшеленеді;

- құрылымдық құрамалардың өзара байланысы мен кіріктірілу заңдылықтарына өзара тәуелділік қасиеттерін тани білуіне байланыстылығын білу.

Зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыру үдерісі оқушылардың мұғалімінің басшылығы мен немесе жеке өзіндік оқу-танымдық білімдерін тереңдету мақсатындағы әрекет нәтижелерін сипаттайтын, алдын-ала айқындалған талап

ережелер ретінде ізденушілік және жеке шығармашалдық жұмыстары негізінде жүзеге асады.

Зерттеушілік құзыреттіліктің қалыптасуының нәтижесі немесе қалыптасу деңгейінің артуы - зерттеушілік құзыреттілікке ие болғандығын анықтайды, ол оқушының тұлғалық болмысының дамуындағы ізденушілік пен шығармашылық және қызығушылығының артуындағы ынталандырушы- құндылықтық жүйелердегі қасиеттердің жиынтығына көрініс береді.

Зерттеудің әдіснамалық негіздері ретінде зерттеу әрекетіндегі түрлі қызметтерді жүзеге асыру ерекшеліктері және тиісті ұғымдар мен қағидаттарды меңгеру. Оқушылардың ізденушілік іс-әрекеттік-қызметтік қабілеттерін дамыту /зерттеу жүргізу іскерліктерін, әдіс-тәсілдерін меңгеру/ біртұтастықта жүреді және зерттеушілік құзыреттіліктің нұсқалық құрылымы мен мазмұнын береді. Зерттеушілік құзыреттілік - өз іс-әрекеті мен өзіне оның субъектісі ретінде қарайтын белсенді зерттеушілік ұстанымды ұстауға дайындығы арқылы байқалады. Жинақтаған білім және меңгерген іскерліктері арқылы зерттеушілік міндеттерді дербес және ізденушілік пен шығармашылық тұрғыда орындай алатын оқушы тұлғасының интегралдық сипаттамасы ретінде қарастыруға болады. Бұнда оқушы білім беру барысында оның субъектісі болып, оқу іс-әрекетіндегі зерттеушілік құзыреттіліктің мәнін, мазмұны мен мағынасын дұрыс саналы түрде түсінгенде және зерттеу жұмысының нәтижелерін алуға қызығушылық танытқан жағдайда ғана ол - өз бетінше жаңа білімді меңгереді және құрастыра алады. Сонымен қатар, оқушылар ақиқат пен шынайылықты тануда өзге оқушыларға және өзіне зерттеуші ретінде көзқарастық танытқан кездегі белсенділігі мен бастамашыл ынталық ниеті, дербестігі, ізденушілік жұмысқа қатынасы оның зерттеушілік құзыреттілік әрекетінің саналы түрде қалыптасуының орын алғандығы болып саналады [89].

Бастауыш білім беру кезеңінде оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың басты мәселелерінің бірі – олардың сыныптық және жас ерекшеліктерін басшылыққа ала отырып, дұрыс ұйымдастырылған зерттеу іс-әрекеті болып табылады. Бастауыштағы педагогикалық үдерісті жобалық білім беру бағдарламасы негізінде жүргізу мен ұйымдастыру - жобалық білім мазмұнына үйлесімді зерттеушілік құзыреттілігіне қол жеткізудің басты шарттарының бірі. Яғни,

бастауыш білім беру кезеңіне енетін оқушылар жеке ізденушіліктері арқылы білім алуға, өзін-өзі дамытуға, сабақта және сабақтан тыс танымдық әрекет барыстарында оқу-зерттеу және ғылыми-дүниетанымдық жұмыстарын кезең- кезеңмен, кешенді түрде жүргізуілуі арқылы қалыптасатын зерттеушілік құзыреттіліктерін дамыту бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметінің негізгі бөлшегінің бірі болып табылады.

Модельдегі анықталып, берілген құрылым оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру үрдісінде барлық құрамдас бөліктердің қажетті өзара байланысы мен өзара шарттылығын көрсетеді.

Жобалық білім беру мазмұны аясында бастауыш білім беру кезеңіндегі оқушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесі өзекті бола түсті. Қазіргі педагогикалық үдерісте құзыреттілік тұрғыдан келу мәселесі жеткілікті дәрежеде қарастырылғандығы бар болмаса да, бастауыш сыныптардағы жеке пәндер бойынша мәселен, «жаратылыстану пәнінің оқу материалдары негізінде» жеткілікті дәрежеде теориялық және әдістемелік негіздемесі жоқ деуге болады. Бұл бастауыштағы жеке пәндер бойынша зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық негіздемесі мен әдіс-тәсілдері қажеттілік деңгейде зерттеліп, зерделенбегендігінің бар екендігінен болып отырған мәселе ретінде білеміз [90].

Жүргізілген зерттеулер көрсетіп отырғандай, мұғалім оқушыларға білім мен іскерлікті ақпаратты «дайын күйінде» беру арқылы да немесе оқушыларға ұғымдар мен олардың анықтамаларын жаттатып, мәтіндерді бірнеше қайтара мазмұндату арқылы да қалыптастыруына болады. Алайда оқушылардың ойын дамыту үшін және олардың қоршаған әлемнің біртұтастығын ұғынып, табиғатты зерттеудің түрлі тәсілдерін меңгеруі үшін өзге де технологиялар қажет, солардың бірі мәселелік (проблемалық) оқыту болып табылады.

Проблемалық оқыту оқушының білім алуда немесе басқа да шаруаларды тындыруда жеке-дара қарекет ету дәрежесіне, белсенділігінің сипаты мен дамуына оң өзгеріс жасап, мәнді түрде әсер етеді. Оқушы субъектке айналады және өзбетінше әрекет ету қабілеті дамидын болады.

Жобалық іс-әрекет арқылы танымдық белсенділікті арттыру мақсатында эксперимент жұмысы ұйымдастырылды.

Эксперимент жұмысымыздың алғашқы кезеңінде осы мақсаттарға сүйене отырып, жоғарыда анықталған эксперименталды және бақылау сынып оқушыларының білім деңгейін анықтадық.

Кесте 1. - Білім деңгейінің диагностикалық картасы

Білім деңгейі	Критерийлер
Жоғары	Оқу материалын толық меңгеру, өз бетінше білімін жетілдіру, сұрақтарға тиянақты жауаптар дайындау, шығармашылық тапсырмаларды орындай алу, үй тапсырмасын еркін орындау, пікір сайысына белсенді түрде қатысу, әрбір мәселе туралы пікірінің болуы, өз жұмысын бағалай білу.
Орташа	Оқу материалының көлемінде жеткілікті білім қорының болмауы, сұрақтарға жауап беруге, үй тапсырмасын орындауға, шығармашылық тапсырмаларды орындауға қиналу, пікір сайысында белсенділік таныта алмау, басқаның пікірін жиі мақұлдайды.
Төмен	Оқу материалы туралы ұғымы төменгі дәрежеде қалыптасқан, өз бетінше ешбір тапсырманы орындай алмайды, баядау, дәлелдеу қабілеті толық қалыптаспаған.
Ескерту: [автормен жасалынған]	

Білім деңгейінің анықтау картасының қорытындысы бойынша эксперименттік және бақылау сыныбының білім деңгейін сапалық көрсеткіші % есебімен төмендегідей болды.

Эксперименттің екінші кезеңінде оқушылармен жаңа сабақ өтіп, әртүрлі шығармашылық тапсырманы ұсындық.

Мәселен оқу мақсатын анықтап алғаннан кейін, оқу элементтерінің мазмұнын, көлемін, ретін, олардың әрқайсысына кететін уақытты, жұмыс түрін анықтадық. Қосымша материалдар, көрнекі құралдар, тапсырмалар

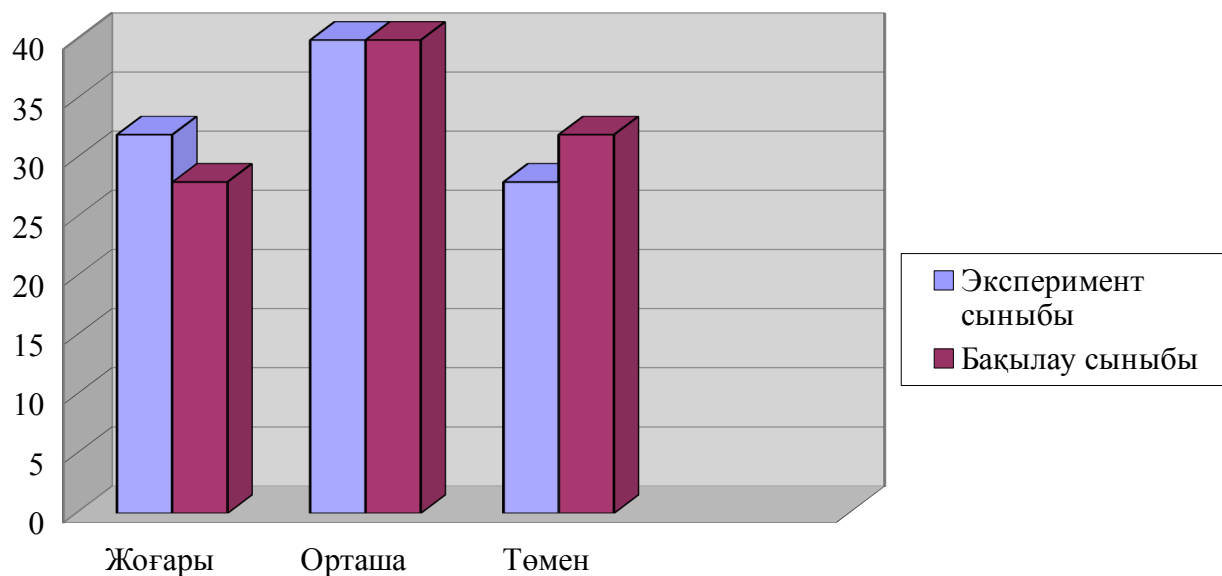
іріктірілді. Ал біз бақылай жүріп, әлсіздерге көмектесіп, күштілерді мадақтап, әр оқушымен жеке байланыс жасадық. Мүмкіндігінше әр тапсырманың алдында оқушылар білімінің деңгейін анықтап, дәл уақытында түзету жасауға тырысқан жөн.

Кесте 2. - Эксперимент басында оқушылардың білім деңгейі

Оқушы тізімі		Деңгейлер					
		Жоғары		Орташа		Төмен	
		Оқушы	%	Оқушы	%	Оқушы	%
3 «А»	25	7	32	12	40	6	28
3 «Б»	25	7	28	12	40	8	32
Ескерту: [автормен жасалынған]							

Екі сыныпты салыстыра отырып, мынадай қорытынды шығаруға болады: екі сынып та сабақтың әртүрлі әдіс-тәсілдермен өтуін ұнатады (60-70 %) және оларды мұғалімнің сабақ беруі қызықтырады. Ал жазба жұмыстарын, әртүрлі тапсырмаларды орындауды онша жақсы көрмейді (20 %). Одан гөрі эксперимент сыныбының оқушылары бақылау сыныппен салыстырғанда практикалық сабақтардың қажет екенін есептейді (70-30 %).

Іс тәжірибенің қорытынды кезеңінде екі сынып та тест жұмыстарын, сынақ, бақылау тапсырмаларын жүргізе отырып, іс тәжірибе кезеңіндегі материалды қаншалықты меңгергенін және оқушылардың жалпы білім деңгейінің дамуын келесі интеллектуалдық ерекшеліктеріне (оқу материалын түсінуі, талдауы, ойлау икемділігі, ойлау шапшаңдығы) сүйене отырып, келесі критерийлер арқылы анықтап, қорытынды шығардық.

Сурет 1. - Эксперимент басында оқушылардың білім деңгейінің көрсеткіші

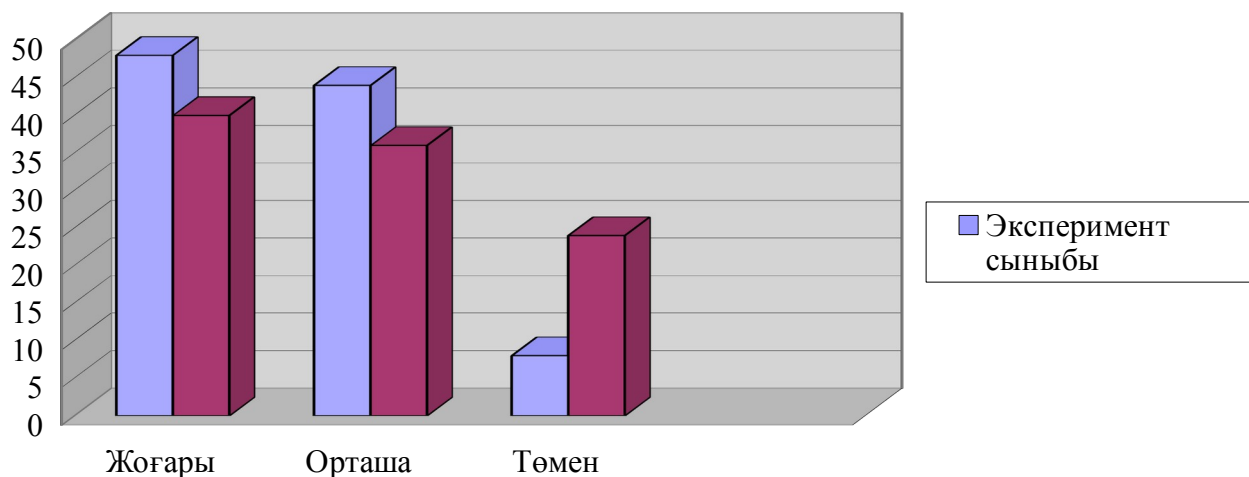
Ескерту: [автормен жасалынған]

Кесте 3. - Білім деңгейінің диагностикалық картасы

Деңгей	Критерийлер (деңгейдің сипаттық мазмұны)
Жоғары	- оқыған материалдарды талдай алады; - түсінігін топтап, жүзеге асыра алады;
Орташа	- оқу материалының көлемінде жеткілікті білімінің болмауы; - тапсырманы шығаруда білімін пайдаланады, бірақ жеңіл-желпі қателіктер жібереді;
Төмен	- өз бетінше тапсырманы орындай алмайды, тапсырманы шығаруда қателерді көп жібереді; - оқушы дайын шешімге ортақтасуға тырысады.
Ескерту: [автормен жасалынған]	

Сонымен, бұл деңгейлердің проценттік көрсеткіші эксперименттік және бақылау сыныбында төмендегідей шықты.

Эксперимент нәтижесі бойынша 3 «А» сынып оқушыларының білім, білік, икем дағдыларының деңгейі 3 «Б» сыныбымен салыстырғанда қаншалықты жоғары жетістіктерге жеткенімізді салыстырмалы түрде құрылған суреттен көруімізге болады.

Сурет 2. - Эксперимент басында оқушылардың білім деңгейінің көрсеткіші

Ескерту: [автор жасаған]

Бұл суретте 3 «А» сыныбында жүргізілген эксперимент жұмысымыздың нәтижесін көре аламыз. Қорытындылай келе, жоғарғы сынып оқушыларының оқуға деген қызығушылығының артуы; өзіне деген сенімділігінің қалыптасуы; шығармашылық тапсырмаларды орындай алуы; ойлау белсенділігі, тапқырлығы, шешім қабылдау әрекетінің дамуы, жалпы алынған нәтиже шығармашылық іс әрекетті енгізуге болатынын көрсетті.

Қазіргі кездегі ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір оқушыда сапалы және терең білім мен іскерліктің болуын, олардың шығармашылықпен жұмыс істеуін, ойлауға қабілетті болуын талап етеді. Осындай ерекше мәнге ие болып отырған кезде бүгінгі мектеп алдында оқушыларға білім берумен қатар, олардың ақыл-ой белсенділігін, шығармашылық іс-әрекетін дамыту мәселесі

түр. Осы жерде оқушының танымдық сұранысын туғызатын, оның іс-әрекетінің шығармашылық сипатқа ие болуын қамтамасыз ететін шығармашылық тапсырманы шығарудың мәні зор.

Кесте 4. - Білім деңгейінің көрсеткіші

Оқушы тізімі		Деңгейлер					
		Жоғары		Орташа		Төмен	
		Оқушы	%	Оқушы	%	Оқушы	%
5 «А»	25	12	48	11	44	2	8
5 «Б»	25	10	40	9	36	6	24
Ескерту: [автор жасаған]							

Шығармашылық тапсырмаларды мазмұнына, шығару тәсіліне, функциясына, қиындық дәрежесіне қарай классификациялау мәселенің негізгі жағын - тапсырманы шығарушы оқушының іс-әрекетінің сипатын ескермейді. Барлық шығармашылық тапсырмалар тапсырманы шығарушы сипатына қарай шығармашылық тапсырмалар және жаттығу болып бөлінеді.

1) Түсіндірмелі-иллюстрациялық әдісте оқушылар мұғалімнің берген дайын ақпаратын әр түрлі құралдардың көмегімен қабылдап, ұғып, есте сақтайды. Бұл әдісте әңгімелеу, түсіндіру, оқулықпен жұмыс жасау, демонстрациялау сияқты тәсілдер пайдаланылады.

2) Болжамдар әдісінде оқушыларға тапсырма беріледі, олар мұғалім қойған сұраққа немесе мәселеге берілетін жауап нұсқаларын құрастырады. Нұсқалар құрастырудағы басты мәселе негіздеме таңдау болып табылады. Оқушылар мәселе бойынша бастапқы позицияларды немесе көзқарастарды ұсынады. Болжам құрастыру үшін түрлі ғылыми, түрлі санатты тұғырларды меңгереді. Бұдан соң, логика мен ішкі түйсікке сүйене отырып, сұраққа берген өз жауаптарының нұсқаларын анағұрлым нақты және толық

тұжырымдауды үйренеді. Болжамдар әдісіне сүйене отырып, бастауыш сынып оқушыларына жалпы білім беретін мектептің 4-сыныбына арналған «Жаратылыстану» оқулығынан «Төменгі сатыдағы өсімдіктер» 12-13 б. тақырыбы бойынша тапсырмалар ұсынуға болады.

Мақсаты: болжамдар жасай алу және оларды фактілердің көмегімен тексеру қабілетінің қалыптасуын тексеру.

1. Адамдар балдырларды қайда қолданады?

2. Балдырлардың түсі немен байланысты екенін болжа? Өзіңнің болжамыңның дұрыстығын тексеру үшін 12-13 беттегі «Балдырлардың түрлері» мәтінін оқы.

3. Нақты болжамды «+» белгісімен, ал расталмаған болжамды «-» белгісімен белгіле.

4-сыныпқа арналған «Жаратылыстану» оқулығының 40-41 беттеріндегі «Қандай жануарлар жойылып бара жатыр?» тақырыбын өткен кезде мәтіннен болжамды растауға арналған фактілерді табу іскерлігінің қалыптасуын тексеру мақсатында ұсынылатын тапсырма:

1. Неге кейбір жануарларды жойылудың шегінде тұр деп айтады?

2. Оқулықтың 41 бетінде берілген мәтіндегі фактінің көмегімен дәлелде және болжамды растайтын фактілерді теріп жаз.

Оқушыларға ұсынылған осы сияқты көптеген тапсырмалардың түрлерінен мысалдар келтіруге болады.

Болжамды құрастыру іскерлігіне арнайы түрде жаттығуға болады. Қарапайым жаттығу ұсынайық: Қанеки, бірге ойланайық: Құстар оңтүстікке қалайша жол табады? Неліктен аспанда жұлдыздар пайда болады? Неліктен көктемде ағаштар бүршік жарады? Неліктен су ағады? Неліктен жел соғады? Неліктен жаңбырдан кейін аспанда кемпірқосақ пайда болады? Неліктен гүлдер әр түрлі болады? Қалайша металл ұшақтар ұша алады? Неліктен күн және түн болады?

Болжамдар бұл жағдайда мынадай болуы мүмкін, мысалы: «Құстар жолды күн және жұлдызға қарап анықтайды», «Құстар жоғарыдан өсімдіктерді көреді – ағаштар,

шөптер және басқалар – олар ұшу бағытын көрсетеді», «Құстар жылы ауа ағымдарын тауып, сол бойынша ұшады»,

«Мүмкін олардың ішінде ұшақтар мен әуе кемелерінде болатындай ішкі табиғи компастары бар».

Ерекше, шындықпен жанаспайтын, айрықша болжамдар да болады, оларды көбінесе «арандататын идеялар» деп атайды. Біздің жағдайымызда ол мынадай идея болуы мүмкін: «Құстар оңтүстікке міндетті түрде жол табады, себебі олар ғарыштан арнайы белгілерді қабылдап алады».

Болжамдар, болжаулар, сондай-ақ арандатушылық идеялар бізге ойша және шынайы эксперимент жасауға мүмкіндік береді. Болжам ұсынуды үйрену үшін сұрақ қоя отырып, ойлануды үйрену қажет. Мұны қандай жағдайларда қолдануға болады?

Болжам ұсынуға және арандататын идеялар ұсыну қабілетін жаттықтыратын бірнеше жаттығулар ұсынып көрейік. Болжам жасауда біз көбінесе келесідей сөздерді қолданатынымызды атап өтуге болады:

- болуы мүмкін;
- болжамдаймыз;
- болсын делік;
- мүмкін;
- егер де ...

Осы тірек-сөздерді қолдана отырып, төмендегі сұрақтарға неше түрлі болжамдар ұсынып көрейік. Сондай-ақ, бірнеше арандататын идеялар ойлап табайық.

Неліктен жануарлардың балалары (қонжықтар, теңбілшелер, бөлтіріктер, түлкішектер) ойнағанды жақсы көреді?

Неге көктемде қар ериді? Неге қыста қар жауады?

Неліктен кейбір жыртқыш аңдар түнде, ал кейбіреуі күндіз шабуылдайды?

Неге жазда ыстық болады?

Неге гүлдер қанық түстерге боялған? Неге жазда тауда қар ерімейді?

Неліктен су тасқыны болады?

Неге қыста қар жауып, жазда жаңбыр жауады?

Неге ай Жерге құламайды?

Неге ұшақ аспанда өз артынан із қалдырады?

Болжамдар әдісі «егер ... болған жағдайда не орын алуы мүмкін» түріндегі прогноматикалық міндеттерді шешу барысында дамиды. Болашаққа саяхат әдісі, болжау, алдын-ала меңзеу, гипотеза жасау дағдыларын дамыту тәсілі кез келген білім беру саласында тиімді болып табылады.

3) «Клок Бадис» (Төрт оқушыға кездесу белгіле) әдісі. Бұл әдіс тақырыпты талқылауға арналған. Жұмысты былай ұйымдастыруға болады. Әр оқушыға циферблат беріледі. Онда 4 уақыт – 9:00, 12:00, 3:00, 6:00 – белгіленген. Сол белгіленген төрт уақыттың тұсына әркім өздерімен кездесетін балаларының аты-жөнін жазады. Балаларды сұрақ қою арқылы таңдайды, мысалы: «сағат 09:00 де боссың ба?». Сол балалармен мұғалімнің нұсқауы бойынша тапсырмалар орындайды. Сағат 09:00 де кездесетін оқушымен үй тапсырмасын талқыласа, 12:00 де кездесетін оқушымен жаңа тақырыпты пысықтау тапсырмаларын орындауы мүмкін. Ал 03:00 де кездесетін оқушымен өзіндік жұмысты талқыласа, 06:00 де кездесетін оқушымен сабақты қорытындылауға арналған тапсырмаларды орындауы мүмкін.

Дидактикалық мақсаты: Оқушыларға сабақ барысында жұмыс істейтін жұптарын өз қалаулары бойынша таңдату, оқушылардың сабаққа қызығушылығын, жұмыстың өнімділігін арттыру.

Бұл әдістің тиімділігі: белгіленген кездесуде тақырыпты зерттеу, мәселенің жолын бірге табу, жауаптарын салыстыру, пікірлерін талқылау арқылы сөздік қорлары дамып, ой бөлісу арқылы, тақырып бойынша ой- өрісін дамытады, ойын еркін жеткізеді. Ауызша немесе жазбаша талқылау жұмысы болады. Жұппен жұмыс жасау арқылы коммуникативті дағдылары дамиды, қарым-қатынас жасау мәдениеті қалыптасады.

4) «Тимбилдинг» әдісі тақырып бойынша өз ойларын талқылауға

арналған. Оқушылар шеңбер жасап отырады. Әр топтан ортаға жауап жазатын оқушы белгіленеді. Берілген тақырып бойынша әр оқушы өз ойын топта білдіреді, топ мүшелері ол баланың ойымен келісіп немесе келіспейтіндіктерін жоғары не төмен бағытталған бас бармақтары арқылы білдіреді. Жазатын оқушы топ мүшелері құптаса – үшбұрыштың ішіне, құптамаса үшбұрыштың сыртына жазады. Кезек ретпен беріледі, яғни барлық оқушы қатысады. Сұрақ мазмұны бойынша әр оқушының айтқан екі сөзін таңдап, жазып болғаннан кейін сол сөздерді пайдаланып, топтың аты мен ұранын құрастыруға болады. Тапсырма топта орындалғаннан кейін ортақ үлкен топта талқылау жүргізіледі. Мысалы: 3-сыныптағы «Фотосинтез үдерісі» тақырыбы бойынша оқушылар төмендегідей жұмыс жасауы мүмкін.

1. Өсімдіктегі пигмент деп аталатын зат хлорофил деп аталады (ішіне)
2. Өсімдіктерге көмірқышқыл газы қажет емес (сыртына)

Топтың аты: Хлорофил. Топтың ұраны: Хлорофилміз бояғыш, Табиғатты қорғаймыз.

Дидактикалық мақсаты: Топ мүшелерінің барлығының топ жұмысына, зерттеуге қатысуын жүзеге асыру.

Әдістің тиімділігі: оқушылардың бірін-бірі тыңдау, ойын дамыту, қорытындылауға мүмкіндіктері туады. Топта бірлескен жұмыс, бір-бірін қолдау, топтық рух мадақталады. Топпен жұмыс жасағанда, тыңдау, келіспеушілікті құрметпен білдіру қабілеттеріне назар аударылады. Нәтижесінде өз ойы бар оқуға қабілетті тұлға қалыптасады.

5) Сэйм-Бат-Дэфэрэнт (Бірдей, бірақ басқа) әдісі оқушылардың сын тұрғысан ойлау қабілетін арттыруға, зерттеу дағдыларын дамытуға, сөздік қорын молайтуға, заттар мен құбылыстарға жан-жақты қарауға, зерттеуге үйретеді, ой түйіндеуге, қорытындылауға көмектеседі.

Жаратылыстану сабақтарында кез келген тақырып бойынша ми шабуылы ретінде қолдануға болады. Оқушылар тақырыпқа байланысты берілген суреттерге қарап, негізгі берілген сөздерден басқа сурет туралы барлық ақпаратты жинақтайды.

Оқушыларға сурет көрсетіледі. Суреттің маңайында сол сурет мазмұнына сай сөздер беріледі. Балалар сол суреттегі сөздерден басқа сөздерді айтуы керек.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу нәтижелері бойынша қысқаша қорытындылар:

1. Зерттеуге алынған диссертациялық тақырып бойынша отандық және алыс, жақын шетелдік ғалымдардың осы мәселе бойынша арнайы зерттеуге арналған ғылыми еңбектері салыстырмалы түрде талданып, қарастырылып, қазіргі біздің жобалық бастауыш білім беру жағдайында оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай зерттеушілік әрекеттерін ұйымдастыру арқылы олардың зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастырудың ғылыми-теориялық және тәжірибелік жүйесінің мүмкіндіктері ашылды және негізделіп жасалды.

2. Жобалық білім беру мазмұны жағдайында бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастырудың құрылымдық құрамаларының мазмұндық жүйесі ғылыми-теориялық және әдістемелік тұрғыдан сараланып, осының негізінде моделі жасалып, ұсынылды.

3. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың қажеттілігі және осы мәселені зерттеудің ғылыми-тәжірибелік алғышарттары анықталып, ғылыми-теориялық және әдістемелік тұрғыдан негізделінді.

4. Бастауыш сыныптарда /2-4 сыныптар/ оқушылардың зерттеушілік әрекеттерін ұйымдастыру мен жүргізудің ғылыми-әдістемелік жүйесі зерделеніп, олардың өзіндік ерекшеліктері жаратылыстану пәнінің оқу материалдарының негізінде жүзеге асыру - теориялық және тәжірибелік тұрғыдан негізделді.

5. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттіліктерінің қалыптастыру барысын тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарға арнайы жасалған «Жас зерттеуші» атты бағдарлама аясында педагогикалық тәжірибеде тексеріліп, өзінің оң нәтиже бергенімен дәлелденді.

6. Бастауыш сыныптағы жаратылыстану пәнінен оқушылардың құзыреттіліктерін қалыптастыруда мұғалімдер қолданылатын «Жоба жазып үйренемін» атауымен жұмыс дәптері дайындалып, тәжірибеге енгізілді.

Қойылған міндеттердің шешімдерінің толықтығын баяндау:

Ғылыми зерттеу жұмысы болып табылатын диссертациялық жұмысты орындау барысында көкейкесті мәселесі ретінде табылған ол - қазіргі жобалық білім беруде бастауыш сынып оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың өзектілігіне арналған.

Зерттеуге арналған жұмыста теориялық талдаулар жүргізу барысында бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекетін ұйымдастырудың өзіндік ерекшелігі мен әдіснамалық негіздерінің жүйесіне сүйене отырып, зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастырудың педагогиканың әдістері мен қазіргі бастауыш білім беру жүйесіндегі тәжірибесі және оқушы меңгеретін түрлі құзыреттіліктерден айырмашылығы мен мәні жан-жақты қарастырылып, білім философиясы тарапынан талданып, сараланды.

Арнайы жазылған ғылыми зерттеуге арналған диссертациялық жұмысымызды тұмырымдай келе, төмендегідей қорытындылар жасаймыз:

Нәтижелерді нақты пайдалану бойынша ұсыныстар әзірлеу:

Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне қарай зерттеушілікпен айналысуға негіз болатын мақсатты, себеп-түрткісіне /мотивтеріне/ байланысты зерттеулерді арнайы жүргізсе;

1. Бастауыш сыныптарда оқытылатын барлық жеке пәндер бойынша /әдебиеттік оқу, математика, қазақ тілі, дүниетану, көркем еңбек, ағылшын тілі т.б./ оқушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыруға арналған зерттеулерді жүргізсе;

2. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік жұмыстарына арналған жеке пәндер бойынша арнайы жұмыс дәптерлері жасалып, тәжірибеге ұсынылса деген ұсыныстарымызды айтамыз.

Қорытындылай келе, «Жобалық білім беру мазмұнында бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру»

тақырыбындағы ғылыми зерттеушілік жұмыс аясында орындалған диссертациялық жұмыста қойылған мақсат пен міндеттер толығымен орындалып, қол жеткіздік және зерттеу болжамның дұрыстығын толығымен дәлелденді деп тұжырымдаймыз.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- [1] Орақова А.Ш. Оқу процесінде оқушылардың шығармашылығын дамытудың педагогикалық шарттары. – А.: Білім, 2017. – 450 б.
- [2] Жолдасбекова С.А., Нуржанбаева Ж.О., Мамедов Р.А., Тағаева Г.Ж. Оқушылардың шығармашылық қабілетін ашу және оған қолайлы жағдай туғызу. – А.: Білім, 2018. – 56 б.
- [3] Сакенова Н.А. Білім беру жағдайында оқушылардың бейімделу ерекшеліктері. – А.: Жоғары мектеп, 2019. - 230 б.
- [4] Михайлова Э.В. Критерии и уровни сформированности мотивационной готовности обучаемых к профессиональному развитию и самореализации в области дизайна. – А.: Білім, 2019. - 94 с.
- [5] Копжасаров А.Ю. Словарь по педагогике. – А.: Ағарту, 2019. – 87 с.
- [6] Батышев С.Я. Научная организация учебно-воспитательного процесса. – А.: Жоғары мектеп, 2020. – 200 с.
- [7] Мұқанов М.М. Ақыл-ой өрісі. – А.: Ғылым, 2019. - 103 б.
- [8] Әбдіғалбарова Ұ.М. Оқыту жүйесінің қалыптасуы мен дамуы тарихының алғышарттары. – А.: Жоғары мектеп, 2019 – 88 б.
- [9] Жанатбекова Н. Шығармашылық қабілеттілік – даму негізі. – А.: Жоғары мектеп, 2017. – 120 с.
- [10] Нұрахметова Г. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. – А.: Ғылым, 2020. – 302 б.
- [11] Тұрғынбаева Б. Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту. - А.: Жоғары мектеп, 2021. – 305 б.
- [12] Нағымжанова Қ.М. Креативтіліктің құрылымы мен мазмұны –

- шығармашылық педагогикалық іс-әрекет негізі. – А.: Білім, 2019. – 92 б.
- [13] Кішібаева Д.Ж. Жоғарғы сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін пәнаралық байланыс негізінде қалыптастыру. - А.: Жоғары мектеп, 2017. – 122 б.
- [14] Маркова А.К. Психология профессионализма. – А.: Образование, 2020. - 48 с.
- [15] Елшібаев Ә.К. Оқушылар шығармашылығын дер кезінде дамыту. – А.: Сауат ашу, 2018. – 96 б.
- [16] Утешова М. Математика сабағында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту.- А.: Жоғары мектеп, 2019. – 85 б.
- [17] Сыдықов Б.Д. Болашақ мұғалімдердің ақпараттық компьютерлік және математикалық модельдеу негізінде кәсіби дайындау жүйесі. – А.: Қазақстан, 2021. - 219 б.
- [18] Қадірова Б. Оқушылардың шығармашылық әрекетін дамытудың кейбір ғылыми педагогикалық проблемалары. – А.: Жоғары мектеп, 2019. – 299 б.
- [19] Казиев К.О. Болашақ педагог-психологтардың рефлексиясын дамытудың ғылыми негіздері. – А.: Ана тілі, 2019. – 90 б.
- [20] Пазылова Г.А. Оқушылардың оқу технологияларын қолданудағы біліктілігін қалыптастыру. – А.: Жоғары мектеп, 2020. – 569 б.
- [21] Айтенова Э.А. Оқыту жағдайында оқушылардың іс-әрекетке даярлығын қалыптастыру. – А.: Жоғары мектеп, 2020. – 303 б.
- [22] Айтмамбетова Б.Р. Мектепте оқушылардың мамандыққа қызығушылығын қалыптастыру. – А.: Жоғары мектеп, 2020. – 320 б.
- [23] Сматова К.Б. Өзіндік жұмыстар арқылы оқушылардың оқу біліктерін қалыптастыру. – А.: Жаңа технологиялар, 2021. - 219 б.
- [24] Қадірова Б. Оқушылардың шығармашылық әрекетін дамытудың кейбір ғылыми педагогикалық проблемалары. - А.: Ағарту, 2018. - 1023 б.
- [25] Жадрин М.Ж. Оқытуда пәндік біліктерді қалыптастыру. – А.: Деңгейлік технологиясы, 2018. - 52 б.
- [26] Әбдібекқызы Қ. Оқушылардың көркем шығармашылық қабілетін

- дамыту. – А.: Функционалды сауаттылық, 2017. - 45 б.
- [27] Әлкен С. Жаңа технологиялар арқылы шығармашылыққа баулу. - А.: Оқулық, 2019. - 106 с.
- [28] Ибрагимов Г.И. Проблема методологии и методов педагогических исследований в учебниках по педагогике. - А.: Учитель, 2018. - 432 с.
- [29] Қошанова М. «Оқушылардың бақылау қабілеттерін дамыту» А.: Жоғары мектеп, 2020. – 104 б.
- [30] Қоянбаев Ж. «Семья және балалар мен жеткіншектер тәрбиесі» А.: Рауан, 2019. – 90 б.
- [31] Рундт Х. Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности. - М.: Мир, 2021. - 320 с.
- [32] Ашмаков Г. Г. Эстетическое развитие личности в воспитательно-образовательном процессе школы. - К: Кузбассвузиздат, 2019. - 107 с.
- [33] Өмірәлиев Қ. «Абайдың нақыл сөздерін оқу-тәрбие ісінде пайдалану». – А.: Мектеп, 2019. – 68 б.
- [34] Рүстемова Ж. «Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту». – А.: Жоғары мектеп, 2018. – 120 б.
- [35] Омарбеков Е. Ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың өздік жұмыстарын ұйымдастыру. – А.: Технологиялар жинағы, 2020. – 23 б.
- [36] Жақыпбекова Г.Т. Математика сабағында дидактикалық бірліктерді ірілендіру әдісін пайдаланып оқушылардың шығармашылық; қабілетін дамыту.- А.: Оқулық, 2019. – 92 б.
- [37] Сәкенова Р., Найманбаева П. «Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту». – А.: Жоғары мектеп, 2020. – 103 б.
- [38] Табылдиев Ә. «Қазақтың халық педагогикасы және тәрбие». – А.: Білім, 2019. – 92 б.
- [39] Қаңтарбаева Г. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. – А.: Жоғары мектеп, 2017. – 119 б.
- [40] Қарапаев С. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеу

- маңызы. – А.: Жоғары мектеп, 2017. – 220 б.
- [41] Жұманбаева Қ. «Баланың логикалық ойлауын дамытудың жолдары». – А.: Жоғары мектеп, 2020. – 301 б.
- [42] Табылдиева Халық педагогикасы және тәрбие. – А.: Мектеп, 2017. – 36 б.
- [43] Қоянбаев Ж.Б Педагогика \оқу құралы\ . – А.: Баспа, 2020. – 43 б.
- [44] Мырзабаев А. Оқушылар шығармашылығын дамытуда белсенді оқытудың дидактикалық мүмкіндіктері, 2018. – 336 б.
- [45] Рахымтаева Ә. Баланың шығармашылық қабілетін дамыту. – А.: Жоғары мектеп, 2019. – 54 б.
- [46] Оразбекұлы Қ. Жас ұрпақтың өнегелік ұстанымы. – А.: Мектеп, 2017. – 58-60 б.
- [47] Омарова Р. Сабаққа қойылатын қазіргі талаптар. – А.: Кітап, -2018. – 145 б.
- [48] Сардарова Ж. Оқушының шығармашылық бағытта дамуы. – А.: Оқулық, 2018. - 56-59 б.
- [49] Рахатова Қ. Шығармашылық тапсырмалар. – А.: Дала мен қала, 2018. – 58 б.
- [50] Сатпаева З. Шығармашылыққа қалыптастыру ұстанымдары .– А.: Білім, 2020. – 312 с.
- [51] Серімбетова С. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. - А.: Буки-Веди, - 2019. - 203-206 б.
- [52] Ибраева С. Оқушылардың шығармашылық ізденістерін дамыту. - А.: Білім, - 2017. - 528 б.
- [53] Әлдібаева Т. Жоғары сыныптарға нәтижеге бағдарланған білім беру мәселелері.- А.: Аруна, - 2017. – 512 б.
- [54] Кенжебекова Р. Жоғарғы мектепте математикадан сыныптан тыс жұмыстарын жүргізу арқылы оқушыларды ізгілікке баулу.-А.: Кітап, - 2018. - 321 б.
- [55] Батырханова С. Деңгейлік тапсырмалар. – А.: Білім, - 2020. - 113 б.
- [56] Бұзаубақова Қ. Қарым-қатынас педагогикалық тренингі. – А.: Молодой

- ученый, - 2019. - 138-141 б.
- [57] Елубаева Р. Жеке тұлғаның рухани мәдениетінің мәселелері. - А.: Ағарту, - 2017. - 432 б.
- [58] Әмірова Ә.С. Шығармашылық пен оқытудың өзара байланысы.- А.: Наука, - 2020. - 50-52 б.
- [59] Қуанышбаева З. Жоғары сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеудің негізге шарттары. - А.: Педагогическое общество, - 2019. – 456 б.
- [60] Карменова Р. Оқушылардың білімдерін бағалау жолдары. - А.: Молодой ученый, - 2018. - 156-159 б.
- [61] Қазанғапова Т. Жоғары мектеп сабақтарындағы инновациялық технология. – А. : Мир психологии и психология в мире, - 2017. - 11 – 14 б.
- [62] Керімбаева Р. Дидактикалық ойындардың түрлері. – А.: Дополнительное образование, - 2020. - 6 – 11 б.
- [63] Мұхамбетжанова Ә. Жоғары мектепте тұлғалық бағдарлы тұрғыдан сабақты ұйымдастыру. - А.: Ағарту, - 2021. – 191 б.
- [64] Шубинский В.С. Педагогика творчества учащихся. - А.: Просвещение, - 2020. - 432 б.
- [65] Асылтаева М.Н. Оқу процесінде оқушылардың шығармашылығын дамытудың педагогикалық шарттары. – А.: Ғылым, - 2018. - 45 б.
- [66] Үржігітова Б. Білім беру бағыттары. - А.: Білім және ғылым, 2018. - 32 – 39 б.
- [67] Сарыбасова Қ. Инновациялық технологиялар. - А. : Технология, - 2021. – 352 б.
- [68] Сардарова Ж. Жоғары мектепті ақпараттандырудың бүгінгі жағдайы. – А.: Дополнительное образование, - 2020. - 6 – 9 б.
- [69] Омарова Р. Шығармашылық – басты мақсат. - А.: Просвещение, - 2019. – 284 б.
- [70] Сапаров С. Жоғары сыныптарда деңгейлеп оқыту ерекшеліктері. - А.:

- Білім, - 2018. - 204 б.
- [71] Оразбаев Е. Қиын оқушылармен педагогикалық қарым-қатынастағы белсенді спорттың рөлі. – А.: Жоғары мектеп, - 2017. - 110 б.
- [72] Фейзулдаева С. Балалардың психологиялық ерекшеліктері. - А.: Ағарту, - 2018. - 321 б.
- [73] Изғұттынова Р. Оқушылардың өмірлік маңызды біліктері. - А.: Жоғары мектеп, - 2018. - 76 б.
- [74] Крупник С.А. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту. - А.: Просвещение, 2019. - 385 с.
- [75] Жұманбаева Қ. «Баланың логикалық ойлауын дамытудың жолдары». - А.: Просвещение, 2018. - 187 с.
- [76] Қошанова М. «Оқушылардың бақылау қабілеттерін дамыту». - А.: Просвещение, 2017. – 256 с.
- [77] Ділдәбекова Г. «Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту». – А.: Автореферат дисс. канд. пед. наук, 2018. - 38 б.
- [78] Әлмұханова Г. «Шығармашылық деңгеймен жұмыс жасау». - А.: «АРУАНА», 2020. - 456с.
- [79] Гайсина А.Н. Шығармашылық қабілеттердің дамуы. - А.: Просвещение, 2019. - 324 с.
- [80] Нарикбаева, Л.М. Подготовка будущего учителя к работе с одаренными детьми. А.: Білім, 2017. - 25 с.
- [81] Кусаинов, А. К. Знаем ли мы своих детей?. – А.: Автореферат, 2019. – 85 с.
- [82] Әлмұханова Г. «Шығармашылық деңгеймен жұмыс жасау». –А.: Жоғарғы сынып, 2019. - 328 с.
- [83] Әлмұханова Г. «Шығармашылық деңгеймен жұмыс жасау». - А.: Хабаршы, 2018. - 18 – 21 с.
- [84] Касенов В.В. Одаренные дети и педагогические условия их развития. – А.: Ғылым, 2019. - 52 с.
- [85] Баймурзина А.М. Қабілеттілік және оны дамытудың жолдары. – А.:

- Образования, 2017. - 21 с.
- [86] Елеубаева Ж.К. Қазіргі мектептерде оқушылардың шығармашылық дарындылығын дамытудың педагогикалық шарттары. - А.: Наука, 2015. - 18 с.
- [87] Асмолов А.Г. Одаренность и счастье личности. – А.: Искусство, 2015. - 12 с.
- [88] Бузаубакова К.Ж., Кумисбекова Ж.Н. Творческое мышления. – А.: Наука и образования, 2018. - 29 с.
- [89] Атутов П.Р. Возрастная одарённость школьников. - А.: Ағарту, 2020. - 356с.
- [90] Колегова Е.Д. Инновационные технологии в управлении качеством образования. - А.: Оқыту технологиялары, 2021. - 320 с.
- [91] Беркимбаев К.М. Ақпараттық педагогикалық технологиялар. – А.: Педагогикалық технология, 2019. - 107 б.
- [92] Махмудова Ф.А. Нравственное воспитание как условие профессиональной адаптации молодого педагога. - А.: Білім, 2018. - 285 с.
- [93] Адрасулова Д.А. - «Дарынды балаларды дамытудың психологиялық қызмет жұмысы». - А.: Образования, 2017. - 95 – 97 с.
- [94] Бабаева И.А. Социально-психологическая адаптация молодых рабочих. А.: Просвещение, 2018. - 345 с.
- [95] Маркова А.К. Психология профессионализма. Оренбург: Образование, 2020. - 48 с.
- [96] Рахимберлина А.Н., Кенжебекова Л.Т.- «Дарынды балаларлармен жұмыс». - А: Жас маман, 2018. - 1023 б.

АҢДАТПА

Қазіргі қоғам сұранысына сай бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруды алдындағы қатардағы орынға қоятын қазіргі

педагогикалық парадигма талаптары мен мұғалімдердің оқушыларда, негізінен, білім мен білікті қалыптастыруға бағдарлануы арасында;

АННОТАЦИЯ

Между требованиями современной педагогической парадигмы и ориентацией учителей на формирование у учащихся знаний и умений, которые ставят на первое место формирование исследовательской компетентности младших школьников в соответствии с запросами современного общества;

ANNOTATION

Between the requirements of the modern pedagogical paradigm and the orientation of teachers to the formation of students' knowledge and skills, which put the formation of research competence of younger schoolchildren in the first place in accordance with the demands of modern society;